

Jl. 187/12 1922

11, 12

DOM IN SVET

LETNIK XXXV

LJUBLJANA 1922

VSEBINA ŠTEV. 11.—12.

Z BOŽIČNO PRILOGO.

LEPOSLOVNI DEL:

- I. **Pesmi.** B. V.: Modra roža. 420. — Joža Lovrenčič: Kronika Trente alias Trentarskega študenta II. del. 421. — B. V.: Vihar. 423. — Miran Jarc: Samolen. 424. — B. V. Netopirji. 428. — Jože Pogačnik: Zimske sanje. 433. — Aljoša Tomažin: Iz tuje noči. 443. — Anton Vodnik: Ljubavna pesem. 444. — Aljoša Tomažin: Pesem 450. — Kančijan: Novembrska. 450. — Gustav Strniša: Svalba. 450.
- II. **Pripovedna proza.** Ivan Pregelj: Z Visokega k Svetemu Jakobu. 417. — Ciril Jeglič: Obrazi. 425. — Matija Malešič: Kresnica. 429. — Ernest Tiran: Dajte mi mater! 434. — Miran Jarc: Iz dnevnika vsemirskega skitalca. 445. — Silvín Sardenko: Sen ob jezeru. 447.

ZNANSTVENI DEL:

- I. **Članki.** Dr. Jos. Mantuani: Slikarska umetnost naših dežel v prošlih dobah. 451. — Jos. Mantuani: Portret škofa Tomaža Hrena. 463. — A. M.: Rosa mystica. 467.
- II. **Zapiski.** Slovestvo: Alojz Gradnik: Pot bolesti. (Dr. I. Pregelj.) 469. — Ksaver Meško: Volk spokornik. (A. M.) 470. — Almanah katoliškega dijaštva za l. 1922. (Jože Jagodic.) 471. — Anton Vodnik: Žalostne roke. (— ič.) 472. — Henrik Ibsen - Vojeslav Molè: Gospa z morja. (Dr. I. Pregelj.) 472. — Bernhard Kellermann - Narte Velikonja: Tunel. 473. — Jules Verne: Kaj si je izmislil dr. Oks. (B. V.) 473. — Dr. Mirko Deanović i Niko Stipčević: Jugoslovensko lišče. (Dr. I. Pregelj.) 474. — Dimitrije Gvozdanović: Arditi na otoku Krku. (Dr. I. P.) 474. — Leonid Andrejev - Jos. Vidmar: Plat zvona. (Dr. I. P.) 474. — Lev Nikolajevič Tolstoj - I. Pasarič: Narodne Priče. (Dr. I. Pregelj.) 475. — Slovensko - angleška slovnica. (Marijan Dokler.) 475. — Glasba: Stanko Premrl: „Slava Bogu v višavi!“ (Emil Hochreiter.) 475. — Emil Adamič: Šestnajst jugoslovanskih narodnih pesmi. (M. K.) 476. — Emil Adamič: Mladinske pesmi. (M. K.) 477. — Božidar Širola: Popevke. (Marij Kogoj.) 477. — Koncert moravskih učiteljic. (F. Kimovec.) 477. — Marko Bajuk: Pevska šola. (F. K.) 478. — Marij Kogoj: Piano. 478. — To in ono: Rigorizem naših janzenistov. 478. — Pojasnilo K. T. D. 479. — „Dom in svet“ o sebi. 480.

Na platnicah: Listnica uredništva. — Prejeli smo v oceno.

Slike: Sl. 48. Sv. Nikolaj. — Sl. 49. Križanje. — Sl. 50. Zadnja večerja. — Sl. 51. Jelovšek Franc: Sv. Družina. — Sl. 52. Metzinger Val.: Sv. Frančišek Sal. in sv. Ivana Fr. Chantalska. — Sl. 53. Wergant Fort.: Jož. Ant. bar. Codelli. — Sl. 54. Cebej Ant.: Vnebovzetje Marijino. — Sl. 55. Stroj Mih.: Rojstvo Marijino. — Sl. 56. Karinger Ant.: Pokrajina. (Bohinjsko jezero). — Sl. 57. Portret škofa Tomaža Hrena. — Sl. 58. Portret Otona Frid. grofa Buchheima, škofa ljubljanskega.

»DOM IN SVET« IZHAJA DVAJSETEGA VSAKEGA MESECA NA 48 STRANEH. — NAROČNINA ZNAŠA LETNO 250 K, ZA DIJAKE 200 K (ŽELIMO, DA NAROČAJO SKUPNO!) — UREDNIŠTVO: LJUBLJANA, PRED ŠKOFIJO 6. — UPRAVNIŠTVO: LJUBLJANA, JUGOSLOVANSKA TISKARNA. — ZALOŽNIK IN LASTNIK: KAT. TISKOVNO DRUŠTVO V LJUBLJANI. — TISK IN KLIŠEJI JUGOSLOVANSKE TISKARNE V LJUBLJANI.

Z VISOKEGA K SVETEMU JAKOBU.

(Ekstemporativna kozerija.)

Ivan Pregelj.

Ko se je prvo solnce posejalo izza Krvavca in Štepanje gore vse-
čez po rosi od Velesovega in Cerkljan v sivozeleno megló
borovčevih gmajn za Brdom in pod Golnikom in ko je zazvonilo
od Šenčurja v polja do Trstenika in Gorič na tisto nedeljo po svetem
Jakobu — da, tiste ure bi še rad in še enkrat doživel!

»Tlačan od prsti ne obrne očes!« Iz sanj, iz podzavednosti se je
vzelo vame in ne ugasne in govori venomer v kretnji in ušesu mimo
dremotnosti, vode v obraz in kratke misli, da sem še živ in na jutranji
cesti. Že potujem in potuje in govori in hodim:

»Tlačan od prsti ne obrne očes!«

Grem, ne vem, odkod se je vzel verz v mojih nog ritmiko, oto-
pelost v misli. Za smrt ne bi vedel povedati. Venomer:

»Tlačan od prsti, tlačan od prsti, tlačan od prsti...«

In zdaj mi že viševski zvon odpeva. Prekleti »tlačan od prsti!«

Takrat sem preskočil Kokro pod Visokim, vodo in tolčo, ki so jo
nasule povodnji. Nato naravnost ob vodi navzgor po gozdu. »V ovsu«
mi je odzvonilo v Viševku. Onstran s polja so v solncu pozdravile
Hotemaže, »lepa naša domovina, milo gobarski moj kraj.« Saj bi
zavriskal, pa ne — znam. In tu je že Breg in zdaj meniš: tri korake
bo čez polje do pred Dvorom, pa je za trikrat dve fajfi poti...

Kako je že neki ime tisti vodi iz Mehke doline? Menda je res
Bistrica, tisoč in ena v velikem svetu matere Slave.

»Tlačan od prsti ne obrne očes...«

»Pre—...« Saj sem res še malin prekel in mlinsko kolo, da ubija
mojo jutranjo radost.

S prvega slemena Potoške gore je pogledala rdeča streha.

»Sveti Jakob, apostol božji, dober dan! Visoko pod Borovjem
bivaš, pod ravšem in planino in prvim cretjem Javorkovega vrha nad
Čemšenikarji, Mihčevim in Slaparjem. Glej, sveti Jakob, pa sem te že
izgubil v smrekah — ali pa so jelke? — in bredem v roso in vonj
glivastih tal in iščem ritma svojim pljučem in bijem v dno refren, ki
ugasniti noče:

»Tlačan od prsti ne obrne očes...«

O blagoslov nedeljskega Jakobovega jutra! Prvi bridki vonj daljne
jeseni, vzdušje ciklamov — naših »božjih žličic« in divjih nageljnov.

ersticken in bi jo bilo treba nadomestiti z izrazom, pri katerem bi bila dvoumnost izključena.

Lep napredek je od prestave prve izdaje »približanja« do »pohoda« nove za besedo reproach, str. 65, 40, 133. Neinteligentni Lancelot namreč rabi v svoji pretirano izbrani govoricu besedo reproach (očitek) za approach (približanje), kar da v angleščini besedno igro precejšnje komike. V drugi izdaji se ji je Ž. približal s tem, da je formalno pridržal besedno igro z zamenjavo prvega zloga: pohod za prihod, obenem pa ustvaril pojmovni paralelizem reproach = očitek: pohod ter approach = približanje: prihod. Podoben primer pridržanja formalne besedne igre s prenosom v pojmovni paralelizem smo konstatirali na zelo težavnem mestu v »Snu kresne noči« in ga lahko smatramo za tipično vrlino Župančičevih prestav.

Lep napredek napram prvi prestavi je rimani konec Shylokovega govora na str. 66, 41, 134, kjer se mu je posrečilo pridržati besedno igro in obenem obliko pregovora.

Beseda shrine, str. 71, 46, 139, je nezadostno predstavljena s »skrinjo«, ker pomeni »oltar« ali skrinjico s svetniškimi ostanki, relikviar, na kar jasno kaže tudi sledeči izraz »dihajoča svetnica«. — Govor kraljeviča maroškega pomenja v novi prestavi, sicer velik napredek.

Posebno napredoval je Porzijin govor v 3. dej. 2. priz., ki je bil v prvi prestavi mestoma naravnost netočen.

Str. 87, 60, 151: upon the rack (natezalnica) — prvotna prestava »na kolo razpet« se mi zdi boljša kot nova, ker je jasnejša.

Str. 95, 66, 157: prvotna prestava »staviva« se mi zdi boljša kot sedanja »vadljava«. Obakrat je na tem mestu originalni tekst nekoliko skrajšan; prestava sledi v tem oziru Schlegel-Tieckovi prestavi.

Str. 105, 75, 165: turn to men se mi ne zdi dobro s »se med moške vrineva«, ker je pomen: se izpremeniva v moške ali se preoblečeva za moške.

Str. 106, 77, 167: »... the Moor is with child by yon« je predstavljeno z »napih-

niti« po nemški Schlegel-Tieckovi prestavi, po kateri je posnet tudi naslednji izrek Lancelotov. Brez ozira na original pa je igra z bel in zabeliti izborna.

Str. 107, 77, 167, je igranje s pripravljanim kosila in besedo »cover« (pokriti, pogrniti mizo k jedi) prevedeno po Schlegel-Tieckovi prestavi, kar ne izrabi vseh možnosti originala; besedna igra s pogrniti in pogreniti, ki sicer ne odgovarja pomenu originala, je prav posrečena.

Str. 111, 82, 171, swollen bag-pipe, predstavljeno obakrat »volnast«, po originalu »napet, napihnen«.

Str. 114, 85, 173, se besedna igra soul (duša) in sole (podplaf), ki imata enako izgovarjavo, ni posrečila prevesti.

Str. 122, 93, 180, je bilo prvotno upright pravilno predstavljeno kot pravičen, v novi izdaji pa izpremenjeno v srčen, ki ne odgovarja pomenu.

Str. 131, 102, 186: the moon shines bright — »svetal je mesec« se mi ne zdi primerno za izvornikovo »mesec svetlo sije ali sveti«.

Str. 137, 108, 191: velik napredek napram prvotni prestavi. Besedna igra »let me sive light, but let me not be light; for a light wife doth make a heavy husband« — besedna igra light (luč, lahek) je predstavljena na isti način kot smo zgoraj str. 65, 40, 133 omenili. Ob pridržku formalne besedne igre je premaknjen pomen po načelu pojmovnega paralelizma: luč : lahek = svetla : metla, — ob »lahki« ženi (metla) je težko soprogu.

Str. 137, 108, 192, igra z dvojnim pomenom besede bound: zavezan, hvaležen in zvezan. Kakor prestavi dobesedno igro in pomen, je v slovenščini brez opazke po moji sodbi premalo samoposebi razumljiva.

Str. 140, 111, 194: »or half her worthines that gave the ring« dobesedno »ali (če bi bili poznali) pol vrednosti nje, ki je dala prstan« je predstavljeno: »(Da veste, kako moč ima ta prstan) pol več od nje, ki dala vam je prstan,« kar je gotovo pogrešno in bržkone posledica nespornostne.

Str. 144, 114, 197: beseda »cuckold« je predstavljena s Schlegel-Tieckom s »kro-

Sava. Ti reka vseh rek! Dva svetova si zvezala, ki sta tisoč let rastla vsak v svojo luč...

»Tlačan od prsti ne obrne oces...«

Zopet je udarilo v sanje in šolska pamet išče mimo lepote jutra:

»Prešernovi Soldaški je v sorodu. Pa Francetov ŝa verz ni. Tudi tvoj ni, Kračmanov. Saj jo kar tipam lepo to tvoje sanje v ‚Strelini‘ in ‚Zori‘ in le tega ne vem, odkod si kot Gorenjec to svojo sladko romantiko vzela.«

»Tlačan od prsti — Ali je iz Volčiča? Tam pri Škofljih v Loki nekje se je rodil — vse dobro za god, Jakob — potem je za Ravnikarjem ŝel in Istro budil. Njegov verz tudi ni.«

»Ali je Linhartov iz Radovljice, Tomanov iz Kamne gorice, Potočnikov iz Struževega, Veselov iz Mengša, Jenkov iz Praš, Mandelčev iz Kranja? Bogvedi, da drugih nič več ne vidim, zakaj oča Bleiweis — Pa molčimo. De mortuis nil nisi — vere!«

»Kaj ne, fletno je, da je tako lepo.«

Kdo je vprašal? Pa mene? Brhka Zaborščanka, ki se mi je sladko nasmehnila v obraz. Matijeva rojakinja? Sinje oko, črne obrvi. Strelina? Zora ali Solnca?

»Bog daj, dekle! Res je, fletno je, da je tako lepo.«

»Dobro jutro, gospod.«

»Hooo! Moji dijaki. Pa vsi v planinskem cvetju? Odkod pa že?«

»Z Grintovca.«

»Ni mogoče!«

»Z malega seveda.«

»Imenitni fantje.«

»Ob dveh smo ŝli iz Preddvora z bakljami.«

»Dobro ste hodili.«

»Pretegnili se nismo.«

»Vidim. Kakor v ŝoli, kaj ne?«

Kako so fantje zaupljivi. V ŝoli niso taki. Blagoslov višin je v njih. In zdaj je zavel ŝe sladki vonj kadila in zdaj ŝe brnenje zvona, ki nanj pritrkujejo. Marijina pesem, glas zvončka. Moji dijaki so v cerkvi in molijo. Ne, v ŝoli niso taki. Blagoslov višin...

Da, dijaki pa moj življenjski stan. Lepo je in hudo. In je lepo in dobro, da sta julij in avgust in je solnce in cvetje in da so ŝe in ŝe na svetu otroci, otroci, otroci...

»Tlačan od prsti ne obrne oces...«

Tako, zdaj te pa imam, ti suha ŝolska učenost. Schiller je tvoje ime.

»Der Fröhner der sucht in der Erde Schoß,
da meint er den Schatz zu erheben;
er lebt und schaufelt solange er lebt
und gräbt bis er endlich sein Grab sich gräbt.«

France Cegnar. Dobro si prevel. Kako pa da sem jaz prej tebe zgrešil in gledal mimo Svetega Duha? Glej, pa baš ti si mi hipno in čudovito razgrnil v globino in vidim. Vidim solnce in lepo zemljo, dolino in košenino v Zaplati, začarani Hudičev boršt. Vidim srečo solnca in srečo človeških oči, svojo lastno radost in spoznanje:

»Resnica božja je. Zakaj sem prej zaklel? Tlačan od prsti ne obrne oces. Prave oči pa iščejo navzgor, oči otrok in pevcev in pobožnih dedov. Zato so cerkve zidali na vrhove in starci romali na gore. In fletno je, da je lepo in tako in še vedno takó, da še živijo zdrave otroške oči, vsedaleč tu od Svetega Jakoba pod Borovjem in cretjem in ravšem, vsedaleč od Bistrice tisoč in druge, vsedaleč od ‚Storžčeve dežele‘ k sinji Savi, ki je dva svetova zvezala, da bi tisoč let rasla v eno luč...«

»Zdravi, moji fantje! Zdravi, romarji! Srečno!«

Še en pogled z gore.

»Hej, kaj velja! Mojzes, če si še tam, jutri te posefim na Mužanci. Sveti Štefan nad Velesovim, pojutrnjem na svidenje! Sveti Lovrenc nad Bašljem. Danes dva tedna je tvoj god. Da se vidiva. Srečno!«

MODRA ROŽA.

B. V.

O da sem veter, ki v vseh gajih poje,
in zarja, ki ob vsakem oknu sveti,
da mogel bi kot pesem slavca krvaveči,
Gospod, v široko razprostrte roke tvoje!

O da sem hlapec, ki le tebi služi,
in romar, ki samó po tvojih stèzah hodi,
nikdár v goščavo bolno ne zablodi,
doklèr bel gost na poti v Emavs se mu ne pridruži.

O da sem kot puščica, váte izstreljena,
prodirajoč puščave širne in temine črne —
in jagnje, ki je nosiš ti čez ostre trne —
svetiljka drobna, v tvojem žaru raztopljená.

KRONIKA TRENTE

ALIAS TRENTARSKEGA ŠTUDENTA II. DEL.

Joža Lovrenčič.

Deveto poglavje.

Kaj je doživel pastir in kako resnične sanje je imel o Puščavniku,
ki je isto noč umrl, in kako se je razjasnilo, kdo je bil.

O POLnoči se je zazibal zvon in je zapel.
Pastir se je vzbudil, oči pomel
in vstal, da bi zatrobil v rog
in sklical ovce — pa je videl temo vseokrog.
In še pomel zaspane je oči
in gledal je in verjel ni:

Tam iznad cerkve pod nebó
je bel golob letel in kakor zvezda je žarel
in ko se nebu je približal, se je svetlo razklenilo
in dvoje zlatih rok goloba je vlovilo ...
In utihnil zvon je, ki takó lepo je pel
in vseokoli je temná ko prej biló ...

Pastirček vrnil se na borno je ležišče
in iz strahu obraz je skrnil v prgišče
in mislil, mislil je na glas zvoná
in mislil na goloba belo-zlatega
in mislil na nebo odprto in zaspal.
Zasanjal je in sen mu je rešitev dal:

Puščavnik se mu je približal
s svetniškim sojem okrog glave,
z nebeškomilim nasmehljajem ga pokrižal
in kazal na prelepo belo je gospó,
bleščečo in nadzemeljske postave,
in govoril: »Marija zame je prosila
in duša rešena se od telesa je ločila
in splavala uživati je nebo! ...«

Ko beli dan se je zazoril in je v gorski mir
zatrobil ko navadno trentarski pastir
in so vaščani ovce mu prignali,

začudeno pastirja vsi so poslušali,
ki jim je pripovedoval o svojem snu
in o golobu belem in o čudežnem glasu zvonú.

In ko so vse do konca slišali,
so s svetim strahom cerkvi se približali:
Puščavnika so na stopnicah pred oltarjem v gledali,
klečal je kakor prejšnje dni,
le glava bila sklonjena na gornjo je stopnico.
»Zaspal je sveti mož!« je zašumelo med množico.

In dva, trije, da bi ga prebudili,
po prstih tiho do oltarja so stopili,
a ko se prvi ga je lahko bil dotaknil
in za rokó prijel — se je pobožno umaknil
in del: »Nocojšnjo noč se duša je ločila od telesa
in sveta odletela vživat je nebesa!...«

Dokleknili vaščani so in so molili
in rajnika puščavnika prosili,
naj po Mariji bi Bogú jih priporočeval —
in vedno jim na strani stal.
In so postavili na sredi cerkve oder in je grof prišel
in spraševati je ljudi začel:

»Je li mrlič pri sebi imel kaj pisanega, da bi znali,
kedó je bil in koga bomo pokopali?«
Vaščani niso upali mrliča preiskati,
a ko jim grof je ukazal, so začeli
in pod obleko so dobili pismo in veseli
so grofu dali ga in ga začel je brati:

»Joannes sum ex Trenta, qui diebus meis
peccavi multum... Vedite, v mladosti
nikoli ni dovolj biló mi učenosti
in sreče in vzbudila se je grešna misel:
zaslepljen sem hudiču dušo bil zapisal,
a ko so se odprle mi oči,
sem vse poskusil, da bi dušo rešil:
pustil sem šolo in nečimurne reči,
prišel v domače sem goré in tu se vtešil
in čakam ves spokorjen in skesán
na svoje smrti dan,

ki nič ne vem, kdaj pride in kakó,
in prosim le, da na priprošnjo Matere Marije
mi Bog vse moje mlade grehe zmije
in enkrat uživati mi da nebó...«

Ko jim v slovenščino je pismo grof prebral,
ljudje so se jokali in želeli,
da mrtvega študenta bi doma imeli.
In res je grof ob novi cerkvi jamo izkopati dal
in jaz, parochus Pletii, ki kroniko sem spisal to,
pokopal prvega sem v Trenti v blagoslovljeno zemljó.

Tam gori sred domačih gor,
ko jih zapustil je v mladosti rani,
počiva zdaj študentovo telo in čaka dne vstajenja,
a duša spokorjena nad zvezdami
se veseli in uživa srečo večnega življenja
in sveti raj,
ki Bog nam ga enkrat vsem skupaj daj! —

VIHAR.

B. V.

Izza temnega ločja vstaja vihar in žene goreče oblake.
Zagnile so zarjo ogromne, divjeplahetajoče peroti
bljujočih zmajev. Vse ure bijó in stene drgečejo v blede strahoti
ko čutimo po škripajočem pesku plaziti se koščene korake.

Tuj gost je med nami, odet s škrlatno haljo. Pošastno zijà prepad
rastočih, nočnih prikazni. Srepa grozo v osteklenelih očéh,
krilimo s težkimi rokami v praznino, tipamo v blazni smeh,
ki lomi hripavo se z zasineli ustni. Blisk se je vzpel kot žolt gad.

SAMOTEN.

Miran Jarc.

I.

Drevo, v zemljó zasidrano za veke,
z vejevjem bdečim nad nakitom zvezdnim
molči, stoji. — —

Gorovje, potopljeno v mesečini,
molči, stoji. — —

In zlati oblok kot božja dlan ljubó odeva
vse dobro božje stvarstvo...

A človek hodi, hodi, hodi — —

O, kdaj še on v vsemiru okameni?!

II.

Po ribniku srebrne svoje mreže
razpreda luna, v tihe stihe veže
jih, preko njih pa plove božji dih...

A čoln reže, reže biserno tkanino,
v ječanju belem se tišina zvija.

O, človek!

III.

Tovaren dimniki kot pušk cevi.
Poslopja bela kot zobje zveri.
V samotni uri Adam poveša oči:
»O, nesrečnik, da sem se rodil!«

Tedaj pa kot lilij dehtenje se zlije
nad mesto, nad dušo zvonjenje:
Ave Marija... Ave Marija...

V mrak vesoljstva odrešenje sije,
roko k roki se privije:
»O zahvaljen, Oče naš...!«

OBRAZI.

Ciril Jeglič.

PRI NEDELJSKI MAŠI.

Sv. Urban je natlačeno poln. Orglje pojo, gospod pripevajo in odpeva in prepeva organist Skok na koru: »Bog v nebeški-i viso-oočini!« Kar topi se srce.

In moli Franca: »Saj tebi, Bog v nebeški visočini, vse dam. Rože na oltarju, o Gospod, te prekrasno rdeče vodenke so moje. Ampak našemu gospodu župniku nič kaj ne zaupam — usmili se, o Gospod...«

In moli Francelj: »Dvajset kron bom dal, več pa ne. Bog v nebeški visočini, saj nimam! So pa rekli gospod župnik: Če jih ne boš dal, Francelj, pri darovanju štirideset — o Bog, ti povej, saj nisem skop, saj bi jih dal...«

In toplo vzdihuje Janez: »Nič ni res! Včeraj nisem ne kapljice srknil. Križani Jezus, ti povej moji Katri, koliko sem včeraj trpel...«

Ter moli Katra: »Ozri se na ponižnost svoje služabnice in spreobrne tega Janeza, dokler se v jamo ne zvrne! Bog v nebeški visočini, ozri se na nas, molimo ponižno te...«

Gospod Gregor pred oltarjem se pa ozirajo in nič ne slišijo, kaj molijo njegovi farani. Praznično omamno se razliva po cerkvi dim vonjivega kadila, sladkost teče v srce. Le Bog v nebeški visočini, on vse vidi in vse ve in vsem odpušča.

TO JE TAKO!

Drejc Bogataj gre na lov.

Noge marširajo: ena, dve! pljuča dihajo in srce bije: ena, dve, tok, tok! in obraz se mu smeji, preveseli obraz: ha, ha, haha! — ali ga poznate? To je Drejc Bogataj, dober, pošten gospod. Glej, solnce gori in gaj žvrgoli, cel svet odseva, cel svet odmeva, še njegov klobuk zeleni, pod nebo prepeva: »Kaj nam pa morejo, morejo —«

»Če smo veseli!« Drejc Bogataj je vesel, tako vesel, da bi —. O, vi še ne poznate Drejca Bogataja!

Vi mislite, da gre na lov. Kakopa, ker nosi puško. Pa mislite, da bo streljal. Koga je pa že ubil Drejc Bogataj? Oj zajci potepuhi, le bežite, oj golobje, golobice in grlice ljubeznive, le grličite, le prepevajte in se radi imejte: Bogu v čast in Drejcu v zadovoljstvo!

Grru, grrru! — pa je tudi lahko vesel!

Tako vesel je, da bi — —

Drejc Bogataj bi se bil oženil, pa se ni. Bi se oženil, pa se še ni. Drejc Bogataj bi bil študiral za doktorja, da je le hotel, pa ni! Bi kupil zlato uro, pa je ne, ker jo že ima, še lepšo, srebrno, tako s tolarji na verižici. Drejc Bogataj bi zaplesal tu sredi ceste, če bi le hotel, pa noče; on gre, kakor se spodobi. Vse, kakor je prav!

Kajne, ste pa mislili — bogvekaj! Glejte, gospod Drejc gre kakor vi po cesti, pa ne dela greha, kakor vi! On premišlja takole:

»Kako prijetno in smotrno je svet urejen! Kako je lepo, če ni človek ne preučen in ne preneumen, ampak ravno takšen, kakor je prav. Tamle vidiš rožico, rumeno in prijazno: kako se imenuje? Ranunculus acer. Kdo jo je ustvaril? Bog. Čemu jo je ustvaril? O, Drejc, le povej in se od srca nasmej! Tamle skače ptičica. Kaj dela? Črvičke pokončuje, poje in razveseljuje človeško srce. Kako ji je ime? Tako in tako. Kdo jo je ustvaril? Bog. O, Drejc, dobro si govoril! Pa oné onegavi, ki te tako ponižno pozdravlja? To je človek, ustvarjen po podobi božji. Kakšen je? Raztrgan in umazan in zanemarjen. Kako se mu pravi? Berač. Bog se ga usmili! Ampak veš kaj, Drejc, ti, ti, slišiš...? Ti, Drejc, ti...«

No, kaj?! Seve, vi drugi, ki greste po cesti, pa mislite bogvekaj in se jezite ter greh delate. Potlej se pa čudite. Ja, še tega ne veste, da je danes zadnji petek v mesecu in da bi vsi nadlegovali in beračili, če bi ga ne bilo sram, kdor je pošten! Kaj vas pa brigajo večerne četrtinke Drejca Bogataja! Haha, čežane čežanaste!

INVALID.

»Koliko je ura?«

Neprenehoma se ponavlja to vprašanje. In sestra Pavla odgovarja v vedno isti zadregi: »Ali Vam je dolgčas, Andrej?«

On se pa vzpne na postelji, okrene glavo in težek, bodeče sesajoč je njegov pogled, ki votlo srepí iz praznih, vlažno zardelih duplin pod čelom.

»Ali je danes nedelja?«

»Je, zunaj je solnčen praznik. Vsa bolnica je šla na šetnjo.«

»Ali ste sama, Pavla?«

»Sama.«

Andrej posluša njen glas, besedo postarne gospodične, prečuden usmev se mu razmakne s koščenih lic. »Kako ste oblečena, Pavla?«

»Kako? Vse sestre smo belo oblečene.«

»Pavla!«

Gospodična popusti šivanje, stopi k slepcu ter vpraša kolikormoč nežno: »Boste kaj povedali?«

»Počešite me!«

»Saj sem Vas žel!«

»Ne, še enkrat me dajte!«

Gospodična vzame glavnik ter začne česati s svojimi finimi, dišečimi prsti, ki tako obzirno božajo s svojo mehko.

»Kaj pa delate, Pavla?«

»Češem Vas vendar.«

»Sem mislil...«

»Kaj ste mislili, Andrej?«

»Nič.«

»Revež!« se pomilovalno smehlja strežnica.

»Ali se smejete?«

»Ne. Zakaj bi se smejala?«

»Zdi se mi...« Andrej stisne ustni ter ne reče besede več. Hipoma se je spačil njegov obraz.

»Dobro je! Kako bujne lase imate, Andrej! No, boste še kaj povedali, prijatelj?«

»Pojdite ven!«

»Za božjo voljo, kaj sem Vam pa storila?«

»Ajte ven iz sobe!« Andrejev glas je postal trd in raskav, sovražstvo bruhajoč.

Sestra Pavla uboga. Kaj če drugega? Mar je ona kriva, da so Andreju iztaknili oči? Zdravnik je bil naročil, da potrebuje bolnik miru, miru...

Ne, Andrej je strašen človek! Včasih vstane sredi noči ter sede na postelj. Ne vzdihne in ne črhne besede. Tovariši spe, a on jih zbudi s svojim molkom.

»Kaj ti je, Andrej?«

»Hudičil!«

Ko dve pošastni senci se vzmahnejo njegove roke, mlade, še vedno krepke roke Andrejeve. Nato omahne, grozen in silen; postelji zahrešči ter speš utihne...

Mrko pada zeleni soj iz zastrte žarnice pod stropom... In vsa soba strmi, trideset mož strmi ter molče odgovarja slepemu mladeniču.

PIKA.

Sama izbrana družba je v izbi: komisarji, učitelji, gospodje in gospe. Vsi se smejo, da še nikoli tako. Krčmar jedva sprofi donaša.

Piki se je odvezalo grlo in je že tretjič stopil izza peči k omizju. »Ljudje božji, prijatelji moji!« Objel bi jih, te vesele ljudi, — in vendar: morda ga niso slišali?

»Čujte, vojščaki, bratje in sestre, otroci božji! Tri sine sem imel, zdaj nimam nobenega! Drva zdaj sam nažagam, nakoljem ...«

»Ha, meni jih pa mašina!«

Kdo ga je tako zavrnil? »Ne, Francelj, ne tako! Francelj, ti tako govoriš, ker imaš dobro vino. Ne robanti, dušica! Nego jaz bom nekaj drugega povedal: tri sine sem imel in tri so mi na vojski ubili. Jaz se namreč pišem Dika. Toda, gospodje, vi, ki ste učeni, povejte, mar je to po pravici ... Šestdeset let imam, nesem jih; župan sem bil, pa boršte sem imel, — e, in tri sine sem imel, ko žrebce! Mlada žrebeta privežeš zadaj za voz, da ti ne utekô in se priuče na cesto in na delo: spredaj je zaprežena kobilica, od zadaj ti pa skačejo in galopirajo, neugnanci, a ti od samega veselja pokaš z bičem: pok! pok! — Kaj boršti! ... Zdaj sem pa takšen, ko tista pika tamle na steni ... Vsak jo lahko odstrže in zbriše, tisto piko. Pljuneš nanjo in je nič več ne vidiš ... Na zdravje, gospodje! Kako pravite, kaj pomeni tista pika, predrobna pičica?«

»Biga pijana!«

Krčmar mu izvije kozarec iz rok ter ga z mogočnim sunkom potisne v kot za vrata. »Mar meniš, biga, da se bo radi tebe svet podrl? — Takoj, gospodje! Še en štefanček? Hihi, ali ste slišali, gospoda moja? Radi Pike naj bi se svet podrl! Hihi, deveti, kajne?«

»Eks, gospoda! A svet se naj podre, če se hoče!«

»Hihi, ne bo se podrl!«

»Ne tako, ne tako!« omahuje starec za pečjo. »Če ubiješ muho ... bratci, e!« Dijan in zaglupljen strmi v veselo omizje.

NETOPIRJI.

B. V.

Čudnogrenko pričakovanje je v nas, ko sinejo plahi večeri.
Zamolklo se lijó odnekód izgubljene pesmi mehóv in piščali,
legajo modre sence v obraze. Rezki kriki bežečih živali
preko kamnitih pôlj, frfotanje splašenih ptic: vsak glas nas vznemiri.

Rosni vònj trave in divjih rôž krvavi v tišino. Blazni pastirji
plešejo daleč ob ugašajočih ognjih. Dušeče razbeljena zarja
je vžgala skrivenčena, naga drevesa. Zdajpazdaj veter zlokobno udarja
ob trhle duri. Tesnoba vzihteva. V grmovju tonejo netopirji.

KRESNICA.

Matija Malešič.

Tonček in Micika sedita v temnem kotu ozke čumnate. Na golih tleh sedita in se držita za drobne ročice. Molčita. Molčita, pri srcih pa jima je hudo, hudo, tako neizrečeno hudo.

Skozi okno gleda v čumno večer z očmi polnimi sočutja. Med železnimi križi gleda v čumno in se trudi doseči temen kot in pogledati od blizu Tončku in Miciki v obraz. Ves trud je zaman — ne doseže ju. Vse sočutje zlatih oči je zaman — Tonček in Micika ga ne opazita. Kot je temen. Ali vse v temi žarijo na Micikinih trepalnicah sveže solzice kakor biseri na morski obali; vse v temi plamti upornost in srepost iz Tončkovih oči kakor pogled košatega bora med samimi belimi brezami.

Zdajpazdaj prifrfoča skozi stene glasna očetova beseda — in Tonček stisne Micikini ročici tesneje. Zdajpazdaj se priplazi skozi vrata zoprnosladko hihitanje — in Micika se pritiska k Tončku. Zdajpazdaj plane v čumno zoprnosladka beseda — in v Tončkovih očeh zažari odporneje in bolj srepo. Zdajpazdaj predere stene bučen očetov smeh — in novi biseri zablestijo na Micikinih trepalnicah. —

Prenaglo in nepričakovano je prišlo vse to. Prišlo pa je tudi čisto drugače, kakor so ljudje pravili i o mačehah i o drugih materah.

Na vrtu sta se igrala. Pa je brez sape pritekkel sosedov Janezek, ki je že velik in vse zna; pa ju prijel za roke; pa ju vlekel k plotu; pa jima pokazal dve ženi. Ena stara, ena mlada, obe praznično oblečeni. Stara je nosila na glavi velik jerbas. Mlada... mlada pa je bila okinčana ko da gre na velikonočno procesijo: rdeča židana ruša na glavi, pisani trakovi vseh barv okoli vratu, rožnat predpasnik. »Tale,« je pokazal Janezek mlado, »tale bo vajina nova mati. Tale,« pokazal je na staro, »pa nosi v jerbasu belega kruha, potic, mesa, klobas. Na oglede in domenek gresta! Dobro tebi, Tonček! Danes boš jedel bel kruh!« In sama nevoščljivost radi belega kruha je govorila iz njega.

Spogledala sta se.

Nikamor ni sodila ta... ta z rdečo židano rušo. Ne med mačehe, o katerih zna pripovedovati sosedova teta, ne med druge matere, o katerih so jima zadnje čase pripovedovali ljudje in o kateri jima je hotela enkrat govoriti mamica. Stare, dolge, suhe, brezzobe, z očmi polnimi hudobije so mačehe. Ta ni taka! Mačehe režejo pastorkom kruh, ki je pomešan s peskom in skozi katerega se vidi — ta pa pride s polnim jerbasom belega kruha, potic, mesa, klobas! — Druga mati, druga mati?! Da bi mogla biti ta... ta z rdečo židano rušo druga

mati? Enkrat ju je vzela rajnka mamica k sebi na posteljo, ju poljubila kakor prej nikdar nikoli in jima hotela praviti o drugi materi. Njene oči so bile velike in polne žalosti in polne skrbi in polne ljubezni. Saj ni povedala ničesar o drugi materi, le začela je, pa se zjokala tako bridko kakor prej nikdar nikoli. Tedaj nista mislila na drugo mater. Čemu bi mislila, če sta bila pri mamici, ki ju ima tako rada? Kam bi le mogla oditi mamica brez svojega Tončka, brez svoje Micike? Ali ko so zakopali mamico v hladno zemljo, ko se le ni in ni vrnila, ko so začeli ljudje govoriti o drugi materi, sta premišljevala o tem. Kaka le naj bi bila druga mati, če ne taka ko prva?! Ali taka ko prva, ali vsaj podobna, ali pa... ali pa sploh nobena mati! Mačeha kvečjemu!

Ta... ta z rdečo židano ruto ne sodi nikamor! Ne med mačeha, še manj med druge matere! Še med tete ne! Teta?! Sosedova Francka se lovi s Tončkom, se igra z Miciko. Ali je mlajša ko ta? Večja je ko ta! Pa da bi rekel Tonček sosedovi Francki teta? Pa da bi ji rekla Micika teta? Saj bi bilo Francke same sram, da bi zardela, če bi ji kdo rekel Vi in še teta povrh!

Tesnoba jima je legla v srčeca, tesnoba in strah pred nečem nepoznanem, temnem in bridkem. Nista hotela v hišo. Skrila sta se v senico, premišljevala, premišljevala, plakala, plakala, primerjala, primerjala in mislila na mamico. Govorila pa nista, ker sta bili srčeci prepolni strahu in tesnobe.

Mrak ju je s svojimi temnimi očmi prepodil iz senice.

»Ne v hišo!« je rekel Tonček. »Za nič na svetu ne! K sosedovi Francki pojdiva!«

Tedaj je Micika zaplakala tako bridko, da ju je izdala.

Prišel je oče — vesel je bil, kakor ga še nista videla — in ju odvedel v sobo. Miciko je vzel v naročje, jo božal, poljubil, spraševal, kdo ji je kaj žalega storil, da mu že pokaže.

»To sta pa moja... moja...« je rekel, ko je vstopil v sobo, položil Miciko na tla, položil obema roke na rame in ju silil k mizi. »Le pojdita k mizi!... Vsega imamo danes, vsega, vsega!... Ali ne vidita?... Belega kruha, potic, mesa, klobas!... Ta... tale... ta teta so vse prinesli!... No, pojdita k njej!... Podajta ji ročici!... Saj vaju ima rada!... Zelo, zelo rada!... Pa še rajši vaju bo imela, če ji podasta ročici in jo imata i vidva rada!...« Pririnil ju je čisto do mize. Tonček se je ustavljal, kolikor je mogel, Micika je jokala, jokala vedno bridkeje.

Tista... tista z rdečo židano ruto je vstala od mize in rekla: »Kaj se me bojita, malčka?« Hotela ju je pobožati.

»Franckin glas!« je zavpilo v Tončku. In se je skrnil za očeta. Micika je glasneje zajokala.

»Tonček! Micika!« ju je miril oče.

»Saj vaju imam rada, zelo rada! Rada ... rada ko mamica!« Vzela je z mize dva kosa belega kruha in jima ponudila. »Belega kruhka sem vama prinesla! Samo za vaju sem ga prinesla!«

Tonček se je spomnil Janezkove nevoščljivosti. Ko je postrani pogledal v obraz, ki se je sklonil k njemu, se je spomnil Francke. In brez pomisleka je hlastnil po roki, ki mu je ponujala kruh, in je z vso močjo ugriznil v prst.

»As!« je zavpila ženska z rdečo židano rufo, se naglo obrnila k tisti stari, ki je prinesla jerbas, in ji rekla: »Če je tako, pa kar pojdiva!« In je šla proti vratom.

Oče je vzrojil in dvignil roko. Tista stara mu jo je pridržala in rekla: »Nahujskana sta!«

»Nahujskana ... nahujskana! Seveda sta nahujskana! Kakopa, če ne nahujskana?! Ali — jima že izbijem iz trdovratnih glavic! V kot!« Naglo ju je prijel in jezno odvedel v čumnato in zaloputnil vrata za njima. —

Prenaglo je prišlo in čisto drugače je prišlo, kakor sta mislila, da pride, če sploh pride.

Molčita in se držita za ročice. Molčita. Le ko plane očetova glasna beseda v čumnato, le ko se priplazi sladkoben smeh do njiju, vztrepečeta. Molčita, pri srcih pa jima je vedno huje.

Misli Tonček: Prav, da sem jo ugriznil! Le kako bi mogla s svojim glasom — ki je čisto Franckin glas — govoriti besede, kakršne je govorila mamica? Le kako bi ga mogla s svojimi očmi — ki so čisto Franckine oči — pogledati, kakor ga je pogledala mamica? Povrh vsega pa si drzne še reči, da naju ima rada ko mamica!

Misli Micika: Mamica, zakaj ste odšli in pustili svojo Miciko tako samo, samo? ...

Misli Tonček: Mačeha da bi bila? Ta z rdečim židanim robcem, s pisanimi trakovi okolu vratu, z rožnatim predpasnikom? Ta mlada z rdečimi, napetimi lici, da bi počila? Ta, ki ponuja bel kruh? Še enkrat bi jo ugriznil!

Misli Micika: Mamica, mamica, kako nama je hudo ... Tolažbe od nikoder, tolažbe nikjer ...

Tonček stoji s svojimi mislimi ob velikanskem prepadu. Ne morejo in ne morejo ga prekoračiti izmučene misli. Zbegane pohite od prepada: Mamica, kaj sem jaz kriv, da se ne vrnete? — Ko sem Vam stekel iz veže in niste čuli mojega krika, ste prihiteli vsi v skrbeh na prag in klicali, klicali svojega Tončka. Tonček pa je poreden, skrije se za drva in molči. »Tonček, Tonček, kje si vendar?« Mamica hiti k vodnjaku in pogleda vanj, hiti v hlev, steče na cesto, išče po dvorišču, glas ji gre na jok. »Za božjo voljo, Tonček, moj Tonček ...«

Tonček je premagan. Dvigne glavo in vzklikne: »Ni ga, Tončka, ni ga...« In zopet skrije glavo. Solze blišče mamici v očeh, ko ga dvigne iz skrivališča, pritisne k sebi in ga poljublja in kara in boža... – Mamica, vrnite se! Nikdar več ne bo Tonček tak, nikdar več ne boste potočili solzice radi njega! Vrnite se, vrnite se!...

Misli Micika: Mamica, mamica, mamica, kaj niste nekoč rekli, da boste pri nas, ko nama bo najhuje? ... Ali je mogoče kaj hujšega?

V Tončkovih očeh ni več upornosti in sreposti. Mamica, vrnite se! Glejte... glejte... Tonček izpusti Micikini ročici, klone glavo, telo se mu strese...

Micike je strah v temnem kotu, ko je Tonček več ne drži za roke. Med novim potokom solz misli skoro šepetaje: »Mamica, ali v nebesih ne čujete svoje Micike? ...«

»Mamica...« se iztrga Tončku med krčevitim jokom iz grla.

Micika se pritisne k Tončku, mimogrede ji zabega pogled poln strahu po čumnati.

Tisti hip vztrepeta. Silno vztrepeta in gleda, gleda, gleda...

Velika, žareča, v sijajen zlat plašč odeta kresnica prileti skozi okno, leti, leti v pasu mesečine naravnost proti njima.

Micika se strese. Prime Tončka za roko in jo stisne, stiska vedno krčeviteje in gleda, gleda, gleda...

Skoro do tam prileti žareča kresnica, do koder sega pogled zlatega večera. Obstoji – v temen kot se ne upa – pogleda, se obrne, odleti skozi okno nazaj na vrt.

Micika gleda, gleda, gleda na okno v nestrpnem pričakovanju.

»Tonček!«

Tonček plaka.

»Tonček!«

Tonček plaka neutolažljivo.

»Tonček, mamičina dušica!«

Tonček za hip zadrži jok.

»Mamičina dušica, Tonček!«

»Kje?« vpraša neverjetno in komaj zadržuje jok.

»Kaj je nisi videl?«

Tonček ne verjame in hoče nadaljevati z jokom.

»Ali Tonček,« – Miciki je težko govoriti prepričevalno, ker mora neprestano gledati na okno – »Tonček, kaj je res nisi videl? Čemu jočeš? Saj je tu, mamičina dušica je tu pri naju!«

»Kje?« se sunkoma obrne in zastrmi v mesečino v čumnati in v temne kote.

»Tu je bila!... Skozi okno je priletela!... Velika, žareča kresnica!... Take še nisem videla!... Take niso druge dušice!... Taka

52. Metzinger Val.: Sv. Frančišek Sal.
in sv. Ivana Fr. Chantalska.

Sl. 53. Wergant Fort.: Jož. Ant. bar. Codelli.

D. in So. 1922, priloga XXXI.

Sl. 54. Cebej Ant.: Vnebovzetje Marijino. Župna cerkev na Kopanju.

Sl. 55. Stroj Mih.: Rojstvo Marijino. Župnišče Šmarje.

je samo dušica najine mamice!... Skozi okno je priletela... Letela, letela naravnost proti nama... Obstala... Naju pogledala... Odletela...«

»Skozi okno?« trepetala Tončkov glas.

»Da!«

Skokoma je Tonček pri oknu, oprime se železnih križev, se dvigne in napeto zre na vrt.

»Jo vidiš?« Micika vsa drhti ob njem.

Še napeteje gleda Tonček po vrtu. Mali ročici se treseta v naporu, ko morata držati celo telesce.

»Mora biti! V hišo se ne upa!«

»Ni je!« Tonček omahne, zaihti in se zgrudi k njenim nogam.

»Je, je! Saj sem jo videla! Pokažem ti jo! Primakniva klop!«

Primakneta klop, zlezeta nanjo in pritisneta vroči čeli k hladnemu železu.

Četvero široko odprtih oči bega, bega napeto in v mrzlični nestrpnosti za kresnicami po vrtu. Bega, bega, bega, da zasledi dušico svoje mamice...

ZIMSKE SANJE.

· Jože Pogačnik.

Zimska polnoč.

V rumeni svetlobi topé se nemirne dobrave,
raz veje usipa se sneg in vznemirja jim spanje,
dan menda umreti ni mogel.

V samoti na golem drevesu vran kraka,
na mrzlo svetlobo pripet,
skoz speče oči me preganja njegova črnina
in vsega vznemirja.

O, v snegu sem sam in do gole bolesti
me zebe, zebe...

Ob oglu se ustavil cigan je s piščaljo globoko,
brat veter mu žvižga po njej in ne moreta proč.

Le buri, nemilostni svať, in me ženi,
ker kmalu od boli skopnim,
kakor plica utone v daljavi.

In zjutraj so bile na oknu ledene pelinove rože...

DAJTE MI MATER!

Ernest Tiran.

Odkrijte se, poklekните! ... Človek je šel mimo nas, človek s solzo v srcu ... Molimo zanj! ...

— — — — —
 Zunaj umira dan, on pa je potegnil zastor čisto nazaj in odprl okno in se zazrl tja nekam daleč ... V kostanjih na dvorišču se poigrava veter; zdaj jih boža, zdaj vzšumi močnejše, pa se speť poleže. Zadnje solnce trepeče v vrheh. Hladna je ta luč. Listje pada z drevja, se mu zdi, tiho, skoro neslišno tiho, in težko, uporno ... Pač se smejejo barve: rdeče, zlatorumeno, oranžno, semtertja še lisa medlega zelenega. To je mrki, divji smeh umirajočih; še v smrti drhtečih onemogle ljubezni do življenja.

Naslonil se je na okno; kot v sanjah gleda, kako padajo listi, drug za drugim, počasi, trudno, kot da jim je težko, na tla ...

Vedno više se pomika luč. Še vedel ni, kdaj je zdrknila v ozračje. Čisto do obzorja mu je zašel pogled. Tam je bila pokrajina, kot da se koplje v zlatu. Solnce je padlo v zaŕon — — —

Nenadoma veter; okno je zaloputnilo, suŕio zlato na fleh vzšumelo, vzkipelo, v divjem vrincu preko dvorišča. Njega ob oknu je zazeblo, da se je nehote zavil tesneje v suknjo.

Tedaj je vstopila gospodinja.

»Za boŕžo voljo, gospod Ivan! Zaprite vendar okno! Zdaj je jesen in — saj ste itak že dovolj prehlajeni! Tako ste uĕeni, samo tega ne veste, kdaj Vas zebe! Ste že čisto pozabili, kaj Vam je povedal zdravnik?«

»Eh, gospa Traŕnik,« se je nasmehnil, »vem, ampak saj Vi tudi ne jeste juhe tako vroĕe, kot jo skuhate. Tako zaniĕ še vseeno nisem, da bi me že nekoliko vetra podrl!«

Pogledala ga je po strani, skoro je bilo kakor neŕzna skrb v njenih oĕeh. Nabrala je obraz v stroge gube, pa so se ji razlezele v nasmešek, še preden je spregovorila.

»Ĉe že nase noĕete paziti, pa dajte vsaj na okna! Kaj mislite, da so zastonj? — In ko bo bolan, ne bo hotel niti ĕaja« ... je godrnjala, ko je zapirala.

Stal je poleg in si priŕizgal cigareto.

»Vleĕete seveda tudi speť čisto po turško! Vam je prav treba! Le dajte ...« je rekla in odšla počasi iz sobe.

On pa je že speť slonel ob oknu in je ni slišal.

Jetiko da ima, mu je rekel zdravnik. Saj je že davno prej sam vedel. In prepovedal mu je, niti ne ye več, kaj vse. Takrat, ko je zdravnik govoril, je mislil on na svojo mater... Leto dni mu je bilo, ko mu je umrla... Zdravnik je pisal recept, on pa računal. Tudi na jetiki. Dvaintrideset let stara... Jetika? Morda pa je bilo hrepenenje — za nečim daljnim, lepim, brezimenim, nedoseženim?! In potem — kakor daleč seže spomin, je bil vedno sam. Dvaintrideset... On jih je zdaj štiriindvajset... Ne bo tako dolgo. Kako natančno se spominja: Zdravnik je prijél za klobuk, mu stisnil roko in »... zdravila... posebno nikotin... upanje...«, tako nekaj je bil slišal. In se mu je široko nasmejal. Zdravnik pa se je že pri vratih obrnil in ga tako nekam čudno pogledal...

Čisto dobro čuti, da je tisto upanje samo zdravnikova vljudnost. Oni pogled je bil prestregel, ko se je bil zdravnik ozrl... Tisti pogled je povedal čisto jasno: Obsojen! Do pomladi, dalj ne!

Prav je, da ne dalj.

Čemu? Vse njegovo življenje je bilo v sanjah. Kakor v obroč je bil ujet vanje in drugo za drugo so mu raztrgali in poteptali ljudje, se mu je razblinila v nič. Vse kakor ta zlata solnčna zarja, ki umira tam za obzorjem...

Gledal je, kako se prelivajo barve — — — In je trak nad gorami vedno ožji, vedno medlejši...

Nič ni slišal, kako je narahlo potrkalo. Šele ko so se vrata škripaje odprla in je vstopila Angelika, se je obrnil.

»Pojte sem,« jo je narahlo prijel za roko. Veste, jaz sem danes spet nekoliko poetično navdahnjen — glejte!«

Dvignil je roko in pokazal skozi okno.

»Vidite oni zlati trak? In vidite črke v njem? Koliko trpkih dni, koliko dolgih bednih noči sem jih pisal, one črke, s solzami in svojo srčno krvjo pisal fistih petero črk: ‚sreča‘... In zdaj, ko ste —« Nankrat se je prekinil in umolknil.

»Saj nisem žalosten, res ne, Angelika. Samo tako nekam tesno mi je, ko je jesen... In pada listje raz drevje... Šumeče zlato... In bo jutri od vsega komaj kupček rjave, umazane prsti... In da tudi tišti svetli obroč na nebu umira... Jaz pa stojim tu in prožim roke za njim in — blede in umira... Še zadnje, kar mi je ostalo... In bo noč... In nikjer več fistih petih črk, ki sem jih bil pisal vse svoje življenje...«

»Čaja sem Vam prinesla, pijtel!« se je siloma predramila ona.

»Čaja?« se ji je široko zagrohotal v odgovor. »Ah, saj res! Jaz sem bolan! Ampak — dajte mi mater, za en sam hip mi dajte nazaj mater mojo, da pokleknem prednjo in jo primem za njene mehke, tople roke in se jih dotaknem s svojimi ustnami, da ji tiho zaše-

pečem: ‚Mati!‘ — da me poljubi tudi ona in me pogladi po laseh — za vse večno življenje bom zdrav od onega enega hipa!« — — —

Govoril je kratko, odsekano, glas se mu je tresel.

»Odpustite mi... Saj veste, kako je z mano... Angelika!«

»Pijte čaj...« je rekla s prosečim glasom. »Jaz sem Vam ga skuhala,« je pristavila in se bolno nasmehnila.

Nasmehnil se je tudi on in ji pogledal v oči. Poln nežnosti je bil ta pogled. Na požirek je spraznil skodelico.

»Vi ste dobri, Angelika... Zdi se mi, da je bila samo še mati tako dobra z menoj. In podobni ste ji. Oh — saj jo poznam, enkrat — ne — dvakrat sem jo videl. Prav tako črne lase ima in prav tako tople oči.

Zadnjič je prišla — prav tako se mi je zasmejala kot zdajle Vi... «

»Glejte, Vanja — do pomladi... Saj bodo hitro minili ti meseci. Potem boste spet zdravi in dokončate študije. Tudi Vam bo dobro. Ne smete biti več žalostni. Smejte se, pa se Vam še bodočnost zasmeye nasproti...«

»Do pomladi —« je ponovil kot v sanjah in se zazrl proti oknu.

»Vse bo dobro — — — Prav imate — — —«

Potem pa se je naenkrat obrnil in vprašal:

»Angelika, mi hočete biti sestra?«

»Saj sem že davno,« je rekla zamišljeno in mehko.

Prijela sta se za roko kot dva otroka, ki ju je strah.

Naenkrat sta oba glasno zaplakala.

V sobi je bila noč.

In na dvorišču so šumeli kostanji in od nekod — — čisto od daleč — — Ave Marija — — — Tako trudno, trudno — — —

* * *

Angelika živi že četrto leto pri svoji teti, vdovi Tratnikovi. Doma jih je sedem, pa je zato ne pogrešajo. Če je kdaj prišla, ji je prvi dan začel oče naštevati svoje skrbi in stiske, ji kazal račune, pripovedoval, koliko stane sama hrana na dan za sedem, in zdaj, ko je prišla še ona, celo za osem ljudi... Kje pa je vse drugo! In en sam, ki zasluži...

Poslala je po vina, mu kupila cigar, in se je nekoliko razvedril.

»Saj te imamo radi... Vendar sedem ljudi v teh težkih časih...«

In potem jo je vprašal kakor mimogrede: »Kako dolgo ostaneš?«

»Imam delo, ki se ne morem prav spraviti k njemu... Pa sem mislila... Pojutrišnjem grem...« je rekla zamolklo in pogledala v mizo.

»Saj ti je bolje tam, pri teti Pavli... Sama sta z Dolfom in saj zaslužiš lepo za enega samega človeka. Ne gonim te od hiše, sama

veš, kako je... Sedem nas je in en sam...« ji je odgovoril in tudi gledal v stran.

Hotela mu je reči, kako ona prav tako težko shaja, da ji pride sami vse dražje in če si kdaj kupi kako knjigo, da je to vse, kar si privošči...

Pa ni rekla, nekaj jo je tiščalo v grlu.

»Omoži se, pa boš imela dom!«

»Saj bi se,« se je poskusila zasmejati, »pa me nihče noče...«

In potem je prinesla mati kavo in so govorili o čem drugem...

Preden je šla, je stopila k materi v kuhinjo. Bankovec za sto dinarjev je položila na kredenco.

»Nekaj Vam dam zraven, ko sem jedla... Saj vem, kako je... Ko bi imela več... pa nimam...«

»Jaz ne vzamem ničesar...« ji je mati pogledala v oči. In ji po sili vrnila denar.

»Zakaj že greš?«

Molk. Razumeli sta se brez besedi.

»Ne vzamem! Daj očetu, če hočeš...« je tiho vzdihnila in je bilo obema težko.

»Pa pridi spet...«

»Bom, mati...«

In je šla v očetovo sobo, dvakrat preganila zadnji bankovec in ga vtaknila v škatlo za cigare...

Vlak je odhajal ob enajstih, oče pa se je šele opoldne vračal iz pisarne. Z njim se je bila poslovila že zjutraj.

»Pozdravite očeta... Pa pišite mi kdaj...«

»Pridna bodi...«

In čez tri, štiri ure je bila spet pri teti, sedela pri oknu in gledala bogvekam.

Včasih jo je našla teta nad ročnim delom, vso objokano.

»Kaj ti je, Angelika?«

»Nič mi ni, teta... Dolgčas mi je... In v prsih me tako nekaj tišči...« In je zajokala še bolj.

Pa je teta Pavla šla in skuhala poln lonček čaja z mnogo strdi, Angelika pa se je smehljala iz solz in jo pobožala po roki.

»Jelite teta, da niste hudi? Saj mi ni dolgčas. Ne vem, kaj mi je bilo...«

»Tako je prav, Angelika! Nič ne maraj. Ko so ptički godni, treba da izlete... Pretesno jim je postalo v starem gnezdu... Bog pomagaj — življenje je to in prej ko se privadiš, bolje zate...«

In jo je pogladila po čelu.

Teta Pavla je vedela vse!

»In zdaj pij čaj. In ne misli več. Potem pa pridi v kuhinjo, lahko mi pomagaš pri večerji...«

Ko je bila teta Pavla v kuhinji, je bila spet vsa gospa Tratnik. Urna, skrbna, natančna, celo nekoliko sitna gospodinja. Še oči so postale tam spet vse sive in ni bilo v njih nič več njenega gorkega srca.

Angelika je lupila krompir, trebila solato, pripravljala na mizo. Nič ni bilo dovolj hitro storjeno. Res ni imela časa misliti.

Ko so sedli zvečer za mizo, je zmolila gospa Tratnik očenaš, da so jo komaj dohajali. Pa še preden je bil konec, je posegel njen sin Dolf v skledo in si nadeval do vrha.

»Lakota lačna!« je rekla teta Pavla v isti sapi z amenom in ga strogo pogledala. In so se vsi zasmeli, najprej in najbolj Dolf, potem pa še Angelika in gospod Ivan. In nazadnje še sama.

Dolf je bil njen edinec in bo prihodnje leto absolviral tehniko.

* * *

Nekega dne so bili kostanji pod Ivanovim oknom goli.

Tudi po tleh ni bilo več listja.

In večer dež.

Ivana zebe. In dolgčas mu je. Pa se zavije v suknjo in polega po cele dneve po zofi in kadi in gleda za kolobarčki dima, ki se vijejo in zgrinjajo tja pod strop. Plavkasta megla niha tam gori; vanjo gleda in sanja...

Včasih se spravi tudi h knjigam. Pa ne za dolgo. Navadno neha že na tisti strani, kakor je začel. In vrže Pandekte in Rimsko pravo in vse skup nazaj na polico. Topleje je človeku, kadar sanja.

Včasih pride k njemu Dolf in igra ta šah. In se prepirata vmes. Ivan v oblaku dima se smeji in je poln kipečih domislekov in ne pazi na igro.

Nekoč ga je sredi partije (ki je kazala Dolfu), prekinil z vprašanjem.

»Ti Dolf, če bi zdajle potegnil z roko preko deske, — kaj bi ti mislil o meni?«

In že so se kotljale figure po mizi.

»Zbal si se, ko si videl, da izgubiš! Pa si izvinil rajši kot da bi poskusil, kako se rešiš... Slabič si!« mu je kratko, skoro jezno odgovoril Dolf, ki mu je bilo žal za lepi gambit, ki ga ni doigral.

Ivan pa je bil čisto miren.

»Vidiš, to je tisto, za kar se prepirava, že odkar se poznavata. Zdaj ti enkrat povrsti povem, zato, ker bi rad, da si mi prijatelj... Ti si zdrav, močan, se ne bojiš življenja. Boril se boš ž njim. Ampak saj ne bo niti treba. Kakor vejo ga pripogneš k sebi, kadar se ti ga bo zahotelo... In utrgaš z njega srečo zase in za svoje... Moja

veja pa je prazna; tudi nimam komu, da bi trgal — čemu bi torej dvigal roke?!

Slabič! Saj imaš prav! Praviš, hoteli je korenina moči... Saj imaš prav... Ampak — prav tako je moč korenina hotenja! Če čutiš grudo pod seboj, toplo, ljubečo, s katero si zrastel s sleherno nitko svojega bitja, grudo, ki te bo redila, ki veš, da te bo, dokler da boš segel pod nebo in se boš bratil z viharji — kako mora biti razkošen ta občutek! Koliko sile, mislim, je v takem človeku! Kolikokrat sem sanjal o njem! Saj mora, da se prelije nekam vsa ta moč... Jaz pa — mene so izrvali in so me odtrgali od te grude, vsadili me v tujo, mrzlo prst —; kako bi bil drugačen kot slabič... Saj bi hotel — ono toplo, neizčrpno grudo mi dajte, samo njo, za en sam hip, samo da bom vedel, da stojim na nji — zvezd vam natrgam z neba in vam jih zvrhom nasujem v naročje! Mater mi dajte!... Tako pa se vije moje koprnenje k tlom in je kakor Kajnova daritev...«

Umolknil je za hip, potem so mu v čudesnem lesku zažarele njegove oči.

»O mati, ti si kakor rdeča roža... Ni pomladi brez njenega vonja, ni je brez tebe, o mati...«

Jaz nisem živel. Izrvali so me in me zaprli v ograjen vrt, pust in prazen. Tu ni življenja, ni ljudi.

Zakaj življenje med ljudmi je toplo in polno drhteče luči in veselih velikonočnih zvonov, tu pa sem sam v tem mrzlem mraku in samo dež na okno in ura na steni udarjata svoj ritem...«

Nič več ni govoril z Dolfom. Kakor bolesten krič so vrele besede iz zmučenih prsi.

»Mati moja, me li čuješ? Kje si?«

V grobu? V grobu ni matere... Tam si sprhnela in si postala zopet atom vesoljstva...

Nad zvezdami? Kje je to? Nihče še ni zrl tja gor, nihče ne ve ničesar, kot da je daleč...

Glej, mati, slabič je tvoj sin brez tebe, slabič in v posmeh vsem srečnim...«

S povešeno glavo je stal Dolf za mizo.

»Odpusti!« je končno kriknil.

Brez besede mu je stisnil Ivan roko. V oči pa mu ni pogledal. »Nimam čemu...« je rekel tiho in skoro trdo.

* * *

Počasi, počasi so lezli dnevi, tedni. Advent je preživel Ivan v postelji. Pokašljeval je vedno pogosteje, in če je bilo poprej še kaj barve v licih, je izginila zdaj zadnja. Teta Pavla mu je kuhala čaja

in ga ni več karala, in Angelika je presedela ves svoj prosti čas ob njegovi postelji in mu stregla.

»Daj mi roko, Angelika,« ji je včasih rekel.

In ko jo je držal v svoji, jo je božal rahlo in nežno in dolgo. Vsak prstek posebej ji je poljubljal in se smehljajal.

Nekoč, ko se je sklonila k njemu, da mu dvigne in poravna blazine, jo je nenadoma poljubil na ustne.

Vzdignila je prst in mu zažugala — pa se je smejala zraven, dobro je videl, da se je!

»Kako bi bilo lepo, Angelika...« je nehote na glas pomislil.

Ona pa se je naenkrat nehala smejati in tako težko, tako neizmerno bolno ji je prišlo v srce, da bi zavpila bolesti...

Še vedno se je smehljajal, ga je videla.

»Saj bo kmalu pomlad, Vanja... In bo spet vse zeleno in solnce... In ozdraviš in bo vsepovsod sama prelest in sreča...« je rekla in ga božala po čelu, po licih, po lasih... V srcu pa se ji je nekaj trgalo...

Nikdar...

»Solnce, solnce!« je ponovil Ivan in se še vedno smehljajal...

— — — — —
Na sveti večer je vstal. Jedli so kostanj in potice in igrali domino. Potem je šla teta Pavla k polnočnici.

Angelika je vzela iz omare violino.

Zunaj je tulila burja, v sobi pa je vse dišalo po kadilu in ognju v peči in ljubezni...

»Daj sem,« je rekel Ivan, ko je odložila gosli. »Božični večer je nocoj, moj rojstni dan...«

In je zaigral.

Zasanjal.

Naenkrat je bil čisto drugje.

Mater vidi, ko se trudno dviga v postelji in se mu smehlja, njemu, Vanji, detetu v postelji kraj nje...

Tiho, skoro neslišno tiho drhte strune... Zunaj pritrkavajo zvonovi... Mati se smehlja... Tudi Ivan se smehlja...

Gosli naenkrat, kot da je nekdo zajokal. Zakaj je mati žalostna? Troje otrok čaka v kuhinji večerje, očeta pa še ni domov!

Strah jih je... Pa se pogovarjajo, tiho, s plašnimi glasovi, o sosedovem drevescu... in Božiču... Tisoč svetlih besed...

Gosli plapolajo...

Potem zaspe. Smehljaj jim leže na lica.

Franček sanja o srebrnih in zlatih cukrčkih, Tonček o sablji in konjičku, ki mu jih zagotovo prinese Jezušček nocoj (saj je rekla ma-

»Kaj ti je, Vanja?«

»Čudne sanje sem imel nocoj, Angelika. O človeku se mi je sanjalo, ki so rekli, da je blazen.

Hodil je po ograjenem vrtnu v človeka nevredni, oguljeni obleki, križem je hodil, s plašnimi koraki in s ponosom v zmedenih očeh.

Kralj sem, slaven in bogat in srečen, pridite k meni, da vas oblagodarim! Pridite k meni, da vas pritisknem k srcu in vam dam od svojega bogastva in svoje sreče!

Tako je govoril sam s seboj in je hodil križem ograjenega vrta. Če mu je prišel kdo v bližino, ga je objel nežno in mehko:

Pozdravljen brat, blagoslovljena ura tebi in meni, zakaj dam ti od zaklada iver samo in boš srečen na vek... Moja sreča pa bo, da vidim srečnega tebe...

In mu je ponujal z obema praznima rokama.

Takrat pa se je zgodilo, radi česar so ga zaprli v ta ograjeni vrt. Ko je zagledal te svoje prazne roke, je kriknil in besno pahnil od sebe tovariša.

Ha — ničesar nimam — okradli so me, skrili so mi moj zaklad, zagrebli so ga v zemljo, iz nevoščljivosti, zato da bi bil sam in nesrečen! A jaz ga poiščem, jaz ga poiščem in najdem...

Besnel je po dvorišču, dokler ni obnemogel in padel na zemljo in ril z golimi prsti po pesku...

Okradli so me — dajte mi nazaj moj zaklad!

— In ko sem mu pogledal v obraz, Angelika, — sem spoznal v njem — samega sebe!

Dajte mi nazaj moj zaklad, dajte mi mater!

Mati, naj te primem za roko, tisto mehko, toplo, sveto, s katero si me pokrižala oni prvi večer in potem nikdar...

Mati, daj, naj se ti zazrem v oči, tiste globoke in mirne in vdanosti in vesele žrtve polne, ki sem sanjal o njih po vseh svojih pustih potih...

Mati, daj da bom v tvoji ljubezni kakor kralj, slaven in bogat in srečen...

Ha — ničesar nimam —

Dajte mi mater!« — — —

Padel je nazaj na blazine in zahropel. Spet se mu je vlila kri.

* * *

Potem je šlo navzdol z njim. Hitro, nevzdržno. Konec. — — —

* * *

Kostanji so vzcveli. Vsa zelena in vriskajoča je pesem zvonov. Velika noč je.

Gospod Ivan leži na odru in dve voščenci mu gorita ob vzglavju.

Smehlja se. Pri materi je.

Ob vznožju kleči Angelika. Tiha. S praznimi očmi.

Pri oknu stoji Dolf. Ustnice stisnjene.

Široko je odgrnjena zavesa. Solnce lije v sobo.

Tišina.

Samo na dvorišču se z glasnim vriščem poja truma vrabcev.

Tišina.

Dolgo.

Potem se zaslišijo na stopnjicah okovani čevlji.

Gospa Tratnik, vsa objokana, odpre vrata.

Dva pogrebca.

»Ta ne bo težek,« se oglasi eden. In se zagrohoče svojemu dovtipu.

Takrat se predrami Dolf. Vzraste in ukaže:

»Odkrijte se, pokleknite!... Človek je šel mimo nas, človek s solzo v srcu. Molimo zanj!...«

Vsa soba je bila polna njegovih oči.

In so pokleknili.

IZ TUJE NOČI.

Aljoša Tomažin.

Včasih se lahko zgodi, da sediš,
ko pada večer, v svoji sobi,
in kot noč ti jo napolni črn križ
in ti sediš, čakaš nečesa
in misliš, da obogatiš.

In naenkrat se v kaki podobi
in iz knjig zasveti sijaj,
in v tebi je vonj po cipresah
in veter in vino in maj,
in izba se ti razširi
in prsi in tvoje oči —

a nate so legli nemiri
iz neke tuje noči

LJUBAVNA PESEM.

Anton Vodnik.

Ko je mesečina prižgala lestence po moji hiši,
sem vzel v rôko liro čudnih slutenj
in šel kakor po navadi
trkat na okna tvojih sanj.

Ko sem stopal skozi tvojega doma vrt,
iskajoč v strunah lire pozdravno pesem svojega srcá —
me zajel je divji vrtnec veličastne godbe
roč in drevja, ptic in zvezdá.

Vsak list na drevju bila je tipka
puščavsko brezmejnih orgel.
Nanje igrali so milijoni rok
enega samega Pevca.

Kakor ognjene trombe
razsvetljevale so vrtnice rdeče
to cerkev psalmističnih zvokov —
in bil sem v zagonetnem ognju se spreminjajoči angel,
zakrivajoč si oči z rokami.

V oddaljenih kotih svetišča
zvene le lilije kot violine
pod bradami tenkih, slonokošččenih angelov...

Vsi ti zvoki so se izlivali
v kristalno tišino
— zaklenjeno najsvetejše —
razvrščajoč se krog nevidnega oltarja
k mističnemu darovanju...

*

Ko se skrila je godba mojim očém,
ostal sem pod brezmejnimi oboki
zapuščene cerkve — sam —
kot mesto v osrčju puščave,
kjer prevpije zvonove cerkvá
orjaški zvon vesoljnega nebá...

IZ DNEVNIKA VSEMIRSKEGA SKITALCA.

Miran Jarc.

Evropa 1922.

Kam, kam naj izbežim pred grozno tišino, ki preži iz vseh stvari. Živali in ljudi kot sfinga na izgubljenega sina.

Človek se človeka boji. Drug drugemu se umikajo, trdo se zapirajo v svoje hiše, kot da jih zalezujejo nočni tatovi.

Povsod so me sprejeli s plaho besedo, kot sproščeni so živali, kadar sem se poslovil od njih. Mislil sem, da sem samo jaz, ki jih vznemirjam. Zdaj pa, ko sem prehodil vasi in mesta, dežele in države, vem, da je vsakdo tat in gospodar obenem.

In spomnil sem se svojega davnega prijatelja, ki živi visoko v gorah, in podal sem se k njemu. Tu ne brne brzojavne žice, niti drdranja vlaka v daljavi ne čuješ, samo redka drevesa s trme v pooblačeno nebo kot znanilci vesoljnega neurja.

Kajti tudi tu sem se sklanjal pod svinčeno težo temnega ovzdušja, in že sem hotel po ure in ure dolgem romanju okreniti svoj korak, toda ne daleč pred sabo sem že ugledal samotni gradič svojega prijatelja Roka, ki ga je od hipa do hipa osvetlila vznemirjajoča bliskavica.

Kako sem se bil — po desetih letih — pri vstopu v zgornjo sobo začudil, ko sem videl pri Roku zbrane svoje davne znance in tovariše, ki so prav tako kot jaz prepoštovali nešteto dežel in ki smo se v življenju docela oddaljili in se porazgubili vsak v svojo smer.

Obstrmel pa sem, ko sem opazil na obrazih vseh gostov potrto in molčečnost, ki se je najmučneje izražala v steklenem pogledu gostitelja Roka in njegove žene. Še bolj pa sem se začudil, ko sem zvedel, da so vsi ti gosti pribežniki kot jaz, ki so se na severu in jugu, na vzhodu in zahodu ob uri najstrašnejšega molčanja spomnili svojega nekdanjega podpornika, gospoda Roka, moža miru in mere. Toda nocoj je bil tudi on sam plah kot vsi. Te naraščajoče groze, ki se je v vedno ožjih kolobarjih, lijoča od obzorja človeštva, vila okrog tega samotnega poslopja, niso mogli vsrkati vase niti valovi vztočnih dišav, ki so pluli od črne mizice lepe gospe Marije, niti jih niso mogli razsekati ostri trozvoki klavirja, pri katerem je sedel blede glasbenik. Človeška beseda se je odbila od misli kot od skale prepada in je votlo odmevajoča nihala boječe kot nitka, dokler je ni prerezal nebeški meč, ki je strahotno zablislil čez grobno molčanje nočnega vsemira.

Gosti so se polagoma odpravili v drugo sobo k šahu. Gospa Marija me je zadnjega ustavila in s svojo belo roko pokazala na kipe in sohe in slike po omarah, mizah in stenah. Videl sem Afrodito, Artemido, Ateno, Apolona, tihožitja in zatišja pokrajinarjev 19. stoletja. In spet je gospa pokazala na pozabljene rože v vazah na klavirju in mizicah za knjige ter pristavila:

»Glejte, tako tiho in lepo je bilo najino življenje, kar sva se z možem priselila semkaj v gore. Toda odkar ...«

Vztrepetala je.

»Odkar ... je kupil ono ...«

Zdrznila se je kot mesečnik ob nenadnem kriku. »... odkar je kupil ono — želvo!«

Na klavirju je dremala čudna oklopnjača, ki je prej nisem bil niti opazil.

»Vse noči me je pred njo strah,« je gospa nadaljevala, »in radi nje sva se odtujila drug drugemu. On je kakor zblaznel. To ostudno žival celo obožuje, meneč najti v njej skrivno prisodobno za strašno brezbriznost usode. In tako se je zgodilo, da so oni (menila je goste v sosednji sobi) okanjeni za mir, ki so ga mislili doživeti pri naju. Zaradi tega — pomislite! — Vrzite jo skozi okno! — Ne, ne — potem, potem bo šele ...«

Želva se je predramila. Počasi tipaje s svojimi kremplji se je nerodno pomikala po mahagonijevi deski. Iz oklepa je iztegovala kačjo glavo, ki se ji je ustnica ožila v pokrnel ptičji kljun, luskinе na koži so spominjale na ribo, v očeh pa je mirovala brezmejna otopelost ali otopelost brezmejnosti, brezčasnost in brezbriznost ničesa.

Medtem so k nama prišli še ostali.

Zunaj pa je bliskalo in grmelo.

Gospod Rok je — kakor v imenu nas vseh — zamolklo spregovoril:

»Glejte — to je vzrok naše in naših bližnjih in daljnih bratov groze — to ...«

Očividno je menil želvo, oziroma podobo želve.

V tem hipu pa je orjaški grom pretresel vse zidovje, da smo onemeli kot omamljeni in vsi še zročili na klavir in spominjajoči se Rokovih besed »to je vzrok — groze« smo videli, kako je iz temačnega kota padel na oklopnjačo star — križ!

»To je vzrok groze,« sem si šepetal in strmel v križ, ki je vso žival pokril.

Križ! križ! smo si v duhu ponavljali in se zavedli prav vsi strašne veličine tega hipa.

In podali smo si roke, kot da stojimo na usodnem razpočju ...

SEN OB JEZERU.

(Prijatelju in pisatelju † Fr. Steržaju v spomin.¹)

Silvin Sardenko.

Svečenica davnih svečenic, ki si krstila naše pradede, cerkev svetega Janeza na središču Bohinja, kjer se objemata zeleni sestri, srednjevaška in bistriška dolina, kjer pada proti zapadu tvoja častitljiva podoba preko jezerskega zrcala daleč do gorskih sten in strmega slapa Savice, zakaj si danes žalostna?

Ali prav vidim? Ali ni od zadnjega najinega svidenja tvoj zvonik in glasnik vzrasel visoko pod nebo? Ali te ni zapustil globoko pod seboj, da mu ne moreš zreti v ožarjena okna prijaznih oči?

Na tvojo streho je priletela gorska ptica s Koprivnika in je zapela pesem o tvojih oltarjih in tvojih molilcih ob njih.

Na čolnu sedim in poslušam davno pesem davnih dob. — — —
Zagorelo in zažarelo je tisto jutro pred kresnim večerom.

Jezero je spalo in praznovalo praznik miru. Krstnikov dom in dvor pa je pel in valoval v šumnih vrtincih svojega velikega sejma.

Rudarji so prihajali od Fužin svete Heme k sveti Barbari v Krstnikovem hramu.

»Težka je železna ruda v Fužinah svete Heme, ali težje je srce nam rudarjem v temnih rudokopih. Knežja hči z mogočnim stolpom, dvigni naše zakopane duše izpod svinčene odeje, da vzkale in vzkipe v novo življenje!«

Na Mostnici blizu cerkve so pustili kosce železne rude kakor prošnji dar.

Pastirji so prignali ovce po strmi poti s Pršivca in z Laketi in z Malih in Velikih Osredkov. Zunaj za belim ozidjem pri cerkvi so postali in počakali. Pastirja Primoža so postavili za variha, drugi so vstopili skoz vrata v svetišče naravnost k oltarju svetega Volbenka.

»Preženi furlanske pastirje z njihovimi čredami z naših planin! Na Obrnah naj se obrnejo nazaj, odkoder so prišli, kakor se je moral s svojo četo obrniti sam turški paša, ki se je zaklel, da mora zvečer krmiti svoje konje v cerkvi svetega Janeza.«

Zvezali in položili so tri mesece staro jagnje na oltar.

Bohinjci in Blejci, živinorejci, so komaj še našli ob cerkvi prostora za mogočno čredo svoje drobnice. Prišli so prosit zanjo blagoslova svetega Lenarta.

»Pomagaj, da jo srečno priženemo v Gorico, Čedad in Videm; da se srečni vrnemo z belim kruhom in sladkim vinom.«

¹ Umrl dne 7. novembra 1922 kot župnik na Koprivniku v Bohinju.

Darovali so svetniku golobjak z golobi, ki so tolikrat preleteli staje in kraje, kjer je še včeraj stala in se pasla bohinjska drobnica.

Po stezi, ozki kakor brv čez potok, je prišla z Bleda v Bohinj mlada žena, ki ji bodo skoraj rekli mati. V sramežljivem zaupanju je pokleknila pred oltar svete Marjete:

»Pa če bo deklica, naj mi jo krsti sveti Janez na tvoje ime; a če bo deček, na ime svetega Krstnika. In pojde in bo kakor on pripravljaj pot pred Gospodom. Pa bo pregnal lutrovskega predikanta Fašanga, ki obhaja pri nas na Bledu pod obema podobama.«

Dekle iz Bitnja je priromalo in prihitelo pred oltar svete Agate.

»V prsih mi hrumi in šumi, huje kakor more kdaj hrumeti zunaj na jezeru, kadar se utrga oblak. Povej mi vsaj, kaj bi moglo to biti, ko je za misli in sanje tako sladko, ali za srce in grudi tako grenko!«

Snela je srce z verižice na vratu in ponudila je srebrni dar svetnici.

Hram se je polnil in napolnil. Kakor iz vroče posode je vrelo pobožno hrepenenje v pritajenih molitvah iz cerkve.

Izpred glavnega oltarja pa je gledal gospodar, sveti Janez Krstnik, v obleki iz velblodje dlake, z usnjenim pasom okrog ledij, ob nogah pa mu je ležal sat medu, ki mu ga je obljubil in dal čebelar Pankracij iz Stare Fužine.

Propovednik je pogledal s pomenljivim pogledom po svojih svetih dveh bratih: Lenartu in Volbenku kakor po svojih svetih dveh sestrah: Marjeti in Agati v stranskem oltarju na levi in desni.

Vsi štirje so spoštljivo molčali. Vse ljudstvo je čakalo na besedo največjega med njimi.

In izpregovoril je glas vpijočega v puščavi:

»Ne storite nikomur nič žalega razen sebi, da storite vreden sad pokore. In v Njegovi luči boste gledali luč.«

Z molkom in trepetom so ga poslušali Bohinjci in Blejci in vsa bohinjska dolina.

»Kaj naj torej storimo?«

»Kdor ima dve suknji, podaj eno tistemu, ki je nima, in kdor ima hrane, stori enako!«

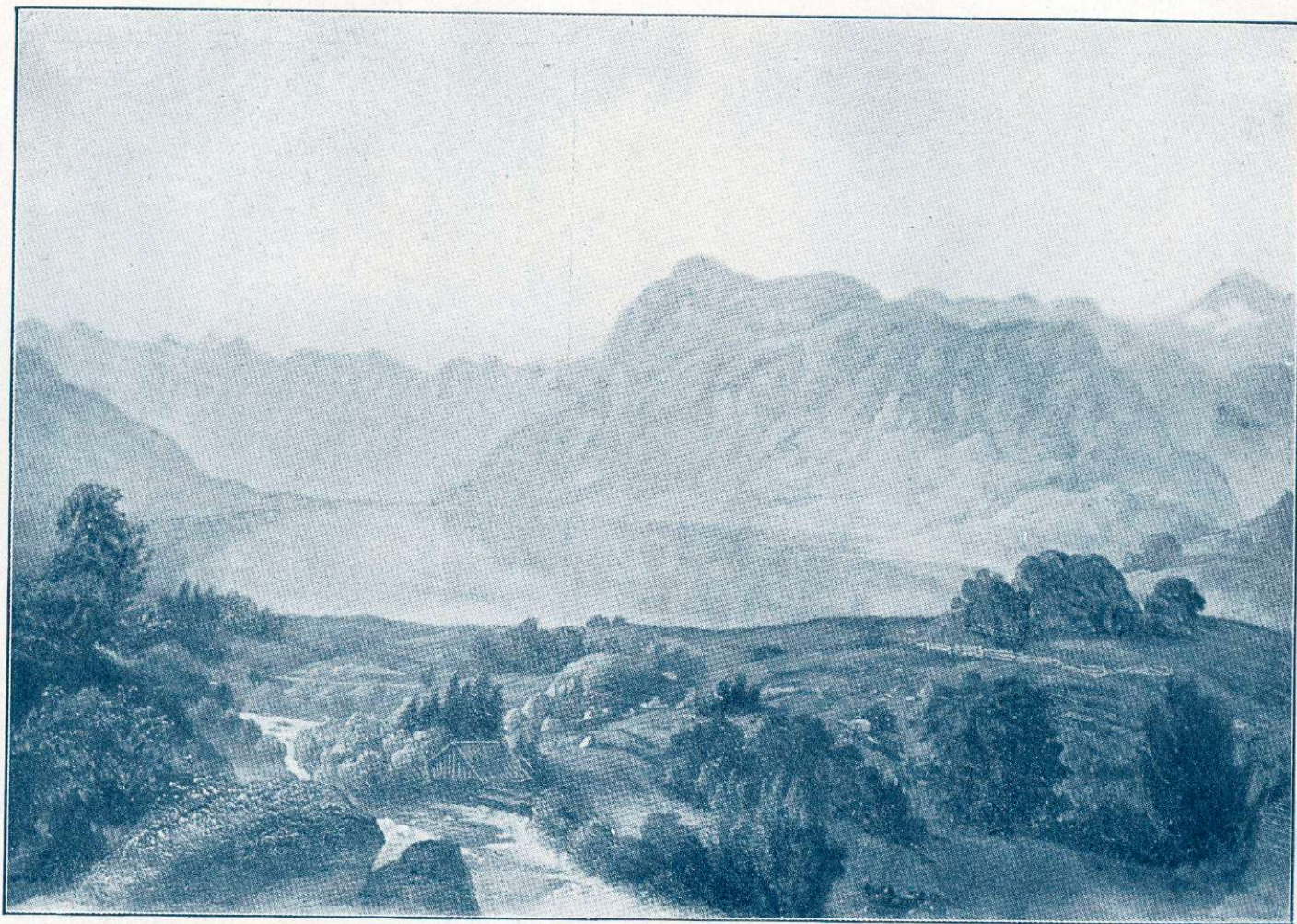
Pastir Tilen s Krštenice je pomislil v svojem srcu:

»Ali naj jo damo Krstniku, ki je nima, ali beraču svetega Martina v Srednji vasi.« To pa je mislil le, ker sam ni imel več kot pol suknje in pol hleba kruha. Drugi, ki so kaj imeli, so mislili drugače.

Janez je uganil njih misli in jih z dvignjenim glasom dramil iz trdosrčnih sanj.

»Med vami stoji, kogar vi ne poznate.«

Boječe so se ozrli naokrog in niso videli nikogar, ki ga ne bi poznali.

Sl. 56. Karinger Ant.: Pokrajina (Bchinjsko jezero).

*Sl. 57. Portret škofa Tomaža Hrena
(1598 – 1630). Škofijska palača.*

Sl. 58. Portret Otona Frid. grofa Buchheima, škofa ljubljanskega (1641—1664).

»On mora rasti, jaz pa pojemati.«

A ni jim govoril sveti Janez Krstnik. Vendar jim je govoril sveti Janez Krstnik v osebi bohinskega župnika Janeza Plahute.

Ali šele tedaj so ga spoznali in zaupno pogledali vanj, ko jih je nagovoril z besedo hvale:

»Verni ste, moji Bohinjci, zelo verni, celo preveč praznoverni. Kdor izmed vas hoče sveti Barbari prinesli v dar železne rude, odpuščaj bratu sleherno razžaljenje, kolikorkrat te žali in kolikorkrat si užaljen.

Kdor hoče obdariti svetega Lenarta, naj gre in daruje eno izmed stoglave drobnice stradajočemu siromaku na Koprivniku.

Pastirji bohinjski, moja radost in moja žalost, darujte svetemu Völbenku jagnje nedolžnega življenja na vaših pašah in planinah!

In ve, žene in dekleta, poklonite sveti Marjeti in sveti Agati bisere spokornih solza in dragulje preprostih src!«

Župnik Janez Plahuta je hotel skleniti svoj govor. Naenkrat je zagledal zadaj ob vratih stati tudi take, katerih obrazi so se mu zdeli tuji in neznani.

»Vidim —« In za trenutek je postal z besedo in pomislil z Gospodom: Nekateri so oddaleč prišli. Bojim se, da omagajo na potu, če jih prazne odpustim. Kaj naj jim rečem, da bo vsakteri izmed njih kaj malega sprejel? —

In dejal jim je:

»Obrnil sem se drugam in sem videl pod solncem, da ne dobivajo vselej hitri stave v teku, ne močni vojske, ne modri kruha, ne učeni bogastva, ne umetni prikupljivosti, ampak da stoji vse na času in naključju...«

Svečenik Gospodov je odšel izpred oltarja.

Med cestninarji za vrati sem stal tudi jaz. Skušal sem, da se pri- vijem skoz gosto množico do njega, predhodnika Gospodovega, da mu hvaležen sežem v roko. — — —

V tistem trenutku sem začutil na svoji rami roko prijatelja Antona.

»Vstani! Priveslala sva h kraju. Kaj še sanjaš?«

»Tristo let nazaj!«

»Stopiva s čolna! Ne pojdeš na Koprivnik?«

»Ne pojdem! Vem, da bi mi Steržaj odprl vrata na stežaj. Ali siromak —«

Izstopila sva in zanesla sva vesla nazaj k Mežnarjevim — h gostoljubnim srcem pri cerkvi svetega Duha.

To so potomci fistih nekdanjih Bohinjcev, ki so slišali glas vpijočega v puščavi in so ga ohranili v sebi in obrodili stotern sad.

Kdor bo kdaj pisal podrobno zgodovino o Bohinju, naj ne pozabi cerkvenikove družine pri Sv. Duhu in Steržaja na Koprivniku.

PESEM.

Aljoša Tomažin.

In jaz vem: da so v meni zakladi
kakor zarje, ki še v nebu spe,
in kakor nerazcvetele pomladi,
ki naenkraf v polje završe —

In zarje se razlijejo ko vali,
da v zlatu ves večer stoji,
in jaz, ki bil ko čoln privezan sem k obali,
sem kralj, ki pojejo mu vse stvari.

NOVEMBRSKA.

Kancijan.

Naj bi v maju,
ali v zimi bilo:
v fistem kraju
bo pa cvetlje vzknilo,
kamor naju
polože v gomilo.

SVATBA.

Gustav Strniša.

Zimski škrjančki — zvončki srebrni,
naju konjički vozijo črni.

Dalje skoz sneg do hišice bele,
tam že stojijo družice vesele —

Lipe ponosne, visoke ob cesti,
da se poklonijo mladi nevesti.

Bruno za hišo — vinski je sodec,
že na njem čaka črni kos — godec.

Zimski škrjančki — zvončki srebrni,
naju konjički vozijo črni.

Zvončki srebrni — dnevi radosti,
črni konjički — časi bridkosti.

SLIKARSKA UMETNOST NAŠIH DEŽEL V PROŠLIH DOBAH.

Dr. Jos. Mantuani.

Ako motrimo podobo svojega prošlega kulturnega življenja, kakršno nam podaja tuja sodba, bi morali verjeti, da se sploh nismo udeleževali dušnega dela, kam še, da bi bili sodelovali na umetniškem poprišču. Ako pa projiciramo sliko lastne sodbe, dobimo obratno generalizujoči zaključek. Resnica je seveda med obema skrajnostima. Treba je torej, da se pečamo s tem vprašanjem brez predsodkov in apriorizmov; tako bomo prišli do spoznanja, kateri skrajnosti sodbe je resnica bližja: lastni ali tuji.

Razstava slik, ki jo je priredila »Narodna galerija« v dneh II. vele-sejma, je bila tudi korak do tega spoznanja. Imela je pa zapreke, pogrešala je marsikak predpogoj; borila se je v prvi vrsti s pomanjkanjem prostora. Dasi je bilo vnaprej izloženo stavbarstvo in kiparstvo, vendar ni mogla pokazati ta razstava niti slikarstva v tistem obsegu, ki bi ga omogočalo ohranjeno gradivo. Ne le, da je bila eliminirana monumentalna freska — kar je umljivo —, ampak tudi nabranega gradiva tabelskih slik ni bilo kam pobesiti. — A tudi ta ograničena razstava je bila važna v marsikakem oziru. Bila je prva časovna uprizoritev te vrste in bodoče prireditve se bodo opirale ob njene skušnje. Razgrnila je pred nami večjo zbirko dokazil za dejstvo, da se je slovenski živelj udeleževal tudi umetniškega dela in se pri tem opiral na umetnost z zapada. Z iztočno umetnostjo slovenska kultura nima neposrednih stikov. Kaj nam torej nudi zgodovinska umetnost naših dežel?

Pred vsem moramo poudariti, da stopa umetnost naših dežel v zgodovino z ono dobo, ko se je že izvršil preobrat v pojmovanju in snovanju v umetnosti.

Stara in srednjeveška umetnost namreč snuje po drugih načelih kakor moderna, ker uvažuje pred vsem predmet ali vsebino umotvora, dočim je stopilo z renêsanso oblikovno načelo v ospredje, to se pravi: v starem in srednjem veku je bilo umetniku pred vsem na tem, kaj obdeluje, dočim je poznejšemu rodu glavna stvar, kako naj oblikuje. O tem nam na tem mestu ni treba posebej razpravljati. Treba pa je, da se pobavimo s posebnimi odnošaji domače zemlje, posebno v Ljubljani, ki je bila in je naše narodno središče. Ti od-

nošaji so potisnili sem in tam doma nastalim slikam poseben znak, kar bomo videli na nekaterih slikah, o katerih bomo podrobno govorili.

Slovenska zemlja je bila po svoji geografski legi soseda velikih, a drugorodnih kulturnih kompleksov; na jugu pod vplivom Italije, na severu z Nemčijo in tej celo politično podrejena. V kolikor so prinesli Slovenci prvotno kulturo s seboj, je ta morala biti neka zmes primitivne in bizantinske kulture. Ko so zavzeli te dežele, se kultura ni mogla dvigniti, ker so imeli preveč opravila z uravnavanjem političnih odnošajev. Kmalu pa so prišli v odvisnost od Nemcev in ne dolgo po tem pod njihovo oblast; vendar pa so si ohranili še svoj jezik, gospodarstvo in običaje. Ker pa niso imeli lastnega kulturnega zaledja, so prihajali vedno bolj v odvisnost od številčno močnejše nemške kulture. Od juga so pa prihajali vendar tudi oznanjevalci krščanstva in so prinašali s seboj romanskega duha, okus, običaje in nekoliko tudi jezik. Kratka doba Metodovega škofovanja in morebiti tudi izžarevanja njegovega bogoslužja pri nas ni povzročila velikih kulturnih revolucij in niti dejstvo, da je živel slovensko bogoslužje v bližnji Dalmaciji precej žilavo življenje, pri nas ni globoko poseglo v našo prosveto. Nasproti je pa storila solnograška nadškofijska stolica vse korake, da ohrani svoj vpliv, tudi nasproti oglejskim patriarhom.

Je pa še tudi nerešeno vprašanje, koliko so bili naši pradedje pristopni krščanski kulturi, pa naj je prihajala od juga ali severa. Vzemimo Ljubljano, ki je bila vedno središče Slovenije in nam kaže naše kulturne razmere kakor žarke v žarišču steklene leče. Najstarejše zgodovinske bajke nam že pripovedujejo, da je bilo naše mesto ustanovljeno kot trgovsko oporišče: *blago in zlato* (zlato runo!) so bili vodilni pojmi; tako je ostalo in do danes nosi slovenska prestolnica ta žig na sebi. Vse se vrti samo okoli zlatega teleta, v praktični smeri, za materielnim dobičkom. Že v srednjem veku je izpodbudila živahna kupčija ljubljanskih meščanov tudi plemstvo in kmete po deželi, da so se vrgli na trgovino in l. 1389 je bilo treba pismenega pofrdila od cesarja, da gre na Kranjskem pravica trgovanja po Koroški, Štajerski in Dolenji Avstriji edinole ljubljanskim meščanom. Vzlic temu so pa plemiči in kmetje vedno bolj razširjali svoje trgovanje in vse pritožbe (1503 in dalje do l. 1786) niso mogle urediti razmerja in utožiti stremljenja, ki je rodila *sacra auri fames*. Povsod, kjer ima Merkur prvo besedo, stopajo muze malodušno v ozadje. Je tudi umljivo. Kdor dela ves dan naporno za materielni dobiček, ima malokdaj časa in razpoloženja za ideale. Poleg trgovine je cvela v Ljubljani tudi obrt, ki je imela za vzvišene smotre še manj zanimanja kakor trgovanje. — Zato, ker so zasledovali pretežno praktične smotre, so vzeli tudi za izvršitev umetniških in obrtnoumetniških nalog mojstre iz prvega obližja, in to so bili pred vsem Nemci. Posledica tega več-

stoletnega postopanja je bila, da je v Ljubljani prevladoval severni, to je gotiški značaj, kar nam pripovedujejo stare risbe, pa tudi nekaj slik. Ker je bilo prebivalstvo v veliki meri konservativno, ni odstranilo tega pečata do nove dobe.

Po reformaciji je dobila Ljubljana živahnejše stike z Italijo; te je pospeševala katoliška protireformacija, v prvi vrsti pa trgovina z obrežnimi kraji, ki je vodila naše kupčevalce v obmorska mesta, posebno v Trst in v Reko. Tjakaj so hodili tudi naši kmetje, ne samo meščani. Da so vplivali vtisi, ki so jih dobili tamkaj naši rojaki, si lahko mislimo. Posledica se je kmalu pojavila. Po slovenskih mestih se je začela širiti italijanska umetnost, v prvi vrsti stavbarstvo in kiparstvo. Tem potem je dobila najprej Ljubljana, za njo pa tudi ostala mesta neenako vnanost z nemškimi in italijanskimi elementi. Ta neenakost se je pa — posebno v Ljubljani — neprestano čistila in izravnavala — v prilog italijanskemu elementu.

Nekoliko drugače je pa bilo z duševno vzgojo in študijami, posebno na univerzah in akademijah; tu sta tekmovali Italija in Nemčija; poslednja je imela večino posetnikov. Hodili so že v 14. in 15. stoletju na Dunaj, pa tudi v Ingolstadt (Sladkonja); po uvedbi reformacije pa so hodili v Wittenberg in Tübingen; po ostalih nemških univerzah jih je bilo manj, o posameznikih pa izvemo, da so se mudili v Straßburgu in Freiburgu. Na italijanskih univerzah jih je študiralo *s i l a m n o g o*, ker so pohajali tjakaj tudi taki, ki so bili že dokončali študije na nemških visokih šolah; v prvi vrsti so pohajali v Padovo in Bologno. Dobe se pa tudi Slovenci v Montpellierju in na Sorbonni v Parizu. Take podatke nam nudijo razen vseučiliških matrik tudi spominske knjižice, ki so jih imeli dijaki navadno in so jih nosili vedno s seboj za pasom.

Razen univerz so pa skrbela za fino odgojo mladega plemstva razna odgojevališča v Italiji, ki so jih nazivali »Collegio de nobili« in so stala večinoma pod duhovskim vodstvom, n. pr. v Parmi, Bologni, Rimu itd. Letna poročila in prospekti (Informazione, Foglio laureato) pa tudi besedila predstav, ki so jih izvajali gojenci koncem leta (Teatro d'onore), sporočajo dolge vrste imen iz slovenskih pokrajin. Vzgoja je skrbela za pouk v vseh predmetih, kakor je zahtevala moda one dobe: učili so se jezikov (izvzemši slovanske), petja, risanja, plesa, borbe itd.

To ni bilo nič novega; tako vežbanje je predpisavala že v 12. stoletju viteška vzgoja (Minneregel, Vrouwen dienst). Povsod nahajamo isto bistvo: od obširne »Minneregel« Eberharda von Cersne (ok. l. 1400) pa do statuta Terezijanske akademije na Dunaju. Kaj zahteva n. pr. Sietzenheimbov »Newbeglänzter Zuchtspiegel der adelichen Jugendt« (1659) od dobrega plemiča? Da je podjeten v važnih zadevah; da pre-

naša naporno delo; da čita mnogo knjig in da dobro prepočuje tuje dežele. Na teh potovanjih naj se mudi v slovutih mestih in si ogleda umetnine, kakor knežje palače, cerkve, gledališča, igrišča, mestna poslopja, trge, mostove, vrata, kolegije, šole, pristanišča; uči naj se umetne borbe, ježe, plesa, glasbe, zemljemerstva in prostoročnega risanja. Po teh podatkih si torej sestavimo osebnost in mišljenje, znanje in okus mladega plemiča, ko se je vrnil 21–24 let star s potovanja. Ako je sam kaj gradil, presnavljal, popravljal ali prenavljal, kako je postopal? Ali se bomo čudili, če nahajamo nemški, francoski ali italijanski slog v kakem samotnem gradu? Vsa odgoja je bila tako splošno evropska, da odpravi Valvasor to točko (VI, 342) s kratko opombo, da sta plemstvo in meščanstvo tako odgojena in omikana kakor drugi naobraženi narodi; zato ni treba, da opisuje njuno življenje in običaje.

Domači umetniki so dobivali osnovni pouk v deželi pri svojih mojstrih. Vsak pa je moral iti na potovanje. Učna doba je trajala v 17. stoletju 4–6 let, potovati v tujini je bil obvezan pomočnik vsaj štiri leta. Ko so pa ustanovili na Dunaju akademijo umetnosti, so hodili naši rojaki tja, da so se posvetili študijam. Navadno so šli pozneje tudi še v Benetke ali sploh po Italiji.

Vrnivši se umetnik se je nastanil — recimo — v Ljubljani. Tu je bil prav za prav rokodelec, obrtnik. V kako malenkostnih razmerah so živeli ljubljanski umetniki, nam pripovedujejo pravila umetniškega združenja v Ljubljani iz l. 1676, katerih 10. točka zahteva omejeno število umetnikov (*numerus clausus*): 6 slikarjev in 3 kiparje. Samo sinovi članov ali taki, ki se poroče z vdovami umrlih članov, se smejo sprejeti preko določenega števila, to pa samo pod pogojem, da imajo vsa učna leta, da so bili štiri leta v tujini in so poštenega pokolenja. Na ta način je imela Kranjska lepo število umetnikov, sorazmerno morebiti več kakor dandanes. Vsi so bili zaposleni, posebno v 17. in 18. stoletju, ko je barok vsepovsod presnavljal in moderniziral.

Poleg teh cehovnih domačih umetnikov je pa delalo tudi mnogo diletantov, ki so vsega upoštevanja vredni. Vendar pa so pri nas za posebno važna dela klicali v deželo tuje umetnike, ki so se včasih stalno ali vsaj za več časa naselili v deželi.

Vsepovsod torej vidimo, da je prevladoval tuj vpliv, tujerodni okus in torej nesamostojna smer. Kajti odgoja stare šole pri mojstrih je segala sila globoko po svojih učinkih. K mojstru — recimo slikarju — je prišel deček učiti se. Najprej se je seznanjal s snovmi in z orodjem, potem je barve trl in čopiče izmival; za nekaj časa se je začel učiti risanja. Tedaj je mojster že presodil, da li je dečko sposoben za slikarja ali ne. Ako ni bil, ga je odslovil in mu svetoval, naj se poprime drugega poklica. — Umevno je torej, da so se naši rojaki

navzeli povse tujega duha, ko so se učili, in ko so se vrnil s potovanja, so snovali tako, kakor so jih učili Italijani ali Nemci. Poslednji so bili proti koncu 16. stoletja in pozneje do nove dobe itak sami pod dikta-
tom italijanskega okusa. Ako še pripomnim, da je bila umetnost pri nas vedno zaostala, prej bolj, pozneje manj, nas to ne bo presenetilo. Če so bili umetniki tudi sami napredni, jih je ovirala že konservativnost naročnikov; to pa prihaja v poštev spričo socialnega stališča naših umetnikov, ki so se šteli samo med boljše obrtnike.

Razmerje med prebivalstvom in umetniki je bilo pa podobno, kakor je dandanes. L. 1788 je imela Ljubljana 10.047 prebivalcev, in med temi osem umetnikov: 5 slikarjev in 3 kiparje; to je 0·0796 %. Dvajset let pozneje izkazuje naša prestolica (l. 1808) že 11.500 prebivalcev, med temi enajst umetnikov: 1 stavbnika, 2 kiparja in 8 slikarjev, torej 0·095 %. To je nekoliko boljše kakor 1788, a se ni moglo dosti poznati, dočim število trgovcev, posebno pa gostilničarjev hitro raste; l. 1808 imamo 34 prijavljenih trgovcev (= 0·295 %), a 125 oštirjev (= 1·08 %). Nedvomno je ovirala tudi stanovska organizacija razvoj umetniškega naraščaja. Med l. 1722 in 1782 je bilo sprejetih 1094 meščanov; med temi je v 60 letih samo 32 umetnikov. Dandanes imamo okoli 66 umetnikov; Ljubljana ima uradno ugotovljeno število prebivalcev 80.000; razmerje je torej 0·0825 %, to se pravi slabše kakor leta 1808.

Ne smemo pa prezreti tudi diletantov, ki so včasih vredni upoštevanja. Pred l. 1800 so bili pri nas skoraj izključno plemiči in plemkinje, ki so se bavili z umetnostjo, v prvi vrsti z risanjem in slikanjem, kakor n. pr. Valvasor, Steinberg, grofica Hohenwart; po letu 1800 pa vstopajo v to vrsto tudi meščanski krogi, n. pr. gdčna Mackowitz, prof. Hayne; pa tudi plemstvo je gojilo umetnost dalje in med najuglednejše domače diletante moramo šteti Marijo Auerspergovo, soprogo pesnika Aleksandra Auersperga.

Naročniki umetnin, ki so vzdržavali umetnike materielno z naročili, so bili: cerkev, plemstvo in — četudi v manjši meri — premožnejše meščanstvo. Manj imoviti sloji so kupovali od prvonavedenih zavržene umotvore ali pa so jih naročali pri zakotnih mazačih, ker so bili navidezno cenejši.

Orisani odnošaji so bili enaki v vseh krajih slovenskih dežel. Na Štajerskem in Koroškem je bil vpliv nemških, na Goriškem in v Primorju pa italijanskih umetnikov neprimerno jačji kakor na Kranjskem; ne moremo pa trditi, da so ustvarjali slabše umotvore.

Slovenci smo imeli več nadarjenih mož, ki bi dosegli v drugih, bolj širokosrčnih odnošajih vodilne vloge. Največ jih je podleglo. Nekateri pa so se uveljavili in se dvignili po svojem znanju in umetniških zmožnostih nad druge.

V takih razmerah so delali naši prednamci in vzdržavali kontinuiteto umetniške kulture, četudi je ne moremo imenovati — spričo gori navedenih dejstev — pristno slovensko. — To je pokazala tudi zgodovinska razstava.

Najstarejše delo, ki je bilo na ogled, so bila štiri oltarna krila iz Mrzlave vasi. Delo je iz druge polovice 16. stoletja, najbrž že po l. 1575. Kaže nam vse značilnosti one dobe, vkolikor jih zmore rokodelski umetnik. V prvi vrsti ga zanima predmet, v reminiscenci ima še vrsto poznogotskih posameznosti, ki jih strne z renêsansko obilico oblik, kakor n. pr. pri sv. Nikolaju (pod. 48.). Te slike so bile obešene na strani ob oknu in njihov pomen v razvoju je bil potisnjen v ozadje. Ker je bila razstava zgodovinska, bi bila upravičena tudi manj blesteča podoba, da visi na prvem mestu, ker je s tem olajšana možnost primerjanja s poznejšimi liki.

Okoli teh kril se skuplja 13 slik iz 17. stoletja, ki nam kažejo precej različne umetniške vrednote in slogovna svojstva. Najstarejša med njimi je portrêt škofa Hrena, ki je veljal za podobo škofa Buchheima; o tej prinaša naš list (pod. 57., 58.) obširnejšo beležko; slikana je bila l. 1611. Druga je sv. Uršula, velika slika iz l. 1616, v nekoliko zaostalem renêsanskem pompu; svetnica je v bogatem brokatu, polna biserov in nakita. Nekako istodobno je križanje na Golgati (pod. 49.); tudi tu je polno renêsanskih elementov, deloma še fanfastično potvorjenih; to je bilo vzrok, da je slika datirana za eno stoletje prezgodaj. Sv. Cecilija, v katalogu pripisana Mateju Plannerju, je še bolj zaostala v slogu in posameznostih kakor prej omenjene; kaže namreč še mnogo poznogotskih elementov in spominja na podobo sv. Radegunde v Besnici iz l. 1521. Slikal jo je umetnik, ki se je učil pri starokopitnežih. — Bolj napreden v pojmovanju in tehniki je slikar portrêta barona Schweigerja (1649) in prav tako Ivan Fran Gladich, Rečan, ki je naslikal l. 1660 ponesrečenega pravnikar Mihaela Dienstmanna iz Kranja. — Vse drugače sta se uveljavili dve sliki iste roke: Marijino oznanjenje in skupine štirih svetnikov, ss. Ludovik, Karel Bor., Fran Asiški in Klara; poslednja je iz l. 1652 — prva iz iste dobe približno. Ta umetnik, dosedaj ne še dognan, je užival italijanski pouk v svoji stroki in je tudi snoval po njem; posebno individualen je v barvah. Sv. Barbara (okoli 1660) je podobno zamišljena kakor gori omenjena sv. Uršula, ki jo znači pompozna obleka, a je naprednejša. Iz navadnega okvira pa stopa Zadnja večerja (pod. 50.), dotlej še neznanega umetnika (ok. 1650—1670). Mojster se je učil pri Benečanih, katerih slog je pa prepojil s španskimi elementi v risbi, barvi in tehniki ter spominja na Theotokopulija, samo da je jasnejši in bolj energičen; morebiti je slika prinesena iz Italije. Dve sliki, sv. Martin in sv.

B o š t j a n, prva ok. 1670—1680, druga ok. 1680—1690, sta povse italijanske smeri, dasi nobena ni nastala v Italiji in kažeta obe tudi svojstva nemške šole. Dober portrét je bil razstavljen pod št. 32 in označen v katalogu kot »Duhovniška podoba«. Slikar se je učil pri Nemcih — ako ni bil sam Nmec. Portrét predstavlja barona Gallenfelsa v 51. letu njegove starosti; katerega Gallenfelsa, nisem še mogel dognati; morebiti onega, ki je umrl kot opat stičenski l. 1719. Kajti druga Gallenfelsa, p. Anton Ignacij (trojen l. 1716 in med l. 1766 in 1779 župnik v Šmarju, kjer je tudi umrl) in p. Leopold Kajetan (župnik v Šmarju med l. 1780 in 1813), ne prihajata v poštev, ker je obleka naslikanega nedvomno iz starejše dobe.

V 18. stoletju je prodril pri nas odločno italijanski vpliv. To je potrdila razstava: včasih neposredno, sem in tam pa tudi posredno. Za to dejstvo imamo najlepši dokaz v Jelovškovi sliki (pod. 51.), ki nam predstavlja Mater božjo z Jezuščkom in v ozadju sv. Jožefa, držече ga cvetočo palico (ne lilije, kakor pravi katalog razstave) v roki; skupina je obdana od angelov. To je krasna, reprezentativna podoba, velikopotezno zasnovana in učinkovito izvršena. Osnutek in glavne barve so vzklile iz Murillovega duha; obleka sv. Device je urejena v elegantni naščeperjenosti po načinu, ki ga je uporabljal Francoz Hyacinthe Rigaud; glavna podoba je dvignjena od temnega ozadja po načelih Rigaudovega sodobnika, Antoina Pesneja. Polt se ravna po Van Dycku, a v znatno omiljeni meri. Ta slika je za nas zagonečka, najprej zato, ker še ne vemo, kje in kako se je učil Jelovšek svoje umetnosti, in drugič zato, ker ne poznamo njegovih drugih oljnobarvnih slik. Kot freskant se nam kaže v drugi luči, n. pr. v Kamniku, Nevljah, Tunicah itd. — Vseskozi dokazuje, da je izvrsten risar in spreten v kompoziciji. Bil je izrazit talent in visoko stoječ umetnik, ki se more kosati z dobrimi Italijani in slovečimi Nemci. — Nekoliko manj poetičen, a idealno realen je Jelovškov sodobnik Val. Metzinger (tudi Menzinger), ki je bil zastopan v razstavi s 24 slikami — vseskozi verske vsebine. Mojster se ne ustraši nobene snovi, pa bodi veličasna, ljubka, resna, grozovita, intimna, reprezentativna ali kakršnakoli, za vse ima primerno kompozicijo in njej ustrezajoče barve. Njegove postave so navadno slikovito-plastično zamišljene in učinkujejo z odločnim nasprotjem med svetlobo in temo. V barvah ni posebno živ, včasih celo top — vkolikor moremo presoditi slike, ki so vzete z mesta, za katero so bile namenjene. Sem in tam pa se povzpne prav do kolorističnih impresij in učinkov. Tako n. pr. na sliki: sv. Frančišek Sal. in sv. Frančiška Chantalska (pod. 52.). Njegovi meniški svetniki so vsi globoko pojmovani, vendar pa ne dosega svojih vzorov tako kakor n. pr. Španec Franc. Zurbaran; v tem pogledu se je že preveč vdal okrutnosti svoje dobe, ki je hotela učin-

kovati z brezobzirnimi sredstvi in se ni ustrašila nobenega, še tako krvoločnega prizora. Njegove postave se vijejo in krotovičijo, se kremžijo in vpijejo; plemenite dušne spojitve z Bogom ne naslika v umerjenih potezah. A njegova doba je to zahtevala, kar je slikal; temu postulatju se je vdal, morebiti več, kakor je bil dolžan kot umetnik.

Fortunat W e r g a n t (Bergant) je Metzingerjev mlajši sodobnik in šteje med naše najboljše zastopnike slikarstva; njemu pripisuje katalog razstave 19 slik. Wergant je v prvi vrsti portrêlist, ali vsaj poznamo ga najbolj od te strani. Tudi v portrêtu je sin svoje dobe, upoštevajoč njene zahteve, posebno glede reprezentlačne vnanjosti. Obrazi portretirancev so individualni, najbrž tudi dobro zadeti v potezah; sem in tam nekam skromno modelirani, a vselej diferencirani po inkarnatu. Kot vzorec za to njegovo umetnost veljaj portrêt barona Jož. Ant. Codellija iz leta 1762, ki ga prinašamo v reprodukciji (pod. 53.). Ostale slike na razstavi so bile verskega značaja; kajti Mož s presto (št. 37 kataloga) in Cipar (št. 38) sta tudi portreta, četudi humorističnega značaja. Med svetniškimi slikami stoje v ospredju naivno-nežne podobe Matere božje, izvršene deloma na platnu z oljnimi barvami, deloma na papirju. — Vidi se jim, da hočejo samo predmetno zanimati, kot devocionalije, manj kot umetnine. O tem umetniku ne moremo še izrekati sklepne sodbe, ker nimamo še dovolj vpogleda v njegovo delovanje. To je bil tudi vzrok, da so mu pripisali več podob, s katerimi ni v nikaki zvezi, n. pr. portrêt papeža Klementa XIV. (III., št. 9), ali podobo nadškofa-kapucina (III., št. 13), ki utegne biti prej Hömanovo delo, ako smemo soditi po tehniki. Tudi »Investitura na župnijo Šmarje« (III., št. 15) ne more biti nikakor Wergantovo delo, že na podstavu portrêta, ki predstavlja stičenskega opata Martina. Sv. Valentin (III., št. 32), ki je označen v katalogu kot sv. Vincencij Pavlanski (!) je brez vprašaja delo drugega slikarja. — Vendar je moral biti Wergant tudi spreten kompozitor, kakor kaže n. pr. stičenski križev pot — pod domnevo sevê, da je izviren.

Najbližji mu je Anton Zebey (Cebej), samo da ima ta več poetičnega zanosa. Učil se je pri Italijanih; morebiti mu je bil učitelj Martin Altomonte; umetniško sorodstvo je evidentno — ampak Zebey ne dosega Italijana v svetlobi in prijaznosti barv. Delovanje tega moža je nepojasnjeno v marsikateri točki, zato je treba, da smo previdni v svoji sodbi. Vendar se mi zdi, da so mu pridelili preveč del; mislim, da sv. Klare (III., št. 18) in sv. Frančiška Asiškega (III., 20) ni slikal Zebey, ker je na teh podobah toliko osnovnih razlik v pojmovanju, oblikovanju in tehniki, da ni preveč predrzno, ako mu jih odrekamo. Sv. Ludovik (III., 41), v katalogu označen kot »Neznan svetnik«, je pu delo njegove roke, in ? za imenom bi smeli črtati mirne vesti. Naj-

boljše delo je Vnebovzetje M. B. (III., 19), ki je nudimo v posnetku (pod. 54.). Mnogo duhovitih domislekov v perspektivi zanima in preseneča na tej sliki, posebno v menjavi osnih smeri.

Najplodovitejši med našimi domačimi umetniki je nedvomno Leopold Layer (Lajer) iz Kranja. Število njegovih slik ni določeno, ker njegova dela niso zbrana in ugotovljena; a biti mora — z ozirom na dobo enega človeškega življenja — ogromno. Po cerkvah in v privatnih stanovanjih dobimo po vsej Sloveniji njegove proizvode. Bil je zelo nadarjen in priden — umetniški rokodelec; pred vsem je polagal važnost na zaslužek. Sem in tam se mu je posrečilo, da se je dvignil nad vsakdanjost, zelo visoko pa nikdar. Vendar nam je začaral na platno iz vsakdanjega življenja včasih tako mične in pristrčne posameznosti, da se nam zdé poetične in vzvišene. Samostojnosti nima; zaman iščemo pri njem značilnega sloga. Da bi se ukvarjal z dolgotrajnimi študijami o idejni vsebini, da bi proučaval posameznosti potem risb in obrisov, da bi sestavljal kompozicijo in jo korigiral, prilagajal ali omiljeval — na to Layer ne misli. Vzame si bakrorezno reprodukcijo in jo poveča — pa ima risbo nove podobe. Mislim, da bi bilo dognati večino njegovih slik po izvoru, ako bi imeli pred seboj popolno vrsto podobic augsburških bakrorezcev. Na ta način je umevno, da ne najdemo pri njem enotnega sloga. — Glede barv mu bakrorezi pač niso mogli dati nobenega nasveta; tu mu je včasih predlo in tedaj je navadno zašel. Za barve sta mu bila osobito dva moža vzor: Nemeec Joh. Mart. Schmedt iz Kremisa in Valent. Metzinger. Držal se ni izključno ne enega ne drugega, a pogosto se mu je posrečilo, da je učinkovito uporabljal njune metode. V razstavi je bilo razobešenih 30 slik, od katerih pripisuje katalog Layerju samemu 9, ostalih 21 pa njegovi šoli ali njegovemu krogu. Ta naloga je bila za enkrat še pretežavna in se ni dala povoljno rešiti. O Marku Layerju nismo nič kaj poučeni; vsekako mu do danes ne moremo dodeliti niti ene slike s sigurnostjo. In pri Leopoldu ne vemo nikoli, da li je slikal lastnoročno, ali pa so delali njegovi pomočniki. Rečimo odkrito, da moramo ob tej točki šele zastaviti s sistematskim delom.

Ko je Layer še vršil svojo umetniško obrt v Kranju, se je porodil v Kamni gorici Matej Langus, ki je obvladoval nekaj časa umetnost na Kranjskem, pa tudi preko mej te dežele. Langus je sicer posečal dunajsko akademijo in je bil v Italiji; a svoje smeri ni našel. Za nas in za zgodovino umetnosti ima ta pomen, da je bil zadnji baročni freskant. Samo na sebi pomeni to dejstvo zaostalost — a pri nas je bil zaostal ves okus. Manj pomena ima kot verski slikar, ker dela precej po Layerjevem receptu, samo da si riše sestavne dele svojih slik sam, četudi si jih — kot podbudo — izposojuje od drugih umetnikov. — Kakor Wergant, je tudi Langus najbolj značilen v portrétu,

zato, ker se tu ni mogel opirati na nikogar, kakor na svoj model. Pa tudi tedaj zna biti zelo različne vrednosti. Sem in tam se mu portrêtnoče posrečiti; včasih pa dobimo z njegovega stojala podobe, pri katerih slutiš dušo za platnom. S pokrajino se je sicer tudi bavil — a brez uspeha. — Njegova risba je večinoma nekam neokretna, grčasta, bunkasta; redko se dvigne do elegantnejših potez. Osredje pa, v katerem živé njegovi modeli, zadene navadno jako dobro.

Poleg Langusa je deloval nekako na isti idejni višini stoječi Mihael Stroj; bil je pa neprimerno bolj gibek in volján, elegantnejši v svojih oblikah, naprednejši v izrabljanju novih pridobitev. Stroj je slikal cerkve; navadno so bile to slike velikega obsega, kakor n. pr. velikanske podobe, ki vise za orglami na koru župne cerkve pri D. M. v Polju. Za naš okus je bil prepester; ako ga pa presojava raz stališče njegove dobe, moramo priznati, da naša domovina poleg njega ni imela naprednejšega slikarja. Kompozicije za svoje slike je študiral in delal samostojno, in ne da se tajiti, da so mu — po tedanjih načelih šveda — izredno dobro uspele. Stroj je živel v svoji dobi za svoj čas, bodočnosti ni utiral novih poti in ni prehiteval bližajoče se epohe; a v onih dneh je bil mož na svojem mestu kakor malokateri umetnik. Razen verskih podob se je intenzivno pečal tudi s portrêtom. Osobito modelom krasnega spola se je znal prikupovati, v prvi vrsti s tem, da jim je — sem pa tam s korekturo naravnih oblik — delil krasne, psihične ročice s finimi prstki. — Kaj je zmozel kot portrêtist, je dokaz moška podoba (VIII., 61) iz dež. muzeja; kaj takega bi smeli pričakovati samo od najboljših umetnikov. Res je, da niso vsi portrêti taki, pa to nič ne dé; tudi ta edini bi pričal, da je bil Stroj nadarjen umetnik. — Zato je tako čudno, da včasih večjih nalog v portrêtu ni rešil, niti za svojo dobo ne, n. pr. portrêt škofa A. A. Wolfa; ves učinek se utaplja v vpijoči pestrosti. Najboljšo njegovo versko sliko, ki je tudi izvrstno ohranjena, brez poznejših poprav in primesi, podajamo kot karakteristiko umetniških kvalitêt našega umetnika (pod. 55.). Hrani se v Šmarju pod Ljubljano. Žal, da ni prišla v razstavo, ampak v skladišče. Nekaj drugih slik podrejenega pomena, osobito iz Layerjevega kroga, bi prav lahko pogrešali, ako bi se bilo razstavilo šmarsko »Rojstvo Marijino«. —

Tretji umetnik Langusove dobe je bil Nemeč Frančišek Kurz pl. Goldenstein. Najbolje in najkrajše ga označimo, ako rečemo, da je bil Langusove smeri, a za dve stopinji pod njim kot cerkveni slikar, nasproti pa za tri stopinje nad njim kot pokrajinar. Kot portrêtist ga ne dosega. Za nas ima največ pomena kot slikar pokrajin v štiridesetih do šestdesetih letih; kakor sta nam ohranila Langus in Stroj dolgo vrsto svojih sodobnikov po njihovi vnajnosti, tako imamo od pl. Kurza lepo vrsto zanimivih idil in historičnih razgledov, pa tudi podobe iz

svečanih dni okoli srede minulega stoletja. Na razstavi je bil zastopan pl. Kurz z eno samo, ne posebno uspelo alegorijo; pokrajine ni bilo nobene — in to ni prav; kajti prav on je vzgojil pri nas smisel za pokrajino, ki danes gospoduje v naši moderni umetnosti. V razvoju, ki naj ga podaja zgodovinska razstava, pogrešamo bistvenega člana.

Prvi, ki se je pridružil Kurzu v pokrajinstvu, je bil Ljubljčan Anton Karinger. Izobrazil se je kot samouk, pozneje pa se izpopolnil na Dunaju in je poštoval po Italiji. Vrnivši se v Ljubljano, se je pečal s pokrajinstvom, še več pa je moral slikati portrétov; tudi nekaj historičnih slik imamo od njegove roke. V razstavi (VIII., 42) je bil portrét njegovega očeta (ne lastni portrét, kakor pravi katalog), 8 pokrajin, 1 historična (Maria Antoineta) in 1 žanrska slika. Najboljše delo je bila med temi idilična pokrajina iz l. 1869 (Bohinjsko jezero); to nudimo v klišeju (pod. 56.).

Domačin Ivan Wolf je zadnji umetnik predmoderne dobe, mož, ki je pripravljajal tla sedanji generaciji. Zaslužil bi bil prijaznejšo usodo in ako bi jo bil imel, bi se bil povzpел do vodilne vloge. Bil je mnogostranski umetnik, vendar je delal največ za cerkvene namene. Slikal je z oljnimi barvami, bil je freskant in akvarelist, a delal je tudi s klejastimi barvami, n. pr. kulise za majhne društvene odre. Njegove najboljše freske so v Vipavi in ena izmed njegovih karakterističnih oljnih slik, Samaritanka, je bila na ogled v razstavi (IX., 86). Ta slika pa je v risbi samo točna kopija po Schnorru in zato ne more služiti kot paradigma za Wolfa. O Wolfu imamo prav dobro životopisno delce izpod peresa g. monsign. V. Steske v Domu in svetu, zato se moremo omejiti na tem mestu s tem, da opozorimo nanje.

Omenili smo glavne zastopnike v razvoju slikarske umetnosti na Slovenskem. Vsak je imel tudi svoje satelite, ki so vzdržavali njegovo smer, včasih tudi pospeševali umetnost. Predaleč bi nas zavedlo proučavanje delavnosti teh mož; samo nekatere zanimivosti naj omenim, da vidijo čitatelji, koliko dela še čaka umetnostne zgodovinarje, da pojasné zgodovinska dejstva.

Med starimi je n. pr. duhovnik Tomaž Jambschigk (Jamšek, 1679 do 1722), ki se je kot diletant privadil slikarstvu. Bil je modern za svojo dobo, ker je šel po svoj vzorec k Italijanom in naslikal Mater božjo po G. B. Salviju. — Po istem vzorcu sta slikala še dva druga, neznana umetnika, morebiti tudi diletanta, a vsak je naslikal podobo nekoliko drugače (II., št. 2 in 10). Na tem slučaju vidimo, kako globoko je segal pri nas inozemski, posebej italijanski vpliv. — Pa ni samo vnanjost obrisa in barv merodajna, ampak osobito tehnika. Slika Matere božje (II., 2) kaže v podlagi bolus, vse drugačne lazure in podslikanje kakor Jamškova (št. 14); gotovo je torej, da te (št. 2) ni mogel slikati Jamšek. — Podoba (II., 30) je označena kot »Frančiškanski svetnik«. Tu

je treba biti doma v ikonografiji; ta nam pove, da je frančiškan, ki ima tri krone ob strani, sv. Ludovik Tolosanski. — Sem in tam more postati vprašanje, tičoč se ene podobe, zelo komplicirano. Tako je (l., 31) portrêt kamniškega župnika Maksa Leop. Raspa (1673—1742) pripisan Antonu Niernbergerju. Ker je slika na hrbtu signirana in datirana, dozdevno ne more biti dvomno, kdo jo je slikal. Stvar je pa vendar nekoliko težavnejša. Niernberger je slikal podobo l. 1767, torej 25 let po Raspovi smrti. Iz tega sledi neposredno, da ga ni mogel slikati po naravi. In res se da dokazati, da je slikal Raspa, ko je ta še živel, V. Metzinger v Ljubljani. Ko je umrl, je prerisal F. Wergant ta Metzingerjev portrêt in poslal risbo v Augsburg, kjer jo je v baker rezal Gust. Andr. Wolfgang. Niernberger je torej le kopist in je izvršil delo tačas, ko je stanoval v Radovljici. — Podobne podrobnosti so za določevanje velike važnosti in s tem tudi za spoznavanje razvojne črte. — V razstavi je bila slika sv. Ludovika (V., 13), ki jo prisoja katalog Layerjevemu krogu. Ta pa ne pozna tehnike, ki vtiskava vzbokline od zadaj v platno, tako da so posamezni deli, kakor glava, lehti, noge itd., ne samo z osenčenjem, temveč tudi plastično modelirani; zato ta slika ne more soditi v Layerjev krog. Ta negativna konstatacija je opravila prvo polovico dela; druga polovica potrebuje še študija, ki jo bo pozitivno prisodil tej ali oni smeri.

Tudi na malenkosti je treba paziti in jih vzeti v kombinacijo. Oddelek VII. je imel n. pr. portrêt gospoda (št. 34), ki ga je slikal M. Langus. Katalog pravi: Podoba starega moža. Nedvomno; a pri portrētu hočemo tudi vedeti, koga predstavlja. Ta gospod ima na vrvici za uro ščitek in na tem črke: A. H. H. Ker je slika last L. Hohna v Ljubljani in je bila slikana l. 1834, je bilo lahko dognati, da je upodobljenec Adam Henrik Hohn. — V oddelku VIII. sta bila dva ženska portrêta (št. 47 in 48), mladi, bledečni deklici. Katalog jih pripisuje ljubljanskemu slikarju iz srede XIX. stoletja. Tej kronologiji pa ugovarja moda; tako se je nosilo ženstvo v letih 1825—1835. In ta moda je bila, dasi importirana iz Pariza, tako omiljena na Dunaju, kakor jo imamo pred seboj. Za trditev, da je to ljubljanski slikar, nimamo niti najmanjšega razloga, pač pa razodeva vse delo moža, ki v potu svojega obraza suženjsko dela črto za črto, natančno in lično — in to kaže slikarja, ki je navajen delati točne risbe za kamnotisk; torej bomo za enkrat domnevali, da sodi mož med dunajske portretisteliťografe, v krog prav blizu Jos. Kriehuberja.

Povedali smo tale dejstva: 1. Slovenske dežele so se udeleževale razvoja umetnosti. 2. Okus umetnikov in umetnostnih konsumentov je bil isti kakor po vsej zapadni Evropi. 3. Ta okus so dobivali tako naši umetniki kakor občinstvo v večjih kulturnih centrih, navadno v Italiji ali v Nemčiji. Razen domače produkcije dobivajo naše dežele

umetnine tudi potem uvoza. 4. Vzlic temu so domačini zaostajali. 5. Vendar pa proizvajajo dela, ki se podrejujejo splošnemu okusu, in čim boljši so, tem manj so domači. 6. Koncem 17. stoletja se naša umetnost začneja oproščati zastarelih okovov in se obračati v sodobno smer. 7. Polagoma prodre umetnost, posebno proti koncu 18. stoletja, tudi v najširše plasti in rodi nekaj estetičnega čuta v kmetu in banavzu. 8. Tedaj dobé vsi sloji ljudstva, plemiči, meščanje in kmeti, nekako poželenje po umetnosti. 9. Le posamezni umetniki se dvigajo nad rokodelce in diletante — in to traja vobče do srede 19. stoletja. — Na tej podlagi je vzknila umetnost, ki jo bomo smeli imenovati čez nekaj časa svojo umetnost.

PORTRET ŠKOFA TOMAŽA HRENA.

Jos. Mantuani.

V zgodovinski razstavi slik visi v I. oddelku, označena s št. 36, podoba škofa, slikana na platno z oljnimi barvami. Kot umetnika, ki jo je izvršil, navaja katalog: »Slikar iz 2. pol. 17. stol.« Predstavlja pa, po napisu pod zgornjim robom, ljubljanskega škofa grofa Otona Buchheima; omenjeni napis slove: »Otto Buchheim XI. Episc. Labac. 1641—1664«. Lastnik podobe je presvetli g. knezoškof, oziroma škofijski inventar.

Ko sem stal pred to podobo, mi nekaj ni hotelo prav ugajati, ker se ni skladalo s časovnimi podatki. Brada spominja še na modo iz zadnjih let 16. stoletja, čipke pa svedočijo, da je nastala podoba v prvi četrti 17. stoletja. Istočako priča vsa pozitura, pojmovanje oblik, podrobnosti in naslikane vezenine, da podoba ne more biti iz druge polovice 17. stoletja. A ker je bila slika v jako neugodni luči, bolje: od luči obrnjena, nisem mogel ničesar sklepati. Pa mi ni dalo miru. Kolikorkrat sem šel mimo, vedno se je ponavljala in poglobljala moja skepsa. Prosil sem, da se mi slika sname, da jo bo moč proučiti; tej prošnji so gospodje ugodili drage volje.¹

Dnevna svetloba je potrdila na mah moje slutnje. Gori navedeni napis »Otto Buchheim...« itd. je recenten; s tem pade njegova dokazilna moč. — A svetloba je razkrila še druge tajnosti. Pod tem modernim napisom je ostanek pristnega napisa, kateremu se je hotel moderni prilagoditi v barvi. Ta ostanek obsega besede: »...t labor:

¹ Imenoma izrekam za to uslugo svojo iskreno zahvalo dvema gospodoma: akad. slikarju Mateju Sternenu in konservatorju dr. Fr. Steletu, ki sta mi s svojo pomočjo omogočila proučevanje portrêta.

aspice praemium«. — Niže pod tem ostankom je mitra, skozi njo vftaknjena pastirska palica, pod njo pa dva grba; prvi ščit, proti levi, kaže na zlatem polju polovico avstrijskega orla na desni, a polovico kranjskega orla na levi. To je grb ljubljanske škofije. — Drugi, proti desni, nudi ščit, ki ima zgoraj razparano črno polje, na vsaki polovici pa šesterožarno zlato zvezdo; spodaj modro polje z zlatim levom. To je znani rodbinski grb Hrenov.² — Pod grbom vidimo letnico: M.DCLXI. Pod to letnico: Aetatis suae LI.

Preiskovanje slike je ugotovilo, da je bila prenovljena v naši dobi; staro platno je navaljano na novo. Ker so bili robovi pač poškodovani, so sliko naokoli obrezali. To se pozna na vseh straneh, najmanj še ob zgornjem robu. Na ta način je izginil del mitre, ki je poleg škofa na desni, in krivulja škofove palice; na levi del sv. razpela, spodaj dolnji del škofove postave. Tako postane tudi jasno, zakaj ni cel pristni napis, ki nudi znano Hrenovo geslo: Terret labor, aspice praemium. Je li mogoče misliti, da je portretirani škof res Oton grof Buchheim, ako ima v pristnem napisu Hrenovo geslo in pod njim Hrenov grb?

A idimo dalje z opazovanjem. Pod grbom stoji letnica M.DCLXI, to je 1661. Ta letnica je do zdaj no pristna. Takrat je bil škof Hren že 31. leto v večnosti, a ljubljansko škofijo je vladal res grof Buchheim. Tu so nesoglasja in protislovja. Ako pa opazujemo natančno, zasledimo kmalu potvorbno letnice. Obnovitelj slike je imel pred seboj neznan portrêt, ki sodi po svoji vnanosti in oblikah v 17. stoletje. To mora biti le Oton Buchheim, tako je moral sklepati: kajti v škofiji je še drug portrêt, približno iz iste dobe, ki velja za Hrenovo podobo; med obema je tolika razlika, da je mogoče sklepati na različni osebi, ki ju predstavljata. Torej je letnica napačna, si je mislil in — errata corrige — naredil je iz prvotne letnice kratkomalo M.DCLXI. Kako? Ako pogledamo natančneje, opazimo, da je L dodan ali vstavljen. Dasi je barvo izvornih znamenj precej dobro pogodil, se vendar razlikuje od starih, pa ne le po niansi, ampak prav posebno po potezi. Prvotno je stalo torej na mestu sedanje številke M.DC.XI. To se da dognati brez truda, ako si letnico pozorno pogledamo. Za M stoji pika, t. j. tisočica je ločena od stotic; nedvomno je stala pika tudi za DC, da je ločila stotice od desetice in enojke. S tem sta nastali med tisočico in stoticami ter med temi in desetico razdalji; to nahajamo prav pogosto v pismu in v tisku 16. in 17. stoletja. Prostor med stoticami in desetico je porabil umetnik, ki je obnavljal podobo,

² Tako vsaj bi moral biti pravilni Hrenov grb. Dobil sem pa na nekaterih slikah tudi srebrne zvezde in zlatega leva, ali srebrnega leva in zlate zvezde, ali vse srebrno, celo črno polje brez zvezd. To je samovoljnost ali neumevanje pomembnosti heraldičnih likov.

ter je vstavil med C in X še L, ne meneč se za pravilnost ali nepravilnost svojega postopanja. Druga, pristna znamenja za rimske številke so ostala nedotaknjena. Nepokvarjena je tudi izvirna letnica življenske dobe.

Sedaj pa pogledajmo, da li se da »popravljen« letnica M.DCLXI spraviti v sklad s kronološkimi dejstvi. Škof Buchheim je bil rojen 31. avgusta 1606, škof je postal meseca aprila 1641, umrl je 3. aprila l. 1664 v Pasavi, kamor je bil šel na posvečevanje ondojnega škofa Vaclava pl. Thuna, ki je bil ustoličen dne 27. marca. — Po teh podatkih je bil torej 51 let star že l. 1657, ne šele 1661. Za eno leto se more eventuelno premakniti letnica, kakor se tolmači napis: Aetatis suae LI; ako čitamo: Aetatis suae (annorum) quinquaginta unius, t. j.: star 51 let, tedaj velja letnica 1657; ako pa tolmačimo: Aetatis suae (anno) quinquagesimo primo, t. j. v 51. letu svoje dobe, tedaj je celo mogoče, da se mora glasiti letnica 1656, ako je bila slika gotova, preden je izpolnil 51. leto. — V označenem letu (1661) je bil Buchheim star 55 let. Iz tega je razvidno, da se številke na sliki ne dajo spraviti v sklad z ugotovljenimi kronološkimi podatki o škofu Buchheimu, da torej ne morejo veljati njemu. Kako pa, ako jih poizkusimo spraviti v sklad s Hrenovimi življenskimi podatki? Tomaž Hren je bil rojen l. 1560, škof je postal 1598, umrl je 10. februarja 1630. Ta je bil l. 1611 res 51 let star. Ako izločimo iz potvorjene letnice M.DCLXI pozneje vstavljeni znak L, dobimo prvotno in izvirno letnico M.DC.XI, in to je povse pravilno.

Torej zoper Buchheima svedoči Hrenovo geslo — Buchheimovo geslo je bilo: »Tempora tempore tempera« (odnošaje uravnavaj po zahtevah časa) —, ugovarja osebni grb — kajti Buchheimov grb kaže razčelvorjen ščit, ki ima v sredi ščitek s prečnim pasom, v poljih pa po tri snope, in nasproti po enega kronanega leva —, protivijo se letnice, ne soglašajo podrobnosti, kakor nošnja brade, čipke in vezenina; tu ne preostane nič drugega, kakor odločiti se zoper naziranje, da imamo pred seboj portrêt Buchheimov. To bi bila negativna stran.

Nasproti pa soglašja s podobo in vsemi podrobnostmi naziranje, da predstavlja slika Hrenov portrêt: geslo je Hrenovo in ni bilo potvorjeno, ampak imamo vse, kar je ostalo, v pristnih potezah. Izvirna letnica M.DC.XI. se strinja z letnico njegove starosti, osebni grb je Hrenov, nošnja brade, čipke in vse odgovarja v celem obsegu označbi časa za Hrenovo dobo. —

Ako primerjamo domnevni Buchheimov portrêt s tistimi Hrenovimi, ki so označeni kot taki in jih spremlja tudi verjetno izročilo, se nam vsiljuje seveda — vsaj na prvi pogled — mnenje, da predstavljajo različne osebnosti. Tako n. pr. če prispodabljam Hrenov portrêt, ki ga hrani škofija, z onim v razstavi (št. 36). A ko se poglobimo v ana-

tomične značilnosti, pridemo pa vendar do zaključka, da je služil obema slikama (in samo s slikanimi portrêti se pečam na tem mestu) isti model; n. pr. ako primerjamo čelo in slepočico, podočnico, nosnico, vejice, obrvi, ukrivljeni nos, ustnice, podrte rame, moramo spoznati v teh potezah isti model. Deželni muzej ima tudi portrêt Hrenovega brata Andreja iz dobe ok. 1600; ta je bil za nekoliko let mlajši kakor je bil škof, ki so ga ugotovili za Buchheima. Ako človek primerja ti dve glavi, si ne more kaj, da bi ne priznal njune frapantne podobnosti. Torej tudi ta sličnost priča, da je domnevni Buchheim prej škof Hren kakor dunajski grof.

Razen tega bratovega portrêta ima deželni muzej še portrêt škofa Hrena samega. Ta je pa zelo odrgnjen, posebno po obrazu, tako da ni mogoče izvajati iz teh potez nikakega veljavnega sklepa. A nekaj postranskih stvari pa le kaže, da imamo pred seboj portrêt slavnega vladike. Znano je, da je bil škof Tomo Hren posebno vnet častilec preblažene Device; njena podoba ga je spremljala na vseh potih. Na razstavljeni sliki (št. 36) vidimo na mizi črn križ na precej težkem podstavku, na njem pozlačeno telo Kristusovo in istotake okraske; spodaj je podoba Matere božje z detetom v naročju. Isto sv. razpelo je ponovljeno na sliki, ki jo hrani muzej. Ta Hrenov portrêt soglaša, vkolikor se to dá določiti, z onim, ki ga hranijo v škofiji kot podobo škofa Hrena. Dasi je poslednja risana z druge strani kakor dozdevni Buchheim in otežuje primerjanje, je vendar gotovo, da predstavlja Hrena.

Ako torej pregledamo ves račun, moramo sklepati, da v razstavi obešena slika pod imenom Oton Buchheim ne predstavlja tega dunajskega aristokrata, ampak na podstavu gesla, grba in kronoloških pripisov svetovno znanega protireformatorja na Kranjskem, škofa Tomaža Hrena.

* * *

Ko sem bil dospel do teh rezultatov, sem to povedal tudi gospodu ravnatelju kn. škof. pisarne, monsign. Jos. Dostalju. V veliko zadoščenje mi je bilo, da je ta gospod potrdil moja izvajanja in nazarja ter mi izjavil, da je tudi on prišel do istega prepričanja in istih rezultatov. Ker sta torej dospela dva znanstvena delavca, popolnoma neodvisno drug od drugega, do istega sklepa, mora biti stvar vendar v redu in bo držalo, kar je dognano.

ROSA MYSTICA.

(K božični prilogi.)

A. M.

Lirični venec v tercinah, ki spremlja Führichov ciklus, je bil samostojno zamišljen in le zavoljo miselne in formalne podobnosti pozneje z njim spojen.

Sto let je minulo, odkar je zaslovelo Führichovo ime po perorisbah k Tieckovi Genovefi in Goethejevi idili Herman in Doroteja. Genovefa že kaže vsò bogato snovnost in motivnost umetnikovih poznejših del. Vzori se niso izpremenili, marveč so se le razširili in poglobili. Mistiško poglobljanje v sveto pismo in svetniško legendo je značilna poteza Führichovega umetniškega ustvarjanja. Rosa mystica je na začetku štiridesetega leta otvorila ciklus njegovih pomembnih svetopisemskih risb. To ljubko in globokoresno delo v 15. slikah vsebuje tiste misli in motive, h katerim se je Führich ponovno vračal v neštetihih inačicah. Rosa mystica je ideja njegovih idej, slika njegovih slik in zrcalo njega samega.

Jožef Führich je bil rojen 9. svečana l. 1800. v majhnem, podgorskem mestu (Kratzau) severne Češke. Umrli je 13. sušca l. 1876. na Dunaju. Prvi slikarski pouk je dobil v domači šoli pri svojem očetu. »Poleg cerkvenih, so bili moji največji prazniki: sprehodi in pogovori z očetom,« piše sam o svojem prvem slikarskem pouku. Kot 18 letni akademik je postal učenec strogega klasicista in odličnega umetnika Jožefa Berglerja (mlajšega), prvega ravnatelja umetnostne akademije v Pragi. Pomenljiv dan za Führicha je bil sv. Treh kraljev dan leta 1821., ko mu je prišla v roke zbirka Dürerjevih risb. Pod Dürerjevim vplivom je napravil risbe k Tieckovi Genovefi in Goethejevi idili Herman in Doroteja. Te dvojne risbe so razglasile Führichovo ime in mu pridobile državno podporo za triletno bivanje v Rimu. V rimskih umetniških krogih se je pridružil Nazarencem: Schnorru, Veitu, Overbecku in drugim. Overbeck mu je poveril znamenito delo, izvršitev treh fresk k Tassovemu spevu Osvobojeni Jeruzalem v vili Massimi. Rim je mladega umetnika popolnoma osvojil. Težko se je Führich ločil od njega, ko je samega sebe tolažil: »Ostani svoji veri zvest, živi po njej in nosil boš Rim v svojem srcu, kjerkoli boš hodil.«

Drugič je bival v Pragi od leta 1830. do 1834. Leta 1834. pa je prišel na dunajsko akademijo, kjer ga je Waldmüller, predsednik galerije, zelo hladno sprejel. Na dunajski akademiji je skoraj 40 let (do l. 1872.) plodonosno deloval kot učitelj in umetnik.

Predavanje Führichovo je bilo po mnenju njegovih učencev (Reinhard, Madjera, Woerndle i. dr.) prav tako duhovito kakor jasno. Zlasti

kadar je improviziral, je bila moč, navdušenost in prepričevalnost njegovih besed tolika, da je poslušalce neodoljivo potegnila za seboj. »Anders sein, als singen, deucht mir ein dummes Spiel,« je bilo njegovo geslo. Estetska predavanja drugih so se razlikovala od njegovih kakor slaba voda od močnega vina.

V dunajsko dobo spadajo njegova najznamenitejša dela, med njimi svetopisemske risbe: Zgodba izgubljenega sina (pretresljiva tragika življenja, 1868.), Betlehemska pot, Marijino življenje in Skrivnostna roža. — Rosa mystica, kakor je sam nazval to delo, obravnava z iznajdljivo, neizčrpno fantazijo glavne dogodke iz Jezusovega in Marijinega življenja. Delo, za katero je napravil njegov prijatelj Jožef Binder lepe litografije, dr. Emanuel Veith pa tekst, je prvič izšlo leta 1844. Po njih je posneta naša priloga.

Führichova umetnost išče vzorov, ki jih je življenje izgubilo. Moč in lepota njenih oblik je ohranila povsod bogoslužni značaj. Führichove umetnine koreninijo v svetišču človeštva; kakor žarki z oltarja prihajajo v preprosto življenje in razsvetljujejo hišo in družino. Njegova umetnost ni nikoli pozabila na svoj prvotni značaj, zato nikdar ni prenehala biti za vse, ni zapadla modi, ni postala prerazkošna. Rosa mystica ni razodetje novega, marveč samo najdenje tega, kar je že. V tej učinkoviti umetnini je Führich prav značilno ponazoril svoje teoretsko stališče o umetnosti, ki bodi, kakor se je izrazil, izključno religiozna. Kaj je čutil ob ustvarjanju svojih religioznih umetnin, zlasti ob Skrivnostni roži in njej sorodnih motivih, pove sam v zanositih besedah: »Od nje se razliva čez upadli obraz umetnosti oni skrivnostni žar večne lepote, v katerem gledamo v slutnji skoz zaveso prihodnje izpolnjenje vseh stvari.« (Von der Kunst, 4. zvezek, 1866–69.)

Zadnje njegovo delo so skice iz Noetove zgodbe za votivno cerkev na Dunaju. Tudi samo z ozirom na Führichove pričujoče risbe smemo z dr. Kickhom, njegovim prijateljem in ocenjevateljem, izreči besede: »Pred našimi očmi stoji njegov duh, njegovo srce, celo bistvo tega izrednega moža. In ta duh je bil jasen, popolnoma zatopljen v resnico božjo, ki jo je prinesel na zemljo Oni, ki je o sebi dejal: ‚Jaz sem Pot, Resnica in Življenje.‘ In ker je bil njegov duh tako jasen, ker ga ni zaštilo vprašanje: kaj je resnica?, ker je v luči božji spoznal svet in človeštvo in Boga, zato je bil tudi tak in tolik umetniško ustvarjajoč duh. Umetnik mora nositi v sebi ideale, prava idealnost pa izvira iz resničnega spoznanja sveta, človeštva in Boga, čigar beseda v naravi in milosti je najveličastnejša poezija in najsijajnejša slika.«

Primerjaj: Lukas Ritter von Führich: Josef Ritter von Führich. Ein Lebensbild. Wien, 1866. Dr. Moritz Dreger: Josef Führich. Wien, 1912. Heinrich von Woerndle: Josef Führich. Wien, 1914.

ZAPISKI.

SLOVSTVO.

Alojz Gradnik: *Pot bolesti*. V Ljubljani, 1922. Založba »Jug«. — Gradnikova lirika ima mnogo svojstvenega, a za zdaj po Župančičevi besedi vendar nekoliko preveč slóvesa in nimba. Gradnik je sicer kolerično čuvstven temperament, njegovo doživetje pa je le bolj fiktivni tragos in tudi oblikovnega daru nima Gradnik, da bi polno zajel iz globeli, če so v njem. Najprikladneje bi ga še primeril pesniku Nazorju — čigar odločni formalni darovitosti sicer vsa čast —, Nazorjevi liriki, ki ni neposredna duša, temveč podzvočje iz polnih zvokov tujega občutja, pesniški zanos iz berila drugih, nekako snovnostno epigonstvo iz jačjih osebnosti, deloma tudi široka, a le eklektična miselnost. Samo troje pesmi (*Pesem vdove*, *Cerkno*, *Kje je vaš grob?*) sem v novi Gradnikovi zbirki užil z jasnim občutjem ugodja. Vse druge so mi zagrenili predvsem oblikovni nedostatki, napake, ki jih bo moral Gradnik s temeljitim študijem modernih poetik sam iz sebe kot take občutiti, če hoče, da se mu sloves močnega slovenskega lirika ne razblini. V ta namen bom navedel približno izčrpno take hibe v knjigi. Ne samo Gradniku, tudi drugim, ki podobno greše. Imam Župančiča, imam Breznika in ju ljubim. Naj ju ljubijo vsi slovenski liriki! Spreglejmo slovnico: ti (tej), rudeč (rdeč), vtrži (utrgaj), izkopri (skopni), toda »truge«, »rante«, »škafle« menda eterična slovenska lirika ne prenese. Krivo je: vsaki dan, vmes oljk (med oljkami), gnijijejo (gnijejo), sem si vrezal žilo, križan Bog (križani), krvav bič (krvavi bič), iz Kamna (s Kamnega), škražad (škražat) in »red Sv. Save« (če bi shematično bral, bi moral celo brati »red svete Save«!). Potem pa stiki: breme — teme, ljubezen

— trezen, cvet — med, reva — dnevi, Franta (Franca) — ranta, tuga — truga, vstani — torbo v dlani, vrabec — Škrabec. Reim dich, oder... Potem pa podobe, marinizem, prozaičnosti: naj le sneži, saj gladno srce vse snežinke raztopi 18, pôten kakor glista 23, roj minljivih rož 31, naj molčim, sicer mi porekó, da iščem v tako lepih jajcih dlake. Ne, dlake ne, jaz iščem rumenjake in najdem le lupine 54, tolaži tuge 56, golazen tuja, ki nas davi 78, ne bo ga glodal zemlje mrzle zob 79, zdrobljen snop 85. Odlično samostojen lirik se boji reminiscence kakor »hud'ga vraga«, če je nepotrebna: zemljelačni, žarki lune mile. Onomatopoezijo škražatov (68) je iznašel že Joža Lovrenčič, podobno neokusno: žarke žgi. (Da bi pa bil »Tolminski punt« vsebinsko iz »Tlačanov« — morda radi motiva »nevesta Ivana Gradnika«, kakor so nekje očitali Gradniku, dvomim. Iz »Tlačanov« bi bil Gradnik izvedel, da je Modrej moškega spola in ne ženskega, kakor je razbral s specijalke: Modrea — iz Modreje.) Očitati pa moram Gradniku v tem »puntu« (Aškerc: pravda!) strašno naivnost besednega in miselnega anahronizma! Sicer pa je »Pot bolesti« kot konkretizacija naše mlade narodne boli, priporočljiva knjiga in tudi kljub nedostatkom med boljšimi naših zadnjih pesniških zbirk in še značilna v Gradnikovem razvoju, ker pomeni novo oblikovno in vsebinsko orientiranje v parnasovstvo in nacionalizem. Škoda, da pred tiskom knjige ni pregledal kak mentor, podobno kot Škrabec — Gregorčiča. Šola iz velikih svetovnih slovstev ni zadostna. Tam imajo že davno zasajene mejnike med jezikom »souteny« in »gaulois«. Kakor sem rekel: Škrabec, Gregorčič! Župančič, Breznik.

Dr. I. Pregelj.

Ksaver Meško: Volk spokornik in druge povesti za mladino. Zvezna knjigarna, Ljubljana, Marijin trg 8.

Na zelenem Štajerskem doma, pozneje v tužnem Korotanu udomačen, se je Meško ob svojem petdesetem letu prenovil in pomladil v svoji najnovejši mladinski knjigi. Volk spokornik je v zbirki prva, najdaljša in za Meškovo pripovedno leposlovnost najizrazitejša povest. Posebno v njej kakor v vseh njegovih sedanjih in prejšnjih mladinskih povestih govori prisrčen, iskren liričen talent, ki notranje in vnanje vtise globoko občuti in jih razkriva drugim, zadnji čas najrajši mladini. Po težkih koroških dneh, ki jih je pisatelj tako bridko preizkusil in ponosno prenašal, je šel, kakor bi se bal, da ga trda vsakdanost izsuši in zaduši, in je napisal Volka spokornika in druge povesti za mladino. Prijetno so mu morale zveneti v duši, da ni odnehal prej, dokler jim ni našel založnika. Zdi se mi, da je vsa knjiga le simbol za neko notranje stanje: Pisatelj je postal tih in zamišljen, posluhnil je vase in v preteklost. Samoumevno je, da mož v njegovih letih, ki ga je nekdanj pomlad tako neodoljivo vabila in gnala za seboj, čuti neko posebno nagnjenje do daljnega detinstva, lepih mladostnih spominov in do vsega, kar je z njimi v zvezi. V teh Meškovih povestih stoji pred nami zarisan duh detinskih dni, obenem preveva njegovo delo živa svečeniška zavest. Povsod sluti duha, ki je navdahnil, nosil, ustvaril in napisal te povesti; duha vseobsežne vere, tako da je na zadnjih straneh pozabil na mladino, zbrano okrog sebe, in kakor da premišljuje in moli sam zase, se je razvnel in sklenil knjigo s spokornim sklepom: s toplim slavospevom:

»...Zahvaljen za to milost milosti, véliki moj Gospod.

Zdel sem se čestokrat sam sebi zelo ubog in siromašen. Mnogo bogastva so mi tekom let iztrgale iz srca grde, hudobne roke. Marsikatero blestečo se lepoto duše so mi umazale in omadeževale strupene, zavistne in sovražne besede.

A v tvoji službi, véliki moj Gospod, so se mi odprla nova bogastva, so se zalesketali iz globin novi zakladi.

Nisem mogel dvigniti vseh, to veva najbolj midva: ti in jaz. A tudi za to malo, kar sem umel, smel in mogel vzeti od velikega bogastva, bodi zahvaljen, véliki moj Gospod.

Zato bodi zahvaljen, véliki moj Gospod, da si me poklical na delo in si mi dal moč, da sem zmagal vabljenja, naj ležem v prijetno senco ob življenja poti, naj sedem za mizo k prijetnostim in sladkostim življenja.

Na delo si me poklical, véliki moj Gospod. Vem, nepopolno je in pomanjkljivo: slaboten človek sem. Zato ga blagoslovi s svojim blagoslovom ti, véliki, mogočni moj Gospod...« (Str. 133.)

Sam ves prešinjen od vzorov, o katerih je prej mikavno in mladostno živahno pripovedoval mladini, s tiho boleštvijo zahrepeni po njih. Vračanja »lastovkam naproti«: k mladim letom in spominom: zbuja jo njemu samemu začudenje in osrečenje. Pot, ki jo je Meško sam prej tolikokrat prehodil v duhu, so naposled nastopili tudi njegovi koraki, pokorni skrivnosti polni Previdnosti, in so ga zanesli nazaj na zeleno Štajersko. Kjer je tvoj zaklad, bo tudi tvoje srce: kjer se je mudil pisatelj, biva sedaj tudi človek. Pričujoča knjiga je dokaz srčnega in srečnega njegovega dušnega razpoloženja, ki bi moglo blagodejno in plodonosno vplivati na Meškovo nadaljnje literarno delo. Naj to življenje v njem ostane in se še stopnjuje. — Knjigo je bogato ilustriral France Podrekar, ki je za vsako povest napravil celostransko sliko. Takoj naslovna je prav dobro pogodena. Nimamo mnogo mladinskih knjig, najmanj takih, ki bi jih mogli s tolikim veseljem in prostodušnostjo nuditi našim malim kakor Meškove mladinske povesti. Istih misli je bila za svojo mladino tudi nemška kritika, ko je pred leti v Herderjevi izdaji izšlo dvoje Meškovih detinskih slik. Ali bolj kakor nekdanj tisti dve bi smela katera izmed sedanjih poromati v daljni mladi svet.

Obenem želimo, naj se zapro meje in vrata vsem »mladinskim pisateljem«, ki v listih in knjigah še vedno stopajo pred mladino s svojim otročjim namesto otroškim pisanjem.

A. M.

Almanah katoliškega dijaštva za l. 1922. Rekli so, da je neodpušljiv greh za »naše najmlajše«, da so prenehali z izdajanjem svojega glasila. Zdi se, da so se tega tudi sami dobro zavedali, dasi so morda krivdo samo iskali kje drugje, kakor bi jo bili po vsej pravici morali. Naj bo kakorkoli, dejstvo je, da imamo danes pred seboj Almanah katoliškega dijaštva, knjigo, ki ima poleg drugega vsekakor tudi namen, strniti kontinuiteto z zadnjo številko slovenske »Zore« in zakriti vrzel, ki je preočito zazijala od tedaj.

V svojem glasilu so videli katoliški dijak vsekdar trojen namen. Odstirati in predočevati v kratkih razpravah temelje svojemu verskemu prepričanju, iskati smer nic za stvarno delo v jasni orientaciji sodobnih socialnih vprašanj in vzgajati z izvirnimi proizvodi v lepi umetnosti. Vse te tri panoge stremjenja in udejstvovanja najdemo tudi v Almanahu. — F. Č. kaže v globoko zamišljeni študiji na Kristusa — Večno življenje, ki edini daje odgovor na vprašanje o tragiki človeškega srca in ž njo združenega trpljenja. Drugačen, a ponesrečen odgovor so vrgli v svet razni »veleumi« Nietzsche in Dostojevski i. dr., dasi sami niso verovali vanj. Andrej Križman slika v precizni razpravi mistično silo presv. Evharistije, ki je edina zmožna strniti narode v ljubezni — ut omnes unum sint. Prva teh dveh razprav je v knjigi najbolj elementarna!

Del socialnega vprašanja je načel Janko Kralj v članku o enoti sveta. V njem dokazuje, da more le katoličanstvo s svojim univerzalnim »katoliškim« nazorom prepeljiti svet z vseodrešilno zavestjo, da smo vsi ljudje solidarno »udje enega telesa«. Francè Debevec pa govori o materialističnem pojmovanju življenja; proti tej največji rani povojne dobe poudarja zlasti sistematično vzgojo volje in povratek nazaj v ono živo pojmovanje verskih resnic in socialnih načel, ki človeka kljub sili lastne narave povzdigujejo k idealom in ga vodijo v meji pravega pojmovanja tvarnih dobrin. (Da je ta članek zlasti na mestu, ne samo, ker je splošno aktualen, ampak tem bolj, ker je v Almanahu katoliških dijakov, je očita

resnica!) Krščansko-socialistični šentjoštar Viktor Korošec razmotriva o programu katoliškega dijaka, ki leži v prvi vrsti v vsestranskem usovršenju v praktičnega katolika. Enaka razmotrivanja nam je podajal že ponovno na raznih socialnih tečajih — naš najmlajši Makabejec.

V tretji smeri je P. Roman Tominec napisal kritiko o najmlajši slovenski leposlovnici literaturi. Dobrodošla je ta kritika, čeprav »novih vidikov ne podaja«. (V naših leposlovnih listih je dosedaj celotne in sistematične še nismo videli.) Za vse, ki ne razumejo ali nočejo razumeti, bi bil Vodnikov pogovor Pri bratih Kraljih najnaravnejša in ne najslabša — celo potrebna pot k dobri volji za razumevanje. Stanko Vodnik ima s svojim spisom O arhitekturi isti namen kot Vodnik s svojim o Kraljih.

Beletristična proza je zastopana po enem samem pisatelju (Čebokli)! In če bi bil izostal ta —? Svoje pesmi so pa pribčili: brata Vodnik, Tine Debeljak in Janez Okorn. Dalje Aljoša Tomažin, Jože Poglačnik in Božo Vodušek ter P. Krizostom. O prvih govoriti je težje kot o drugih, ker je danes sploh težko odkrito govoriti o umetniški zmožnosti naštetih (mislim prvih!) in trezno presojati vrednost najnovejših umetnostnih struj. Na mestu bi bila vsekakor beseda brezobzirnega in zato (glede objektivnosti) najboljšega našega kritika Preglja. Ali ne bi bila zaenkrat neugodna?

Če naj bi bil Almanah nadomestek za zadušeno »Zoro«, bi upravičeno iskali v njem tudi podatkov v organizatornem pogledu. Enotne in pregledne statistike — ki bi bila zlasti hvaležno delo iz štirih povojnih let! — pa trije Almanahovi informatorni sestavki (Kordin, Debevec, dr. Baum) res ne podajajo! Sami zase so lahko točni! —

Almanah otvarja z lepo praktično-religiozno poslanico škof dr. Jeglič, ki mu je v vrsti z biskupom Mahničem za »učecho se mladež« vedno bilo očetovsko srce. Danes biskupa Mahniča ni več, dve leti bo skoro, kar je umrl. Almanah pa se ga ni spomnil!

Jože Jagodic.

Anton Vodnik: **Žalostne roke**. Ljubljana, 1922. — Dokler se je razvijal pred nami v »Domu in svetu« kakor divja črešnja v razkošnem cvetju, sem s pričakovanjem sledil njegovemu razvoju; upal sem namreč, da postane divja črešnja kmalu zlahčna cepljenka, a sedaj so se stegnile »Žalostne roke« in so utrgale še nedozorel sad. Prenagljenost! Fantazije brez forme.

Mlad ribič sanja, sanja na piščal,
mlad ribič te mehko tolaži —
o, tam v večerni zari,
kjer gorijo temno rožni čolni...
O, tam ljudje so blede, kakor da so bolni.

To je sinteza Vodnikovega pesniškega mišljenja in čuvstvovanja. Blagrujem njegovo pesem, da je ljubeča in čuteča, pomirja in blaži, nič ne vzame srcu, marveč mu samo daje, vendar premalo daje. A posvetitev »Tebi, sestra v žalosti« je poza.

Oblekla se belo bom kakor nevesta
in bodem šla v polje in gozd...
tam bom molila, plakala, pela...
morda zaupa pomlad mi skrivnost —

Ali ni se oblekla v belo, marveč v mračno, zakaj mrak in večer se pojavlja v tridesetih pesmih do petdesetkrat. Maniriranost! Vodnikovi pesmi pomlad tudi še ni zaupala svoje skrivnosti, ki je ni v zgolj ponavljanju ribičeve piščali, sladkega občutka, srebrne mesečine, pomladne skrivnosti (šestnajstkrat), grenkih rož (dvajsetkrat), o-jevih vzklikov (petinštiridesetkrat). Ne bi jih štel, ali pri skromnem številu tridesetih pesmi vzbujajo ta redna ponavljanja istih motivov precej neprijetno pozornost. Nedozorelost! So pa med njimi tudi pesmi, ki razodevajo lepo pesniško moč: *Žalostna roža* (11), *Jaz ljubim zimske večere* (18), *Bratje in sestre iz daljne dežele* (27), *Bolnik* (32), *Sveča Cecilija* (34), *Sveti Frančišek Asiški* (36). To so nežni, pobožni, iskreni zvoki s krušne zemlje; biseri, ki presevajajo v rosah in barvah poljskih rož. Čitaj legendarično veselost v sliki »Sv. Frančiška Asiškega«, ki je priskakljal med deco kakor »najmanjši bratec«. To so Vodnikova višja

navdihnjenja, sočni sadovi kljub prenagljeni in prezgodnji trgatvi, to so še naša pričakovanja.

O, molil bom,
da Bog mi pošlje spet omame jasne (34)

Poudarjamo: jasne; zakaj Vodnikovi stihotvori so mnogokrat nejasni. Mislimo namreč, če ima kdo res kaj nam povedati, naj to jasno pove. Nazaj k študiju in klasicizmu! —ič.

Dostavek uredništva: Vendar so naši najmlajši segli v globine, pristno človeške, ki so bile doslej vsaj pri nas v pesmi nedotaknjene. Utrli so strugo in smer, kamor se zlivajo čuvstva moderne nemirne duše, in sicer s tako brzino in strmino, kakor pri prejšnjih ni bila navada. Razkošno šumeči slap je vendarle tudi lep, čeprav ne vidiš jasno pred seboj njegovega izvira in odtoka. (Poglej primer v pričujoči številki istega pesnika »Ljubavno pesem« in B. V.-ove: »Netopirje«, »Modro rožo«, »Vihar«.)

Henrik Ibsen: **Gospa z morja**. Igra v petih dejanjih. Iz norveščine preložil Vojeslav Molè. V Ljubljani 1922. Založila »Tiskovna zadruga«.

»Gospa z morja« je prvi Ibsen v slovenski knjižni obliki. Zakaj je začel Mole prevajati prvo simbolista Ibsena preden verista, ne vem. Zdi se mi, da utegne biti za začetek »Gospa z morja« Slovincem bolj tuja kakor bi bilo »Spovračanje«, »Kipar Solnes« ali celo »Divja rasa«. Brez uvoda in vsebinskega komentarja je vrhu tega knjiga skoraj nerabna za neuke člane naših podeželskih odrov. Najhujše pa je to, da Moletov prevod sploh nikak slovenski tekst ni. To je eno samo gnojišče najgršega tujega stilizma, zares nezadostna šolska naloga. Kako je to mogoče? se vprašujem. Mole ne pozna Breznika, še več, Molè Levstikovih »Napak« nikoli bral ni! Raba osebnega zaimena, gradba vprašalnih stavkov, besedni red, skladnja sploh, cel — ves, pred deset leti, svežji (bolj svež), oblika predikativnega prilastka (ležal svetel in sinji), to so paragrafi, ki jih poznajo naši srednješolci. Kaj naj storim z besedilom, iz katerega bi se utegnili di-

jaki, ki nemško ne znajo, pohujšati, da je pisati: ... v tem imate prav; se moram pač zahvaliti (bedanken); ali je to tako razumeti; nakar ste morali biti pripravljeni; dopadla se je očetu; ne bo postal star; da prihaja od tega, da so vsi ljudje z mano tako ljubeznivi; kako pa pride na to; to je tako neumno od mene; Vi morate biti blazen človek, če mislite, da morete priti sem in opirati kakršnokoli pravico na takšne otročarije; jaz delim čustva. — To je vendar suženjska slovenska podloga za besedno prevajanje v nemščino! Prevod je za odre in šole neporaben.

Dr. I. Pregelj.

Bernhard Kellermann: Tunel. Roman. Poslovenil Narte Velikonja. Ljubljana, 1922. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Cena broš. Din 28.—, vez. Din 38.—.

Ko je pred leti izšel Kellermannov »Tunel«, je vzdignil povsod obilo prahu. Ljudje so ga brali vseprek in občudovali pisateljevo fantazijo. Prevod se bere gladko in lepo kot original. Prevajati tako subtilno snov v ne baš s tehničnimi izrazi bogati slovenski jezik, ni lahko. — To ni samo prevod, ampak samoraslo ustvarjanje. — »Tunel« je visoka pesem dela, apoteoza ustvarjajočega človeškega duha, ki mu nič ni nemogoče, je titanski krk, ki je prodril v osrčje zemlje, 6000 m pod morsko gladino in zvezal Ameriko z Evropo. Tunel je beletristično spisana tehnična knjiga o gradnji podmorskega tunela. Vse, kar je pridejamega romanu, stopa v ozadje napram tej vodilnih misli. »Tunel« je prav tako čtivo za najvišjo inteligenco kot za proletariat, za močne moške in senzitivne ženske živce. — Seveda bi ta strogo znanstvena tehnična izvajanja postala dolgočasna, ako bi nad vse spretna roka Kellermannova ne znala tako genialno poživiti mrtve materije. Vidiš naravnost pred seboj zeleni, beli, rdeči žaromet kot signal; »Pekel« se ti zarije v živce, da trepešaš sam za la napol gola telesa, ki napol v omedlevici trgajo zemlji ped za pedjo. — Katastrofa v tunelu je živo pričarana na papir. Požar velikanske palače ni samo gol opis. Raz-

vijanje požara se ti kaže pred očmi, pred tabo se poraja, pred tabo raste, pred tabo uničuje, pred tabo pojenja ta najsilnejši svetovni požar. Izprevod tunelcev se vali pred teboj kot velikanska lava, ki uniči vse, kar ji pride na pot. To je prava vsebina romana in Mac Allan je samo personifikacija tega. Mac Allan je posebljena tehnika, tovarna, kemija, elektrika, stroj — tunel če hočete. — Vse, kar je nanizano krog te rdeče niti romana, je sekundarno. Allanov zakon z Maud, umor prve žene in male hčerke, njegova druga žena Ethel Lloyd, Woolf kot finančnik in lahkoživec, Hobby Strom in vse, vse ostale osebe, ki so pritegnjene glavni temi kot okrasek, so sicer zanimive in psihološko mojstrsko risane, a so kljub vsemu le podrejene — apoteozi dela — »tunela«. — Vrhulega pa ne smemo prezreti, da je v tunelu tudi dobršen kos narodnogospodarstvenega vprašanja obdelan in da nas roman popelje tudi v najvišje finančne kroge. Zakaj finansiranje vprašanja, ki pretresa ves svet, je kri celokupnega človeštva. — Čuditi se moramo pa pisatelju, kako zna v tej materialistični materiji dobiti tako nežnih in finih detajlov, kot jih je znal opisati ob smrtni postelji Macove hčerke. Kakor lahen pomladanski veter nas boža to fino in nežno čuvstvovanje Allanovo sredi gigantskega svojega dela. — Tako bo pri čitanju te utopije, ki je nekak predhodnik senzacionalne drame R. U. R., vsakdo prišel na svoj račun. Zato smemo to delo imenovati univerzalno in gotovo ne bo nikomur žal, ki se bo odločil, da prebije nekaj prav zanimivih ur ob čtivu tega svetovnega dela, ki ni samo enodnevna senzacija, ampak delo trajne literarne vrednosti.

Jules Verne: Kaj si je izmislil dr. Oks. (V Ljubljani, 1922. Založila »Narodna Založba«.) Vso svojo bujno domišljijo in duhovitost je porabil tu slovit pisatelj, da z groteskno satiro osmeši tako zvano miljejno teorijo, ki so jo začeli propagirati za njegovih let v Franciji. Dvomim sicer, da bi naši malčki mogli opaziti vse finese, s katerimi je hotel doseči ta svoj namen (primerjaj že imeni: dr. Oks in sluga Igen, kar da sestavljeno oksigen). B. V.

Jugoslovensko lišče. Sakupili Dr. Mirko Deanović i Niko Stipčević. II. prerađeno izdanje. Naklada »Jugoslovenske Matice« u Splitu. Društvena Tiskara, Split 1922.

Z ministrskim odlokom odobrena pomožna učna knjiga »Jugoslavensko lišče za omladinu« je doživela svojo drugo izdajo, ki je zdatno pomnožena. Prva izdaja je vsebovala 141 beril, druga jih ima 155. Izpuščala iz prve izdaje urednika nista mnogo, a dodala sta dobrega. Knjiga je namenjena le hrvatskim in srbskim šolam. V ta namen sta urednika transkribirala Srbe v latinico in narobe. Slovenskega v knjigi je vrlo malo, ravno 14 beril (3 Kettejeve basni, 3 Župančičeve pesmi, enkrat Jenko, enkrat Erjavec, enkrat Gregorčič [Sam], enkrat Meško, dvakrat Cankar in dvakrat Aškerc). Veliko to ni in najboljšje tudi ni izbrano. Fleretov članek o Ljubljani je v prevodu. Višek orisne umetnosti baš ni, a je značilen za mentalnost pisčevu, ki mu je Narodni Dom »veličastvena palača«, s še sledečim besedilom, ki »Sokolu« prav gotovo ne krati narodnih zaslug in slove o Bernekerjevem Trubarju: »Kao prorok i evanđelist novog doba on stoji tu u zatišju kao glasnik oslobođenja od duševnog i telesnog ropstva!« Pustimo lepo frazo gospodu, ki je bil toliko vljuden, da je v svojem sestavku omenil celó, kdo je zdaj župnik v Trnovski župni cerkvi. Šolska oblast je to knjigo uvedla tudi v slovenske šole. Za silo to gre. Ker pa knjiga nima ne besednjaka ne označbe naglasa, najpripravnejša baš ni. Splitski natis je spričo prvega zagrebškega oblikovno barbarstvo: dve berili sta »ušle pometnjom slagara« po dvakrat v knjigo, zadnje berilo je zares simbolno za llešičevim skromnim uvodom v slovenski govor in naslovna stran je za šolsko knjigo neprimerna. Nadejati se je, da druga izdaja ne vsebuje toliko tiskovnih napak, kolikor sta jih morala urednika naštetj v prvi. Izpremembro v naslovu knjige z veseljem pozdravljam. Iz tega »lišča« naj kmalu zraste velika, sijajna jugoslovenska umetniška antologija.

Dr. I. Pregelj

Dimitrije Gvozdanović: Arditi na otoku Krku. Četiri slike. Komisionalna naklada Hrvatskog štamparskog zavoda d. d. u Zagrebu. Naslovnu stranu crtao Vinko Pajalić. — Štiri žive, idealistno in tendenciozno narodno začrtane slike iz Baške v letu 1920, ki dramatsko živo in spretno ponazorujejo vlom arditov v cerkev za glagolske maše, podobno nasilje na otoku Košljunu, zbor zaročnikov prebivalcev Punata in njih sodbo izdajici in še zmago hrvatskega prebivalstva nad arditi. To je vsebina štirih dramatičnih prizorov, ki so umetniško lahka ekstemporizacija in dobro propagandno blago. Stilist Gvozdanović ni slab. Da pa je zares tako idealno zanesen patriot in Jugoslovan, kot govori iz besedila, bi dvomil spričo tega, da je slikam pridejal 12 strani reklame za svojega »Unuka Kraljevića Marka«, ki stane 40 Din. Arditi niso cenejši: »stoje 30 dinara«.

Dr. I. P.

Leonid Andrejev: Plat zvona. Novele. Poslovenil Jos. Vidmar. V Ljubljani 1922. Založila Tiskovna zadruga. VI. zvezek Prevodne knjižnice.

Leonid Andrejev je znan Slovencem vsaj deloma iz prevodov in članka v Domu in svetu, katerega je napisal tedanji mladi slavist A. Ivančič. Zadnje čase se peča s problemom Andrejeva I. Vidmar v Ljubljanskem Zvonu. Zdi se mi, da smo Slovenci dobili v Rdečem smehu prvi prevod iz Andrejeva. Kratka črta Plat zvona je izšla že pred dobrim desetletjem (v Nar. Dnevniku 1909). Vidmarjeva knjiga vsebuje poleg omenjene še tri daljše novele: Brezdno, Misel in V megli. Kazalo bi zato beležiti v naslov knjige: »Plat zvona in druge novele«. Brez uvodnega komentarja utegnejo biti stvari snovno našemu občinstvu pretuje. Geslo, ki ga je napisal Vidmar iz Andrejeva knjigi na čelo, vsebinsko ne odgovarja povsem vsebini knjige, ki more obuditi komaj silhuetno sliko pisateljske individualnosti Andrejeva. Prevod se bere gladko.

Dr. I. P.

Lev Nikolajevič Tolstoj: *Narodne Priče*. Preveo I. Pasarić. Ilustrirao Lj. Babić. Zagreb 1922. Izvanredno izdanje Matice Hrvatske.

Klasično lepa knjiga! Človek je vse te legende in parabole že bral, pozabil mimogrede, da so Tolstojeve, in jih tu bere v lepem prevodu v celotno redigirani knjigi še enkrat in jih ni manj vesel kot tedaj, ko jih je spoznal morda slučajno v nemškem prevodu ali v podlistku slovenskega dnevnika prvikrat. Če je bila ta Tolstojeva knjiga kdaj aktualna, časovno nujna, je v naših časih, ko dekadentno evropstvo sanja nekako etično renesanso človeške družbe, preporod duš, in se bori za besedo, ki bi razodela, in je ne najde, ker je nevešče tam, kjer stoji od vekov in bo stala do sodne ure. Z veseljem ugotovim, da je knjiga pustila že davno v Slovencih svoje sledove: Milčinski je krasno dramatisiral »Kjer ljubezen, tam Bog«, Finžgar pa je morda nezavedno zajel iz kmetiške »Gasi ogenj, dokler tli« motivnost svoji najboljši igri »Veriga«. Hrvatski prevod (nekod morda svoboden, n. pr. v citatu iz Mažuranića, str. 126, IX., predzadnja vrsta), ki je tak, da ga Slovenec prav lahko ume, četudi se še ni kdovekaj privadil hrvaščini, je okrasil Lj. Babić s prav srečno roko. Vinjete v knjigi so vzorne; manj utegne ugajati kričeča apartnost uvodnih plakatnih strani, katerih umetniški zmisel pojasniti ne znam. Knjigo takoj v slovenske srednje šole!

Dr. I. Pregelj.

Slovensko - angleška slovnica. Izdala in založila »Književna matica« S. N. P. J., Chicago, Illinois, 1922, 364 str.

Slovenski izseljenci v Ameriki so lahko veseli te dobre slovensko-angleške slovnice. Sestavljena je vestno in natančno in res po potrebah naših rojakov. Slovnica obravnava v treh delih: izgovarjavo (7-83), oblikoslovje (87-240) in skladnjo (243 do 308) angleškega jezika. V četrtem delu (311-360), v dodatku, pa podaja pouk o pravopisu, o rabi velikih pismenk, o ločilih, o lepopisu, o sestavljanju pisem, o ameriški vladi, državljanstvu in denarju in o legalnih listinah.

Kakor večina modernih slovníc obravnava tudi omenjena najprej obširno angleško izgovarjavo. Četudi je ta naloga težka, je vendar dobro izvršena. Izgovarjava je označena zmerno natančno, brez vseh posebnih črk in če je le mogoče, nas avtor opozori na slične slovenske glasove. Škoda se mi zdi, da avtor nikjer ne omenja majhne razlike med angleško in ameriško izgovarjavo, četudi izgovarja calf: kēf in ne angl. kaf (43) itd.

Nauk o oblikoslovju je še prav posebno priznanja vreden, zlasti še, ker podaja vse potrebno znanje pregledno, jasno in natančno. Stavki v pridejanih vajah so vzeti največ iz Shakespearejevih del, a med ostalimi avtorji vidimo največ tudi imena: Sofoklej, Burke, Scott, Emerson, Milton itd.

Podobno velja o skladnji. Naj omenim tu zelo primerno primerjanje sklanjatve slovenskega in angleškega samostalnika (257) in primerjanje slovenskega pridevnika z angleškim (287), nadalje pripombe o slovenskem glagolu (293), analizi itd. itd.

O manjših nedostatkih oz. fiskovnih pomotah ne bom govoril. Isto velja o metodičnem vprašanju, ki se mi pa zdi sicer precej ugodno rešeno.

S. N. P. J. je s tem dobrim delom res obilo koristila našim ameriškim rojakom. Žalibog, da je v domovini cena previsoka!

Marijan Dokler.

GLASBA.

»Slava Bogu v višavi!« 10 božičnih pesmi za mešani zbor in orgle. Uglasbil Stanko Premrl. Izdala Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. 1922. Cena 20 Din, glasovi po 4 Din. — Pregledovanje teh skladb za glasbeni razvoj na Slovenskem zaslužnega kapelnika ljubljanske stolnice me je zares razveselilo; skladbe bodo zanimale cerkvenega kakor tudi svetnega glasbenika. Kadar izide kako Premrlovo novo delo v »Cerkvenem Glasbeniku«, takrat so njegove skladbe umerjene močem cerkvenih zborov v Sloveniji. Tudi te so v pretežni večini take; zdi se pa vendarle, da se je skladatelj v tem delu bolj srčno svobodno izpel. Delo priča o zreli kompozicijski tehniki mojstra.

»Es ist des Lernens kein Ende,« pravi Schumann. Te smernice se drži tudi Premrl, ki ima za novosti na glasbenem polju odprto oko in uho, jih študira in se temu primerno tudi sam kot skladatelj udeležuje. Kot razveseljiv plod tega razvoja na zgoraj treba smatrati pričujoče delo. Slog pričujočih božičnih pesmi je vseskozi modern; vendar je ta modernost ona blagodejna, ki išče in najde nove izraze, pa ne na račun blagoglasja; zakaj tu je, kljub modernim akordnim zvezam in modulacijam vse jasno in pregledno. Melodija se giblje v plemenitih črtah in ravno neumetničena odličnost teh pesmi bo na poslušalca brezdvomno močno učinkovala. Za motivično in tematično izdelovanje topot ni bilo prilike, vendar je skladatelj z raznimi samospevi, dvospevi in zborovimi konci poskrbel za mnogobrojno izpremembo. K temu prištevam tudi izbrano, nasičeno orgelsko spremljanje, ki zahteva seveda večje in spretno roke dobrega organista.

Pesmi so zares božične; vse brez izjeme so božično občutene. Nekaj posebnega je takoj pesem št. 1 (»Do koncu, narodi!«), ki njen krasen basovski samospev izdani v učinkovit zborovski refren. Marsikateremu glasbeniku starega kova se bo morda sledeče mesto zdelo zelo drzno:

tja k hlev-cu hi - ti - mo itd.

Pri ponovnem izvajanju ozir. poslušanju pa se bo pokazal poseben čar zaznamovanega mesta (* *). V zadnji pesmi, št. 10 (»Angelsko petje se čuje v višavi«), leži velika moč izraževanja. Predigra, medigra in poigra povečajo celotni učinek. Kako prisrčna je n. pr. pesem št. 7 (»Dete je mati v jasli dala«) v svoji preprostosti! Mene je prevzela... Kot kabinetne točke glasbene umetnosti v malem navajam še št. 4 (»Zvonovi, zvonite«) s kajpada nekoliko klavirskim spremljanjem, št. 3 (»Pridite molit Je-

zusa«) — tonov način ges-dur in dvojni b naj nobenega pevovodja ne strašita — in št. 9 (»In zopet prišla noč si sveta«), ki je posebno uspela. In nič manj št. 6 z istim besedilom. Nekatera poedina mesta so pač tudi kolikortoliko preračunjena na efektni sijaj, kar pa treba z ozirom na praznično razpoloženje opravičiti. Pa tudi na takih mestih je skladatelj varoval tako blagodejno umetniško dostojnost.

Skladbe podajajo bogato vsebino božičnega občutja deloma znanih besedil izčrpno in v celoti kljub modernemu slogu niso težke — naj zato prvi pogled morebitnih težkoč nikogar ne odvrne od tega, da bi si jih ne nabavil, kajti po nekoliko skrbnem študiju bo vsakteri pevovodja imel ž njimi pravo, pristno veselje. Tudi za cerkvene koncerte so te božične pesmi jako prikladne.

Priporočam Premrlove »Božične« kar najtopleje v izvajanju in študij, zlasti marsikaterim našim skladateljem, ki imajo pred moderno še vedno neki strah. Mi moramo naprej. Če kje v umetnosti, moramo v cerkveni glasbi izrabljati bogata moderna izraževalna sredstva.

Emil Hochreiter, Dunaj.

Emil Adamič: **Šestnajst jugoslovanskih narodnih pesmi.** (Prvi zvezek za moške, drugi za mešane zборе.) Izdala Zvezna tiskarna. Prireditve teh pesmi so dobre in ne tako težke, da bi njih proizvodnjo z majhnim naporom ne bilo omogočeno. Seveda ležejo včasih v take nižave, da jim bodo sledili le najhujši pevski turisti. (Ostali bodo samo zinili.) Nepotrebne so označbe $\frac{4}{8}$ $\frac{7}{8}$ ali celo $\frac{2}{4}$ $\frac{3}{4}$ $\frac{4}{4}$ v začetku pesmi, ko pride tam nekje enkrat morda en sam takt ali ko se rabi $\frac{7}{8}$ šele v drugem delu. Če bi teh označb ne bilo, bi se fisti edini takt moral iskati, kakor se mora iskati zdaj. Zato bi bilo bolje, da bi jih sploh ne bilo, ker so odveč, to se pravi: da ne povedo nič, da se človeku nastavljajo pred oči, ne da bi človek vedel, zakaj.

Kar pri teh prireditvah ne morem ravno hvaliti, so mnogotere razdelitve glasov, s katerimi se več izgubi kakor pridobi, ker so razdelitve te vrste ponavadi komponistom le samopomoč v zagati.

Emil Adamič: Mladinske pesmi. Založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. — Predstoječe pesmi — od katerih je približno polovica bila izšla že pred vojno v Novih akordih — so razdeljene v dva dela: v pesmi, katere naj poje mladina, in v pesmi, ki naj jih pojejo mladini odrasli. Težji del naloge, to je prvi, je rešen povoljno le deloma. Od dvanajstih skladbic se odlikujejo v prvi vrsti pesem »Burja«, potem »V Koročan« — da ne bi bil tekst pesmi tako klavrn — in »Trobentice«. Pesmi »Ga — ga«, »Trara« in »Tepežnica« št. 2 bi bile iz zbirke bolje izostale. Drugi del zbirke je mnogo bolj posrečen. V njem je vse mnogo bolj na mestu in njih večina predstavlja vrednote, katerih smemo biti veseli. »Smrečica«, »Slanica«, »Na tujem«, »V Indiji« itd. so pristrčne pesmice, primerne izrazitosti. Šibkejša je v tem delu le pesem »Ločitev«. Kar bi tako rekoč ne spadalo več v okvir mladinskih pesmi, če vzamemo pojme dovolj striktno, je »Molitev« št. 2, in to vsled besedila in vsled glasbenega značaja. Prav tako bi »Pesem slepcev« ne spadala strogo v tako zbirko, in sicer zato, ker bi prav tako lahko šla v vsako drugo. Predstoječe pesmi spominjajo nekaterikrat na Mussorgskega (primeri: »Bog daj« Ifis dl v prvi pesmi in »Tu je stena« v zadnji). Razen tega je »Pesem slepcev« čisto ruska.

Bilo bi potrebno, da bi se nekoč kdo pomudil pri tekstih, ki so namenjeni mladini, in da bi spisal esej z analizo otroškega mišljenja, da bi ljudje vsaj enkrat za vselej vedeli, kaj je otroško.

Božidar Širola: Popevke. Hrvatska Matica, Zagreb 1922. Šest pesmi, od katerih prvači prva pesem »Noč«, ki je harmonsko, in pa kar se tiče deklamacije, vseskozi zanimiva skladba. Žal, da te skladbe ne doseže od ostalih nobena več, le »Veter zgorec« razpne svoja krila in se požene nad ostale samospeve, ki se vzdržujejo s tako zvanim muziciranjem. Treba bi bilo, da težijo komponisti za izrazom in se ne zadovoljujejo s tem, da glasba zadovolji njih ušesa. Treba je priti do golega izraza. Priti do golega izraza se

pravi, priti do svoje osebnosti, in če to napravijo vsi — in to je edina naloga — čemu vsa skrb, da se stvari nacionalna karakteristična muzika? Marij Kogoj.

Koncert moravskih učiteljic dne 5. novembra 1922 v Unionu. Prof. Vacha, ustanovitelj in dirigenta zbor moravskih učiteljic, imajo Čehi za rešitelja svoje zborovske glasbe. Češki komponisti za zbor že kar več pisati niso hoteli. Nastopil je Vach, ustanovil moški zbor moravskih učiteljev, ki spada med najboljše izbrane svetovne zборе, in zbor moravskih učiteljic, ki je skoro edini svoje vrste. Skladatelji so slišali vzorno petje teh zborov in od vseh strani so od najboljših skladateljev dohajale skladbe, nalašč pisane za ta dva zbor. Nič čuda! Zakaj vsak skladatelj je lahko vesel, če njegove skladbe poje prvovrstni zbor, kot smo ga slišali v nedeljo. Prva, najbolj vidna lastnost tega zbor je odločnost; če energičen ritem češko glasbo že sicer odlikuje, to odločnost zbor s svojim krepkim nastopanjem samo še pomnožuje, tako da se včasih šele prav pred rezkostjo ustavi. Druga, odličnejša lastnost je nezmožno čista intonacija, sočna in točna kot pri orglah. Ta je podlaga za čudovito jasnost melodično-kontrapunktičnih postopov, da najdrobnejši ton ne izpade in se ne izgubi. Iz te brezpogojno zanesljive čistoče poteka čudovita lepota in jasnost najtežjih disonanc, nezaslišana pozornost najbrezobzirnejše alteriranih akordov, in kot da se lestvice težkoč niti ne dotikajo natančno in z lahkoto zadetih postopov. Zdi se celo, kakor da se zbor šele v disonancah razživi; šele ko začne plezati po tej vrtoglavi steni disonanc in se oprijemati klinov nenavadnih alteracij, se ogreje, šele tedaj se v njem razpolje umetniška kri. Da v melodični črti ni nobenih počti, da poje vezano kot pri nas noben zbor ne doseže tega gladkega melodičnega teka, saj pri nas le prerad izvečine ves zbor ali vsaj znaten del pevcev neštetokrat zakrivi dobro zaznavne cezure, kjer bi moralo biti vse zadelano s polno donečim zvokom, tega ni treba omenjati, če smo značaj petja primerjali sočnosti orgelskega glasu. Morebiti smo čistost

intonacije, jasnost dissonantnih nastopov še najbolj občudovali v Janačkovem »Belvederu«, v tistem kaotičnem metežu nezasiščano drznih dissonanc, ognjevitih alteracij, pestre kromatike, bajne, srce v romantične davnine po razburkanem morju domišljije gibajoče modulacije.

To je bolj zunanja, toda prelestna tehnična plat; če zraven pride še notranji ogenj, ki se iz pevovodja izžariva v pevke, potem ni čuda, če je uspeh sijajen; nič čuda, če ligature teko mehko kot olje (n. pr. koncem J. B. Foersterjevih »Fialy«), ali če se posamezni toni iskré prelepo kot biseri, nabrani na vrvico krog vratu prelestne vile (izredno lepo peti konec tretje Dvořakove), ali da nas je pretresla vsa silna dramatična groza in smo občutili vso božajočo mehko najglobljih srčnih tajen, odetih v skrivnostno nežnost v Janačkovi »Volčji sledi« in njegovem »Belvederu«, ali tisto tiho, zamišljeno tajinstvenost Foersterjevih dveh, ali ljubeznivo, otroško preprostost dekliške nedotaknjenosti Dvořakovih, ali ljubkost in živi, užigajoči žar Sukovih. Če še to pridenemo, da je prof. Tučková izvrstna, obzirna spremljevalka, smo v splošnem za silo označili ta pomembni nastop.

F. Kimovec.

Pevska šola, spisal Marko Bajuk, je pravkar izšla. Na 240 straneh ima v izobilju vsega, kar potrebuje pevec, da se nauči varno in zanesljivo zadevati, dobro in čisto izgovarjati, s pevskim organom varčno ravnati, glas pravilno nastavlja, izkratka: težko boš upravičeno česa pogrešal. Obenem ima vse polno lepih, deloma jako zajemljivih zgledov, ki pouk osvežajo. Nekateri so pisani z naravnost iznajdljivo preprostostjo. — Kar daje knjigi v znanstveni smeri posebno vrednost, je obilica novih slovenskih izrazov, ki se odlikujejo po jasnosti, točnosti in pravilnosti. — O knjigi, ki smo si jo tako živo zaželeli, bodo dale najtehtnejšo besedo naše šole in pevska društva. Založila je knjigo Jugoslovanska knjigarna. Bajukovo »Pevsko šolo« vsem, ki se hočejo dobro naučiti petja, na vso moč priporočamo.

F. K.

Marij Kogoj: Piano. Umetniška založba »Treh labodov«. — O teh klavirskih skladbah poroča glasbeni list »Sveta Cecilija« v Zagrebu sledeče: »Marij Kogoj: Piano, šest klavirskih kompozicij v dveh zvezkih. Kogoj velja za enega najradikalnejših modernistov glasbene Ljubljane. Vsak zvezek obsega tri krajše klavirske skladbe, ki so stilistično med seboj povezane v suitsko celoto. Kogoj se močno poslužuje modernih harmonskih izraznih sredstev, njegove skladbe so vse pretkane z živo polifonijo, kljub temu pa ostane njegovo tematično delo vedno jasno in razumljivo, ritmika izrazita in interesantna. V celoti nam kažejo predstoječe skladbe, da ima avtor mnogo smisla za efektne kontraste, gradacije in živahne barve, ki tuintam spominjo na orkester. Upamo, da bo te kompozicije od naših pianistov kdo prihajajočo sezono prednašal, da jih spozna tudi naša širša javnost, ker so iste to zaslužile.« — Kritičnik (Luj Šapranek-Kavič) govori še o Kogojevih zborih in pravi, da bodo hrvaški naprednejši zbori lahko obvladali težkoče, ki so v njih, in jih z zbori Srečka Koporca vred priporoča. Sploh se mnenja o Kogojevi muziki, v kolikor prihajajo izven Slovenije, kaj čudno ujemajo v tem, koliko tehta.

TO IN ONO.

Rigorizem naših janzenistov. Pod tem naslovom je priobčil dr. Franc Ušeničnik v »Bogoslovnem vestniku« (leto III., zvezek I.) temeljito, za naše kulturne in literarne historike zanimivo razpravo, ki v šesterih značilnih razdelkih — Janzenistovsko slovo med našimi duhovniki; Ali so učili naši janzenisti Jansenijeve dogmatične zmotte; Rigorizem v knjigah, ki so jih čitali naši duhovniki; Rigorizem pri nas; Janzenistovske reforme v liturgiji in jožefinsko cerkveno pravo; Kdaj je pri nas ponehal janzenistovski rigorizem — končava in sklepa: »Da bi bili janzenisti posebej rigorozni v presojanju kulture, umetnosti, zlasti literarne umetnosti, to se iz janzenistovskih knjig ne da posneti. Umetnost presojajo janzenisti, vprav tako kakor zmerni moralisti,

ne estetično, ampak samo nravno, po tem, kako vpliva umetnost na našo nравnost. Kdaj in koliko utegne ta vpliv biti kvaren za nравnost, o tem govore enako Mésenguy in Habert, pa sv. Alfonz in njegovi učenci. Zato tudi ni zgodovinsko utemeljeno, če se govori o neki nezavedni janzenistovski tradiciji, ki se nje vpliv v literarnem naziranju naše duhovščine kaže do sedanjega časa.«

Pojasnilo. »Dom in svet« je bil letos predmet mnogih ustnih in pismenih debat. Veliko pozornost je zbudila kritika dr. A. Breznika, objavljena v 6. številki »Škofijskega lista« (str. 43–44). »Katoliško tiskovno društvo«, lastnik »Doma in sveta«, se je čutilo po tej kritiki prizadeto. Zato je odbor K. T. D. poslal škof. ordinariatu kot odgovor na sodbo prof. dr. Breznika o »Domu in svetu« in o odboru K. T. D. sledeče pojasnilo:

»G. Breznik večkrat ponavlja trditev, da je letošnji »Dom in svet« slab, oziroma da je padel in izgubil ugled med izobraženci; krivdo pa dosti prozorno zvrča na K. T. D. Dolžnost odbora je, da na to odgovori.

»Dom in svet« je padel že zadnji dve leti; držal se je le še vsled ugleda iz prejšnjih let. Lansko leto je izgubil veljavo zlasti v resnih umetniških krogih in odbil mnogo naročnikov. Nekateri so že med letom list vračali, glavna kriza se je pa napovedovala za novo leto 1922.

G. Breznik misli, da je bil »Dom in svet« zadnja leta strogo umetnostna revija; toda dejansko je vendarle vršil tudi vlogo družinskega lista. Po svojih tradicijah je »Dom in svet« skušal ustrezati umetniškim zahtevam, obenem pa tudi širšemu občinstvu. Nasprotno tendence zadnjih letnikov so pa listu v vsakem oziru škodovale in naposled privedle do krize.

Težavni položaj »Doma in sveta« so še znatno poslabšali njegovi sodruđniki, ki so delali načrte za izdajanje novih leposlovnih listov, zraven pa širili neutemeljene očitke proti odboru K. T. D., kar priča tudi stavek v kritiki dr. Breznika: »Treba je dobre volje — toda gospodje, ki nimajo opraviti s svetno inteligenco, ne uvidevajo potrebe...«

Drugi so odboru očitali ozkosrčnost. »Dom in svet« zadnjih let pač priča, da smo bili popustljivi nasproti nekaterim sodrudnikom in nasproti prejšnjemu uredništvu. Zahtevali smo samo to, da spoštujejo versko in moralno čuvstvo naročnikov, nikoli pa nismo ozkosrčno odklanjali novih umetniških struj.

K. T. D. je že toliko žrtvovalo za slovensko umetnost in za naraščaj, da ne more prav umeti neutemeljenih očitaj.

Glede dobička, ki se je o njem tudi govorilo in pisalo, naj bi se interesentje potrudili v upravo, pa bi se prepričali vprav o nasprotnem dejstvu.«

To pojasnilo je bilo objavljeno v 7. številki »Škofijskega lista« (5. oktobra).

Kritika dr. A. Breznika je bila iz »Škofijskega lista« ponatisnjena v »Ljubljanskem Zvonu« (10. št.). Po vsem tem tudi »Dom in svet« ne sme več molčati o tako zanimivem književnem pojavu.

Po naših verodostojnih informacijah je bila dr. Breznikova kritika namenjena za ožji krog, a ne za javnost. Literarnega zgodovinarja bi zanimalo, kako je stvar prišla v javnost, a naše uredništvo tega ne more pojasniti. Vemo samo toliko, da je bila kritika o »Domu in svetu« spisana v marcu, ko je imel kritik pred seboj samo prvi dve številki. Očividno je sodbo izrekel samo o zunanji opremi, ker še ni imel pred seboj toliko vsebine, da bi mogel o njej kot resen kritik soditi. Določitev formata in opreme pa spada v dobo, ko »Dom in svet« po dr. Breznikovi sodbi še ni bil tako »slab« in še ni »tako padel«. Sedanji urednik na zunanjo opremo do meseca junija t. l. ni imel nobenega vpliva. Postavljen je bil v razmere, v katerih je mogel le z velikim samozatajevanjem vztrajati.

Pojasnilo K. T. D. je bilo spisano koncem junija. Izraža se z veliko obzirnostjo, ker se ozira na dejstvo, da dr. Breznikova kritika ni bila namenjena za javnost. V pojasnilu se je marsikaj zamolčalo. Iz iste obzirnosti tudi sedaj samo kratko beležimo ta zanimivi literarno-zgodovinski pojav.

»Dom in svet« o sebi.

Sedemkrat pet let je mojega slovstvenega potovanja; malo jih je, pa hudih, in ne dosežejo dni nobenega mojih urednikov, ki so potovali z menoj.

Mojih urednikov je bilo doslej sedem: nikomur izmed njih se v uredništvu ni posebno dobro godilo, najmanj zadnjemu. Neprenehoma so vstajali nad njimi razni poklicani in nepoklicani kritiki, kar bi moglo biti naposled koristno, seveda le tedaj, če prime od prave strani.

Po umetniški vrednosti sem bil vedno tak, kakršni so bili moji soтрудniki.

Vseeno mi je: ali sem v roki idealistov, ali realistov. Vsak idealist, če je pristen pesnik, je tudi realist: vzame barve, v katere se razkroji čista luč v rečeh, ter jih zlije v bel žarek; vsak realist, če je pristen pesnik, je obenem idealist: vzame žarek in ga razkroji v barve.

Zavedam se, da ne pripadam niti k neumnim niti k neznačajnim listom; skušal sem namreč krize in probleme sedanjega človeka do gotove stopnje duševno doumeti in z umevanjem občutiti; služil sem času s tem, da sem mu dal, ne kar mu je laskalo, marveč kar potrebuje.

Namenoma nisem nikogar odbil, kdor je odtujen, se je sam odtujil. Nižje se mora ravnati po višjem, minljivo po neminljivem in sredstvo po smotru, ne narobe.

Nič ni bilo zame bolj utrudljivo, kakor prizadevanje predvčerajšnjih dveh let, biti v današnji modernosti vedno modern. Vsak dan sem se moral sproti pripravljati za nasprotno modo prihodnjega dneva. Vedel sem, da tega dolgo ne zdržim. Morala je priti čezme kriza. Ostal sem pri življenju le zbog notranje sile svoje ideje.

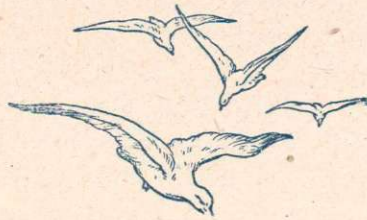
Monsignoru Josipu Dostalulu se zahvaljujem za večje nasvete in za vestno delo pri slikah v preteklem polletju.

Ob sklepu nočem delati običajnih književnih obetov, da ne zbudim kje sumnje, kakor da se bojim za svojo prihodnost. Za menoj stoji trdno založništvo in zvest krog naročnikov in zbor soтрудnikov, ne samo z dobro voljo, marveč tudi z dobrimi deli.

Zato ne tja v en dan obljub! Vsem draga zvestoba bodi! Nič ne brez presoje, kot Jefte, ki je žrtev vzel spred praga...

(Raj: V. spev, 64. t.)

V Ljubljani, 30. novembra 1922.

Vabilo na naročbo za leto 1923.

Naša periodična glasila preživljajo svoje najtežavnejše dni. Leto za letom se boré upravištva z vedno novimi nepričakovanimi ovirami, leto za letom se manjšajo gmotna sredstva onih, ki so dosedanja izdanja vzdrževali kot naročniki, in skoro sama po sebi se ob novem letu vsili izdajatelju misel: Ali je moj list potreben, ali izpolnjuje katero izmed neobhodnih kulturnih nalog, katere opustitev bi pomenila javno škodo? Nikdar tako kot koncem letošnjega leta si ni »Dom in svet« izprašal svoje vesti glede svoje potrebnosti, in prišel je do zaključka: Obstati! V vrvežu sedanjih dni sem eden izmed stebrov, ki segajo iz današnjosti daleč nazaj h koreninam naše kulturne zavednosti, na katerih je do danes slonel dobršen del njene sedanjosti.

»Dom in svet« hoče torej vzdržati borbo za obstanek in šestintridesetič vabi slovensko javnost, da ga naroči, da mu pomaga vršiti njegovo kulturno nalogo in sledi razvoju tega, kar je pred leti započel, kar je zbral okrog sebe in za kar mu je nujnost kulturnih dejstev dala vodstvo v roke.

Če pogledamo nazaj na 35 let njegovega obstanka, mu moramo priznati, da ga je v polni meri opravičil. Prvi njegov korak: utrl je lepi besedi pot tja, kamor bi je sicer ne bilo, vzdrževal je neprestan stik svojih krogov z našo knjigo in njenim razvojem, poglobljal izraz, za katerega se bori vsaka umetnost, tudi najpreprostejša, širil je obzorje našega srednjega človeka in ga ob roki vodil z doma v svet. Zraven tega je od samega začetka budil smisel za lepo knjigo in podobo in prav po tem postal stalen gost v naših družinah.

Noben drug list pri nas se ne more ponašati s tako sijajnim razvojem in napredkom kakor prav on.

Njegov drugi korak: rasel je ob mogočnem razmahu slovenskega kulturnega življenja in vedno globlje vanj, tako da je polagoma stopil iz sebe in postal integralen del našega književno-kulturnega napredka. Prvotne meje so padle same po sebi in krušne potrebe nekdanjih čitateljev so se umeknile osebnosti kulturnih graditeljev.

Kar je delal poprej iz potrebe, dela sedaj iz jasne zavesti: on še naprej oglašá lepo besedo in sliko, toda bolj smotreno, kajti graditi del kulturne sedanjosti in bodočnosti mu je postalo naloga, da se še sam ni prav zavedal, kdaj.

»Dom in svet« je dorastel — v tem je vsa njegova skrivnost, v tem del trpkosti, ki jo je sem in tja vzbudil v srcih čitateljev.

Vse se razvija okrog nas z naglimi koraki. Ob »Domu in svetu« vstaja letos »Mladika« pod uredništvom F. S. Finžgarja v založbi Mohorjeve družbe in mu odvzema praktično skrb za pouk in zabavo malega človeka. Katoliško tiskovno društvo je sklenilo izdajati list v zadostnem obsegu s smerjo navzgor in v globino, kakor se mu je jasno načrtala pot po l. 1914. »Dom in svet« hoče biti glasnik resnega leposlovja, literarne

prosvete, posebno pa umetniškega poglobljenja; ker ni in noče biti znanstven list v strogem pomenu te besede, se razume, da je njegova tozadevna naloga v prvi vrsti informativna, v drugi kritična in šele v tretji novim izsledkom služeča. Mogoče se sliši zastarelo, če rečemo, da si je Lepoto in Resnico zapisal na svoj prapor, a stari mehovi z novim vinom napolnjeni niso najslabše priporočilo; lepota pa je poln ves svet, ki jih vsak dan iznova preživlja, enkrat v idilični brezskrbnosti, drugič s trpkostjo okoli usten. In trpkost je postala mleko naše mladosti. »Dom in svet« ni bil in ne bo glasnik kake klike, hoče pa biti glasnik objektivnosti, ljubezni k vsakemu pojavu talenta in napredka; krščanstvo pa je zanj morje, v katerem plove.

V tem znamenju Vas vabi šestintridesetič kot dozorel mož, da mu ostanete zvesti v teh težkih časih in, če Vam ne bo vsak korak takoj razumljiv, da zaupate v njegovo resnost in važnost kulturne naloge, ki jo izpolnjuje.

»Dom in svet« bo izhajal prihodnje leto vsak mesec razen julija in avgusta, torej desetkrat, na 32 straneh velikega formata, kakor ga je imel do leta 1921.

Sotrudniki ostanejo dosedanja. Po daljšem presledku se oglasi zopet F. S. Finžgar. Iz programa, ki si ga je postavil za sledeči letnik, opozarjamo samo na Pregljev novi roman pod naslovom **Bógovec Jernej**, dalje na serijo **slovstvenih esejev** istega pisatelja, ki si je na tem polju pridobil veliko simpatij; razen tega bo poleg slovstvenih vprašanj prinašala vsaka številka po en članek o umetnosti. List ostane ilustriran, vsaka številka bo imela poleg drugih ilustracij eno na finem papirju tiskano prilogo kake umetnine.

Prav na polju umetniške probude bo skušal dati najboljše, kar zmoremo, ker se zaveda, da je vsaka poteza, ki jo napravi v tej smeri, novost in da je naša domovina v umetniškem oziru polna skritih zakladov, mimo katerih brezbrizno stopamo leto za letom v svet občudovat umetnost tujih dežel, svoje pa ne poznamo. Stik z umetnostjo domovine. širše in ožje, in okusna knjižna oprema naj bosta osnovni točki tega dela.

Težki so časi za gmotno stanje inteligence, na katero je list navezan, toda vabimo k požrtvovalnosti, kajti vsak naročnik naj se zaveda, da vrši z nami vred kulturno delo, katerega dalekosežnost bodo prav precenile šele bodoče generacije. V ponos naj nam bo, da kljub revščini posameznika združno zmoremo veliko delo.

Izhajal bo 20. dne vsakega meseca.

Uredništvo sta prevzela:

prof. Fr. Koblar za leposlovni del; naslov: Ljubljana, Ahacljeva cesta 7;
in **dr. France Stelè** za znanstveni del in opremo; naslov: Ljubljana,
Sv. Petra cesta 80.

Cena: 400 K letno,
za dijake, če naročajo skupno: 300 K.

Uredništvo in upravništvo.

LISTNICA UREDNIŠTVA.

M. K. v L.: Pošljem. — S. V. v K.: Eno leto je dolgo, deset jih naglo mine. Zahvaljeni za vse! — I. P. v T.: Polemike ne! — M. K. na G.: Rokopis vrnemo za rokopis. — F. K.: »Namesto honorarja mi pošlji katero knjigo naših knjig!« Torej dobiš Ušeničnikovo: Uvod v filozofijo. Pravkar se tiska II. del. — Nekomu: sem posodil Meštroviča, naj mi vsaj pove, kómu. — Č.: Prepozno. — F. Č.: Kljub izpremembi zvršite! — A. Č. in Tvojemu krogu: Na katarinskem bregu se rado za-

ide, a »Dečla« v »Dekliških pesmih« kljub temu še ni zašla..., zato je zdrava. Pustite jo! — I. M.: Pregelj, naš najboljši, je pisal; Velikonja tudi; Finžgarja smo seveda pogrešali. — Rokopis nadaljevanja Brodarjevega »Detinstva« se je — žal — izgubil, preden je prišel uredništvu v roke. — Divina Commedia pa se bo nadaljevala v prihodnjem letniku. — Tudi več drugih porabnih rokopisov je moralo še počakati natisnjenja.

PREJELI SMO V OCENO.

Ksaver Meško: **Volk spokornik** in druge povesti za mladino. Ilustracije (14 slik): Fr. Podrekar. Založila »Zvezna knjigarna«. Cena broširanemu izvodu 25 Din, vezanemu 30 Din.

Dr. Ivo Šorli: **V deželi Čirimurcev**. Podzemski povest za mladino. Založila »Tiskovna zadruga« v Ljubljani. Strani 143, cena broširani knjigi 16 Din, vez. 21 Din, po pošti 1.75 Din več.

Slovenski pisatelji: **Josip Jurčič**. **Zbrani spisi, III. zvezek**. Uredil dr. Ivan Prijatelj. V Ljubljani, 1922. Izdala in založila »Tiskovna zadruga«. Strani 434. Cena 30 Din, po pošti 2.50 Din več. Tretji zvezek prinaša zanimivo povest: »Klošterski žolnir« in prvi slovenski roman »Deseti brat«. Obema je napisal dr. Iv. Prijatelj 42 strani obsegajoč uvod, v katerem nam na mojstrski način oriše postanek in literarno oceno obeh Jurčičevih povesti. Zlasti uvod v »Desetega brata« je študija, vredna največjega upoštevavanja. Nič manj zanimive so tudi urednikove opombe. — Iz platnic III. zvezka Jurčičevih zbranih spisov zvemo, da izide pri »Tiskovni zadrugi« v kratkem I. zvezek Fr. Maslja-Podlimbarskega in I. zvezek Fr. Levstika zbranih spisov ter dr. Fr. Prešerna Zbrana dela, ki jih pripravlja dr. Fr. Kidrič.

Boris Miran: **Strunam slovo**. Zadnji pesniški utrinki. Zbral in objavil F. S. Šegula. Ljubljana, 1922. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Cena broš. 8 Din, vez. 12 Din. — Okusno vezana knjižica je labodja pesem senjora slovenskega Parnasa, 86 letnega Jos. Stritarja. Delo ni literarnega pomena, a je nekaka relikvija našega prvega klasika. Tudi v teh poslednjih verzih ni Stritar svojega formalizma v ničemer (niti v prijateljskih poklonih) zatajil. Sedaj se, sedeč v sobici in čakajoč odrešenja iz zemskega trpljenja, skoro popolnoma oslepel, poslavlja od slovstva in življenja, v katerem je doživel marsikako grenko in nezasluženo razočaranje. S psevdonimom Boris Miran je stopil svoje dni prvič v slovensko javnost in z istim psevdonimom speč odhaja od nas s poslovilnimi verzii:

Zdaj pa tiho! Določimo
Strune v grob in zagrebimo.
Dalje naj se ne glasé!
Z Bogom, strune moje mile,
V žalosti šte me tešile
In mi lajšale srce!
Zdaj pa v miru tu ležite,
Nikdar več se ne glasite!

Aspang, 11. novembra 1920

F. S

- Alojzij Stroj: **Kratka zgodovina katoliške Cerkve.** Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Cena vez. 26 Din.
- Ivan Mažuranič: **Smrt Smail - Age Cengijića.** Ilustrirao Joza Kljaković. Komentirao Nikola Aurić. 1922. Izdanje književnoga juga u Zagrebu. Cijena 15 Din.
- Emil Adamič: **Mladinske pesmi.** Enoglasni zbori in samospevi s klavirjem. Izdala in založila Učiteljska tiskarna, 1922. Cena 50 Din.
- Ivan Pregelj: **Plebanus Joannes.** Trst 1921. Izdala in založila Naša založba.
- Stanko Majcen: **Za novi rod.** Trst 1922. Izdala in založila Naša založba.
- Bernhard Kellermann: **Tunel.** Roman. Poslovenil Narte Velikonja. Ljubljana 1922. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Cena broš. Din 28.—, vez Din 38.—.
- Matija Valjavec: **Izbrani spisi za mladino.** Priredila Fran Erjavec in Pavel Flere. Z risbami okrasil Rajko Šubic. V Ljubljani, 1922. Tiskala, izdala in založila Učiteljska tiskarna. Strani LVII in 188. Cena elegantno vezani knjigi Din 30.—.
- Henrik Sienkiewicz: **Z ognjem in mečem.** Povest iz davnih dni s slikami. Prevel Dr. R. Molè. III. snopič. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani, Prešernova ulica 54. Strani 129—192. Cena Din 7.50.
- Marko Bajuk: **Pevska šola.** Izdala »Pevska zveza« v Ljubljani. 1922. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Cena Din 45.—.
- Anton Melik: **Jugoslavija.** II. del. 1. snopič. Strani 296. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. Cena broš. Din 21.—, po pošti Din 1.50 več.
- Pokrajinski odbor Jugoslov. Matice v Ljubljani: **Iz knjige nasilja.** (Ob obletnici rapske pogodbe.)
- Izdanje narodne knjižnice, Zagreb: **Knjige ljubavi.** I. in II. zvezek. — **Naši pjesnici:** Franjo Prešeren. (Antologija. Uredio i predgovor napisao dr. Joža Glonar.) — **Henrik Ibsen: Sablasti.** Porodična drama u tri čina. (Preveo J. Kulundžić.) — **Povijest Rusije,** od početka XIX. stoljeća do naših dana. Dr. J. Bidlo. Preveo dr. Milan Prelog. Tiskala Kraljeva zemaljska tiskara, Zagreb 1922.
- Knjižnica Ljudskega vseučilišča v Celju.** I. in II. zvezek. Celje, 1922. Samozaložba. Tisk Zvezne tiskarne v Celju. Cena 1 Din.
- Rabindranat Tagore: **Žetev.** Preložil A. Gradnik. Založil L. Schwentner. V Ljubljani, 1922. Cena: broš. 16 Din, v platno vez. 26 Din. Po pošti: broš. 17 Din, v platno vez. 27 Din, priporočeno 2 Din več.
- Pavel Kunaver: **Kraški svet in njegovi pojavi.** Poljudnoznanstven spis s slikami (35). Tiskala in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani, 1922. Elegantno opremljena knjiga (posvečena spominu pokojnih tovarišev dr. Josipa Cerka in Bogomila Brinška) opisuje posebnosti kraških pojavov, posebno podzemskih jam, na katere naj bi bila ponosna vsaka občina, ki jih ima. Z majhnimi stroški naj bi omogočila dostop in v svojem okraju skrbela za kažipote, na postajah pa za reklamo; vse to bi se z obiskom tujcev bogato izplačalo. Malo je držav na svetu, ki bi imele toliko prekrasnih alpskih, kraških in morskih pokrajin. Kunaverjeva zanimiva knjiga naj bi še bolj in dalj raznesla glas o lepoti naše domovine.
- Josip Brinar: **Slovenska vadnica** za višje razrede osnovnih šol in za meščanske šole. Založila Goričar in Leskovšek v Celju, 1922. Cena broš. knjigi 14 Din. Ocena izide skupno z oceno drugih šolskih čitank.

**S prihodnjim letom prevzame ta uredništvo »Doma in sveta«:
Fr. Koblar in Fr. Stelè.**